

Р.Б.б
218

ДВАДЕСЕТ И ПЕТ ГОДИНА
РАДА
ПРОСВЈЕТЕ
1902-1927

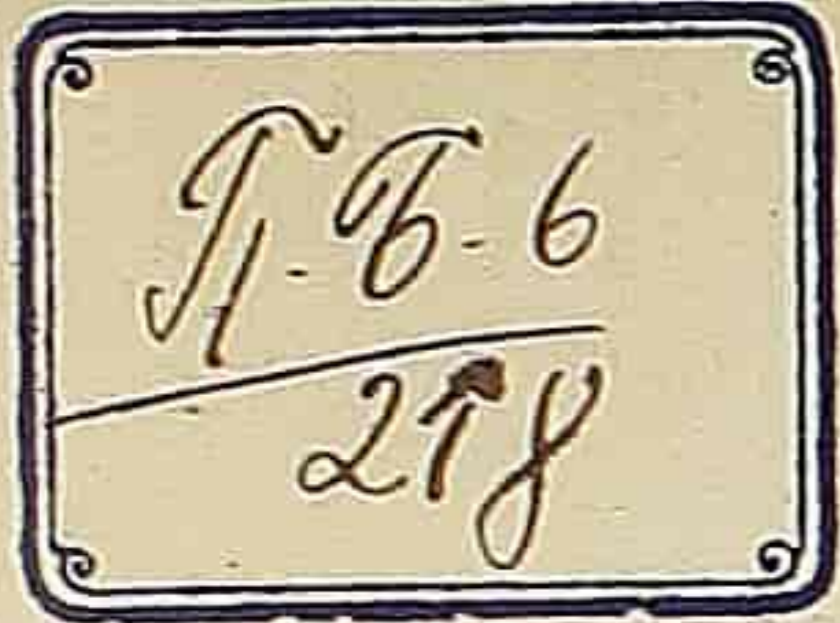
ИЗДАЊЕ ДРУШТВА ПРОСВЈЕТЕ

САРАЈЕВО 1927
ШТАМПАРИЈА ПРОСВЈЕТА

10=84713223

УНИВ. БИБЛИОТЕКА
И Бр. 45289

ДВАДЕСЕТ И ПЕТ ГОДИНА

РАДА

ПРОСВЈЕТЕ

1902—1927

ИЗДАЊЕ ДРУШТВА ПРОСВЈЕТЕ

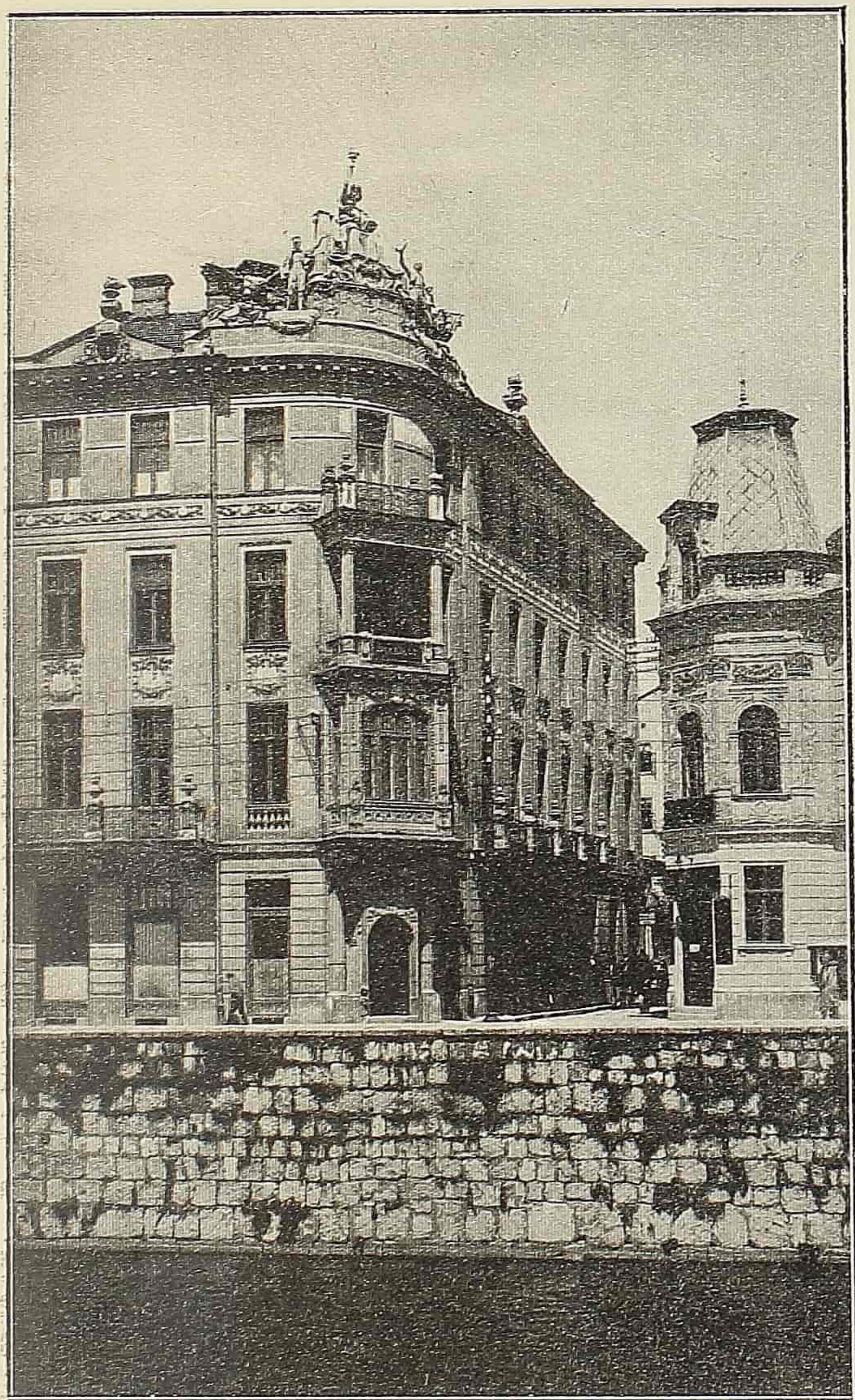
САРАЈЕВО 1927

ШТАМПARIЈА ПРОСВЈЕТА

Просвјетин Дом у Сарајеву.

ПРОСВЈЕТА
1902—1927

Мјесто предговора.

Прије 15 година, припремајући се да прославимо 10-годишњицу Просвјете, констатовали смо у предговору Споменице слиједеће:

Све до под крај прошлога вијека сав јавни живот Срба-православних Босне и Херцеговине био је ограничен на цркву и школу. Овај први период нашег народног рада завршен је борбом за црквено-школску самоуправу. У исто вријеме, кад се ова борба примицала крају, а то је првих година овога вијека, почели су Срби-студенти, свршавати разне велике школе, стизати у већем броју у домовину. Њиховим доласком ступа у јавни живот Срба Босне и Херцеговине нов, до сада непознат, елемент. Дјелокруг јавног народног рада проширује се, излази из уског круга цркве и школе и добива нове облике. Утицај интелигенције почео се осјећати све јаче. Овај утицај био је особито јак у већим мјестима, а у првом реду у Сарајеву. На свим странама осјетило се да поред старијих генерација, које су започеле и издржале најтеже дане борбе за црквено-школску самоуправу, почињу придолазити млађе генерације, које, предвођене академски образованом омладином, почеше отворати нове видике јавног народног рада, полажући га на демократске основе, проширујући га на масе народне. Редови народних бораца и радника овим су појачани. У народу је подигнут дух и појачана воља за стварање. И за вријеме од 10 година, од 1902-ге до 1912-те, дати су нови облици цијелог народног рада: политичко-националном, просвјетном и привредном. Српска Народна Организација и њено диференцирање у групе — политички је дио тога рада. Просвјета са широким својим дјелокругом, Добротворне Задруге Српкиња, Српске Читаонице, други је национално-просвјетни дио овога рада. Српске Зем. Задруге са Савезом, многи српски новчани заводи, Српска Занатлијска и Трговачка Удружења, трећи је привредни дио овога рада. Српски Соколи, Побратимства, четврти је национално-васпитни дио овога многоструког рада.

И као да смо предосјећали још тада, што ће све доћи, забиљежили смо:

Нове генерације које већ придолазе и које ће доћи, наћи ће у горњим правцима обиљежене путеве. Ове ће путеве требати утирати и крчити, јер ће запрека бити и даље, као што их

је и до сада било. На овоме продирању напријед у свјетлију будућност Србинову нове генерације требаће да пођу одлучнијим, енергичнијим, бржим кораком. То од њих тражи народ. То ће бити њихова задаћа у историји српскога народа Босне и Херцеговине.

* * *

Нове генерације пошле су заиста одлучнијим, енергичнијим и бржим кораком. Почетак је већ начинио Жерајић једним херојским гестом. Многа питања, која су стољећима остала неријешена и стално узбуђивала духове, једном сазрела, добила су своју коначну санкцију.

»Рат је неизбежан и очекива се сваки час. При поласку из Београда освртали смо се до станице, да нас не зауставе« — говорили су нам српски официри, који су присуствовали на прослави 10-годишњице Просвјете у Сарајеву, у септембру 1912-те. Рат је заиста одмах плануо. Најприје Балкански, који је донио слободу само једноме дијелу народа, а за тим велики Свјетски Рат, коме је увертиру дало Сарајево са Принципом и његовом дружином, који је донио коначно уједињење цијеле нације.

Мислимо да је било потребно у предговору ове књиге обиљежити ток догађаја у Босни и Херцеговини, ма и у најмаркантнијим потезима, за вријеме задња три деценија пред велике промјене које се догодише од 1912—1918-те, како би се што јасније истакла улога Просвјете у овим догађајима. На позорници јавнога народнога рада за кратко вријеме од три деценија измијенили су се у Босни и Херцеговини три разне генерације, које су предводиле три покрета, јединствена у основној идеји: борба против туђина завојевача, а различита по форми, по методама рада. Било је појединаца, који су узели учешћа у борби у сва три покрета.

Прва по реду генерација почела је борбу за самоуправу црквено-школску. И ако су методе ове прве борбе биле лојалне: молбе и меморандуми, борба је ипак имала велики значај. Народ, покренут једном на борбу, није се зауставио код цркве и школе, а кад се осјетио организованији, јачи, измијенио је и методе борбе.

Друга генерација, други људи, отворили су нову борбу за општа грађанска права, проповиједајући рад на буђењу националне свијести, подизању просвјетном и јачању привредном. Организован и дисциплинован рад у свим правцима главна је карактеристика ове генерације.

Трећа генерација, нестрпљива, енергична, готово сва у екстази иза Балканских Ратова, примјењива у борби ефикасније мјере, жртвује се до краја. »Шта нам могу ови који изгледа да су код нас свемоћни«, говорио је један представник ове генерације, на једном јавном збору. — »Ништа. — Можда одузети нам животе. Ми их не жалимо, јер знамо да ће наше идеје побједити. А то је за нас главно. — Све друго је спо-

редно.« Како је овај говорио, онако су мислили и радили многи, цијела једна генерација, занесена, опијена до краја једном великом мисли.

И тако, док је прва генерација дала знак на узбуну, друга је генерација организовала рад, како би борба била што успјешнија, а трећа генерација пришла је коначном извршењу дјела. И напорима и жртвама свих, цијеле нације, постигнуто је све, што се негда желило.

Садање генерације и нове које ће доћи, имају само да сачувају и учврсте, што се је задобило. Држимо да се налазимо у прелазноме добу, у врењу, гдје се тешко запажају праве вриједности које се стварају. Сигурни смо потпуно да се нове генерације неће моћи задовољити само стицањем материјалних добара и — спортом. Живот у заједници, у ослобођеној Отаџбини, изгладиће брзо многе супротности разних струја данашњице, које смо наслиједили живећи расути и упутиће нове генерације једном циљу.

Двадесет и пет година рада

Просвјете.

Двадесет и пет година рада Просвјете.

I. Општи преглед и основни мотиви дјеловања Просвјете.

»Народ је културно јак, ако су му јаки и образовани сви слојеви друштвени и ако сви слојеви умију да заједнички раде ондје, гдје се тиче интереса цијелога народа. Сви слојеви народни треба да служе једном идеалу, једној — српској — мисли и сви треба да се вежемо чврсто један уз другога, да би своју народност што јаче истакли.«

Ово су биле прве ријечи једног од покретача Просвјете на првој Скупштини Просвјете у Сарајеву, која се одржала 18. августа 1902. и на којој се основао први Главни Одбор Просвјете. Овим ријечима обиљежена је основна идеја Просвјете и дат је цио програм културноме дјеловању овог српског националног друштва.

Покретачи Просвјете који су од власти добили дозволу за оснивање овога друштва, били су први Срби чиновници са академском спремом — њих 29 свега на броју. — Они су, одмах иза оснивања Главнога Одбора Просвјете у Сарајеву, упутили апел српскоме народу Босне и Херцеговине позивајући га, да проведе организацију овог првог српског културног друштва, заједничког свима Србима Босне и Херцеговине. Овдје ћемо изнијети само задњу реченицу овога апела, који је у оно доба апсолутизма туђинске управе уистину значио велики догађај, један значајан датум. Ту се покретачи, готово суверено, обраћају Народу Српскоме и позивљу га: »Српски Народе! Ево Ти прилике да помогнеш и изведеш на прави пут оне, који ће дисати душом Твојом, осећати невољу Твоју, хтјети и умјети вршити вољу Твоју.«

Ријечи покретача пале су на плодно тло. Српски народ Босне и Херцеговине на свим странама похитао је да помогне Просвјету. Организација друштвена брзо се раширила на све вароши Босне и Херцеговине.

Први задатак Просвјете био је, да помаже сиромашне Србе-ђаке на средњим и великим школама. У овоме правцу упутили су покретачи искључиво рад Просвјете у првој години,

што су хтјели паралисати једну штетну одредбу тадањих власти, ради које се цијела наша академска омладина, која је тада студирала у Бечу, нашла једног дана на улици, без икаквих срестава за даље образовање. Позната је афера са конвиктом Босанске Владе у Бечу за ђаке великошколце. Према овоме Просвјета се родила у знаку протеста, у знаку борбе против тадање туђе власти.

Покретачи међутим нису ни часа мислили, да Просвјета треба да остане само друштво за помагање сиромашних Срба-ђака, имајући стално на уму ријечи једног од својих другова које на уводу доносимо.

Већ друге године Просвјета проширује свој дјелокруг. Поред сиромашних ђака, помаже Просвјета и сиромашне шегрте, да изуче ваљане занате и трговине, како би се обновили наше вароши нашим елементом, како би се појачао српски грађански сталеж, како би се на овај начин паралисало настојање туђинске управе, која је фаворизовала стално стране елементе. Како се види Просвјета и даље остаје у борбеном ставу према туђину-завојевачу, у коме је ставу стално остала и дјеловала. Просвјета и даље проширује свој дјелокруг и за неколике године постаје од друштва за помагање Срба-ђака жариштем цијелог културног рада Срба Босне и Херцеговине, матицом многих културних покрета.

Главна Скупштина Просвете одржана 28./VI. 1909., дала је коначну редакцију, прије Ослобођења, члану 3. правила Просвјете, који говори о задатку друштва. Према овом члану задатак Просвјете је: да помаже напредак српскога народа у Босни и Херцеговини на просвјетном и културном пољу.

Тај ће задатак друштво постизавати:

а) пружањем материјалне помоћи Србима ђацима из Босне и Херцеговине, који уче у средњим, занатлијским и високим школама;

б) оснивањем и потпомагањем српских школа у Босни и Херцеговини;

в) оснивањем и помагањем вечерњих школа за шегрте и женских стручних школа;

г) ширењем просвјете у народу оснивањем књижница, издавањем поучних књига, листова и популарним предавањима;

д) ширењем хигијене у народу оснивањем друштва за чување народног здравља, оснивањем гимнастичких, антиалкохолних друштава;

ђ) оснивањем српских земљорадничких задруга и српских земљорадничких школа;

њ) пружањем материјалне помоћи младићима Србима из Босне и Херцеговине, који се посвете ваљаним занатима или хоће да се усаврше у занату.

Према овој коначној редакцији правила Просвјете прије Ослобођења основни мотиви дјеловању Просвјете били су: хумани, културни и национални.

Просвјета је у својој основи хумано друштво.

Просвјета је стално дјеловала да ублажи биједу многих појединаца. За разлику од хуманих друштава, која дјелују хумано само хуманости ради, Просвјетина хуманост имала је увијек стадан циљ, који јој, по својим пошљедицама, даје већу вриједност. Лијепо је и племенито помоћи ближњега. Хуманост Просвјете иде даље. Не задовољава само часовите потребе.

Изводити стално на добар пут ближњега, водити непрекидну борбу, да се многа сиромашна дјеца кроз школе, занате, трговине оспособе за животну борбу, да поштеном зарадом осигурају себи егзистенцију, хумано је дјело Просвјете. То је дјело Просвјете велико. За 21-ну годину, колико је Просвјета дјеловала, стално је имала просјечно годишње 302 своја питомца-ђака у средњим или великим школама. Осим тога Просвјета је до 2000 дјечака помогла, да могу, највећим дијелом преко Привредника, изучити занате и трговине. А појединачном потпором помогла је Просвјета неколико хиљада студената и ђака.

Хумано дјело Просвјете, вршено начинима како горе изложисмо, било је у исто вријеме и културно дјело Просвјете. Али је то био само један дио културнога дјеловања Просвјете уопште. Културно дјеловање Просвјете далеко је веће, иде даље, јер поред појединаца које подиже, обухвата цијеле широке неписмене и некултурне народне масе. Овдје ћемо само набројати разна културна дјеловања Просвјете у масама, која су често означавала културне покрете у Босни и Херцеговини.

Просвјета је, прва у Босни и Херцеговини, почела оснивати течајеве за неписмене.

Просвјета, опет прва у Босни и Херцеговини, започела је рад око организовања тежачких маса у земљорадничке задруге.

Просвјета је, прва и једина до сада у Босни и Херцеговини, организовала нарочити свој систем књижница.

Просвјетине публикације и Просвјетина предавања живом ријечи важна су грана Просвјетина културног дјеловања у масама.

Школа за Сеоске Домаћице задња је врста Просвјетина рада на Просвећивању одраслих, на културноме подизању много заостале наше жене на селу.

Сви ови културни послови Просвјете организовани су систематски и повезани су тако, да чине један ланац, да се међусобно допуњују. Готово све ове послове Просвјета је почела прва у Босни и Херцеговини. Неки означају културне покрете, које је Просвјета почела, а који су се касније развили у самосталну организацију (као земљорадничке задруге), или их је прихватила Држава и разне установе (као течајеви за неписмене и Школе за Сеоске Домаћице). У овоме и лежи најглавнија културна улога Просвјете. Просвјета прва настоји подмирити најпрече културне потребе, које се временом укажу, да их постепено развије до покрета, па да их упути или својим самосталним правцем, или да их пренесе на друге организације.

»Просвјета је стално имала једну здраву политику не само да разне културне акције почиње, него да их препусти саме себи, чим која од њих довољно сазре, да може успијевати без њезина водства. Просвјета је радо увијек повлачила своју одговорност ондје, гдје је безбрижно могла повући, као што је радо примала на себе, гдје год се за то указала прилика«.

Већ само ово хумано и културно дјело Просвјете било је тако велико, тако племенито и по народ и многе појединце корисно, да је само собом крчило Просвјети путеве у народ, придобијало и на рад потицало сваког искреног пријатеља народног напретка.

Али ипак хумано и културно дјело Просвјете није била, прије Ослобођења, најјача атракциона снага Просвјете. То је била мисао Просвјете — идеја Просвјете.

Просвјета је била српско национално друштво.

Цијењена је Просвјета и у прошлости много што иде добрим путем чинећи добро многоме. Дивили смо јој се, да је умјела и могла организовати разне културне акције, које су задовољиле многе потребе народне. Али нада све усхићавала нас је идеја Просвјете за коју се била сва заложила. То је вјера Просвјете, вјера свих радника, који се око Просвјете окупише, да је основни услов за опстанак и културни развој народа самостална своја држава. То је она борбеност Просвјете да помогне срушити све запреке, које су стајале на путу, да се дође томе циљу. У овој борби Просвјета, као културно друштво, употребљавала је културна средства из најдубљег освједочења, да се тим путем, за вријеме мира међу народима, увијек најсигурније иде сваком добром успјеху.

Док нас је Просвјета у прошлости својим дјелом задовољавала, овом својом идејом заносила нас је, освајајући срца наша, револуционишући духове наше, припремајући омладину и сав народ на највеће жртве и највећа дјела.

Потврда ових ријечи сав је рад Просвјете, забиљежен у анализима и другим публикацијама друштвеним, запамћен од цијеле једне генерације. Истину ових ријечи потврдила је, пред цијелим свијетом, прослава 10-годишњице Просвјете 1912-те, која је заправо била културни конгрес Народа Српскога, на коме су узели учешћа највиђенији културни представници свега тада још политички раскомаданог Српства.

Потврда ових ријечи документована је на крају и онијем непријатељским ставом туђина завојевача, који је увијек са пријеким оком гледао на сваки рад Просвјете и сваком приликом ометао дјеловање овога друштва.

Да је Просвјета, као и сва друга културна српска друштва у овим крајевима, служила овој великој идеји, засвједочио је најбоље датум 25. јула 1914. Исте оне ноћи, може се рећи, исти онај час, кад је истекао ултиматум Краљевини Србији, запечаћена је судбина Просвјете и свих српских културних

друштва у Босни и Херцеговини. Ноћу између 25-26. јула 1914. позатварала је туђинска власт све културне раднике, који су јој били на дохвату, а који су служили идеји Ослобођења.

Просвјета, као матица српских културних организација, проглашена је »огњиштем велеиздаје«, суђена је и осуђена на вјечну пропаст.

Али тако није било писано.

За мисао Просвјете, за слободу народа, заложиио се готово сав културни свијет.

Границе држава треба да су свагдје на етнографским међама нација.

Ова идеја је у главном побједила и наш се сан остварио. Просвјета је у слободи обновљена.

Многе своје акције из прошлости Просвјета је у слободи умножила. Коначна редакција правила Просвјете иза Ослобођења донесена је на Главној Скупштини, одржаној 25. јуна 1922-ге. Према овој коначној редакцији правила задатак је Просвјете:

Да помаже напредак Српског Народа на просвјетном и културном пољу.

Да би се овај задатак постигао, Просвјета ће:

- а) организовати држање течајева за неписмене;
- б) издавати свој лист, своју библиотеку;
- в) штампати и прештамповати поучне и забавне књиге за широке слојеве народа;
- г) организовати сталне и покретне књижнице у селима и варошима;
- д) оснивати и помагати оснивање приватних школа и курсева за шегрте, земљораднике, Соколе, Побратиме, домаћице и томе слично;
- ђ) организовати јавна предавања;
- е) оснивати и помагати оснивање Народних Универзитета;
- ж) потпомагати сиромашне ђаке држављане наше Краљевине у средњим и великим школама.

Како се из горњег члана правила Просвјете види, Просвјета је у ослобођеној Отаџбини наставила свој хумани, културно-просвјетни и национални рад. Тенденција је Просвјете стална, особито иза Ослобођења, да, поред рада на помагању појединаца, организује у разним правцима и развије рад на просвјетивању одраслих.

Своје дјеловање Просвјета је иза Ослобођења проширила на сву Државу, на све држављане. То је исходиште, полазна тачка новог рада Просвјете у ослобођеној Отаџбини: Просвјета не дијели држављане, ни по вјерама, ни по племенима, ни по покрајинским границама и настоји да се сви подигну културно.

То је нови рад Просвјете, коме је циљ просвијећен: сав народ.

А нова је идеја, нова мисао Просвјете: Ми треба да будемо запажени међу нацијама свијета не само прегалаштвом и јунаштвом, него и својом културом. Просвјета ће сваком приликом дизати свој глас и позивати нас све: Не имитујмо само туђе културе, не уносећи при томе ништа новог општег или свога оригиналнога. У својој Држави настојмо и ми дати нешто општој цивилизацији, а прије свега и зрађујмо своју културу.

У основе заједничког културног платна са осталим цивилизованим народима свијета настојмо увијек дати потку, која ће бити оригинална наша. Дјелујући у томе правцу бићемо само цијењени и примијећени међу народима свијета.

Као племена не трошимо наше енергије у међусобним борбама. Нека се наше енергије троше у племенитој утакмици, ко ће више допринијети свога оригиналнога нашој општој култури. Ту треба да тражимо задовољење нашим племенским амбицијама.

II. Рад Просвјете да оствари друштвени задатак.

Просвјета, да би остварила свој задатак, дјеловала је у два главна правца. Најприје је започела свој рад подижући појединце, помажући материјално ђаке великих и средњих школа, да сврше своје науке, и отпремајући шегрте на занате и трговине. Касније је, поред овога, Просвјета упутила своје дјеловање на просвјећивање одраслих у разним правцима. Готово на свим главним скупштинама Просвјете стално је претресано питање, у коме правцу претежно да се упути даљи рад Просвјете. Прије Ослобођења превлађивало је мишљење, да Просвјета треба претежно да дјелује у првome правцу. Као главни разлог томе, прије Ослобођења, наводио се увијек, да је у првome реду потребно створити културне раднике, подићи интелигенцију народну, о чему се бивша власт није ни мало бринула, идући само за тим да створи чиновнички апарат, који ће јој одано, покорно служити. Осим тога, за културни рад у масама народним потребна су била већа материјална средства, него што их је Просвјета могла прикупити, а овоме су раду у свакој прилици прављене сметње од стране власти.

Овде ћемо изнијети сав рад Просвјете у оба правца у кратким потезима. Излагања ћемо попунити статистичким подацима, табелама и дијаграмима, што ће пружити јаснију слику дјеловања Просвјете.

У излагању ћемо ићи оним редом, како је који посао Просвјета почела вршити.

1. Рад Просвјете на помагању појединаца.

А. Просвјетини стипендисти и питомци у Бачким Домовима.

Просвјета је основана као друштво за помагање Срба-ђака у Босни и Херцеговини. У томе правцу дјеловала је за првих дванаест година прије Ослобођења, све до почетка рата, до године 1914-те. Иза Ослобођења Просвјета овај рад одмах наставља са измјеном, да не помаже само Србе-ђаке из Босне и Херцеговине, него, према новима правилима, све држављане ђаке средњих и великих школа. Прије Ослобо-

ђења Просвјета је у овоме правцу радила претежно дијелећи стипендије. Бачки Дом имала је Просвјета тада само један, и то у Мостару. Иза Ослобођења стална је тенденција, да се све више оснивају Просвјетини Бачки Домови, а све мање се издаје на стипендије. Овијем правцем кренуо је овај рад Просвјете из разлога бољег васпитања омладине по средњим школама у Домовима и из разлога финансијских.

а) ПРОСВЈЕТИНИ СТИПЕНДИСТИ.

α) Велике школе.

Просвјета је имала својих стипендиста у великим школама

Прије Ослобођења:

Година	Право	Филозо- фија	Медицина	Ветерина	Фармац.	Техника	Пољоприв. школа	Гуд. акад.	Сликар. акад.	Разно	Свега
1902/03.	6	9	2	—	—	3	—	—	1	—	21
1903/04.	15	5	1	4	1	4	2	—	1	—	33
1904/05.	11	7	3	3	1	8	3	—	2	1	39
1905/06.	14	5	6	4	1	12	6	—	3	—	51
1906/07.	4	4	4	2	—	5	3	—	3	1	26
1907/08.	5	4	4	2	1	3	—	—	2	—	21
1908/09.	15	8	5	3	—	7	3	—	2	—	43
1909/10.	10	7	4	4	1	2	3	1	—	2	34
1910/11.	12	9	8	5	—	3	8	2	1	1	49
1911/12.	11	14	10	8	1	3	9	3	2	2	63
1912/13.	8	15	12	11	—	3	9	3	3	—	64
1913/14.	5	18	13	9	1	7	8	—	1	1	63
Укупно	116	105	72	55	7	60	54	9	21	8	507

Иза Ослобођења.

Година	Право	Филозо- фија	Медицина	Техника	Експ. акад.	Слик. акад.	Свега
1919/20.	4	3	—	—	—	—	7
1920/21.	1	4	5	5	2	1	18
1921/22.	—	2	—	2	—	1	5
1922/23.	—	2	—	1	—	1	4
1923/24.	—	1	—	—	—	1	2
Укупно	5	12	5	8	2	4	36

Просвјета је, према табелама (стр. 20.), имала просјечно годишње за 12 година прије Ослобођења по 42 своја стипендиста у великим школама, а за првих пет година иза Ослобођења просјечно годишње по 7 стипендиста. Укупно је Просвјетину стипендију уживало по једну цијелу годину 543 великошколца. Ти су студирали: право 121, филозофију 117, медицину 77, високу технику 68, ветерину 55, високу пољопривредну школу 54, сликарску академију 25, рударску академију 9, фармацију 7, друге разне високе школе 10. Узме ли се, да студија медицине и високе технике траје по 6 година, а других школа по 4 године, то су Просвјетином стипендијом потпуно свршили великошколци: право 30, филозофију 30, медицину 13, високу технику 11, ветерину 14, високу пољопривредну школу 14, сликарску академију 6, рударску академију 2, фармацију 2, друге разне школе 2. Према овој шеми укупно је Просвјетином стипендијом свршило потпуно 124 студената разне високе школе.

Како из истих табела још јасно видимо, Просвјета је у овоме правцу далеко више радила прије Ослобођења, него иза Ослобођења. Томе има више разлога. Први је и најглавнији, што се иза Ослобођења налазимо у својој држави и не треба више да се бојимо навале стране интелигенције, коју нам је прије слала туђинска власт. Осим тога сама држава побринула се је у великој мјери, да се број студената на разним студијама повећа, подижући и попуњујући универзитете и друге високе школе као и поједине факултете и помажући стипендијама многе студенте у земљи и у иностранству. Да је Просвјета иза Ослобођења потпуно напустила рад у овоме правцу важан је разлог и то, што нема довољно средстава. Издржавање студената данас веома много стаје и Просвјета, према прилично скромним средствима којима је иза Ослобођења располагала, није била у стању да што замашније у овоме правцу учини. Просвјета се у главном задовољавала да појединачном помоћи помаже студенте, гдје је нашла да је најпреча потреба. Док је функционисала Покрајинска Управа у Сарајеву, Просвјета је, споразумно са истом, овај посао тако подијелила, да је Покрајинска Управа одобравала стипендије великошколцима, а Просвјета је одобравала истима потпоре за пут, уписне и испитне таксе.

β) Средње школе.

Просвјета је имала у средњим школама својих стипендиста:
Прије Ослобођења:

Година	Гимна- зија	Реалка	Учитель. и женска Стручна школа	Виша Дјевој. школа	Тргов. школа	Разне школе	Укупно
1902/03.	33	6	12	10	5	2	68
1903/04.	37	5	22	13	4	7	88
1904/05.	32	7	31	10	3	5	88
1905/06.	23	6	31	7	2	2	71
1906/07.	20	3	22	6	3	3	57
1907/08.	22	7	24	7	9	2	71
1908/09.	24	13	35	9	13	2	96
1909/10.	24	16	32	10	15	—	97
1910/11.	34	20	35	16	19	—	124
1911/12.	70	26	30	24	26	8	184
1912/13.	80	25	36	27	36	14	218
1913/14.	75	21	23	22	35	22	198
Укупно . .	474	155	333	161	170	67	1360

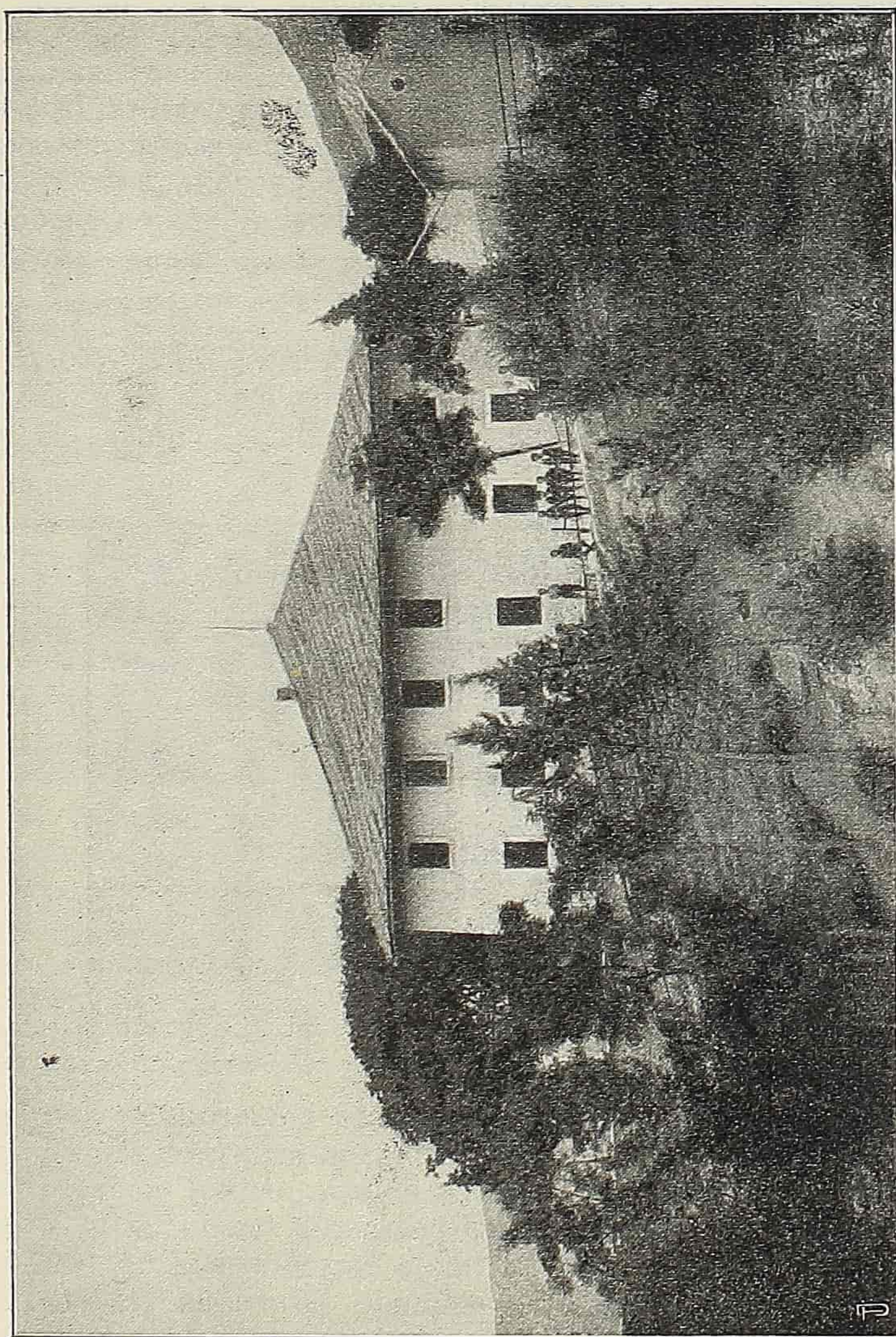
Иза Ослобођења:

Година	Гимна- зија	Реалка	Учитель. и женска Стручна школа	Виша Дјевој. школа	Тргов. школа	Разне школе	Укупно	
1918/19.	10	5	7	—	—	—	22	
1919/20.	39	20	29	24	33	2	147	
1920/21.	79	28	42	29	47	7	232	
1921/22.	84	37	48	19	40	3	231	
1922/23.	44	4	33	7	24	1	113	
	Реална гимназија							
1923/24.	40		30	11	12	3	96	
1924/25.	31		30	16	—	2	79	
1925/26.	38		30	5	14	—	87	
1926/27.	44		29	5	—	5	83	
Укупно . .	256	153	94	278	116	170	23	1090

Просвјета је, према табелама (стр. 22.), имала за 21-ну годину свога дјеловања годишње просјечно по 117 својих стипендиста у свим средњим школама. У свему је имало Просвјетину стипендију по једну годину 2.450 ученика разних средњих школа. Од тога је било: гимназиста 730, реалаца 249, реалне-

гимназије 153, учитељ. школе или женске стручне школе 611, ученица више дјевојачке школе 277, ученика трговачке академије и трговач. школа 340, ученика сред. технике, занатска и других средњих школа 90. Према свему свршило је Просвјетиним стипендијом цијелу гимназију или реалку по 8 година и цијеле друге средње школе по четири године ученика:

Просвјетин Трговачки Дом у Мостару.

гимназију 91, реалку 31, реалну гимназију 19, учитељску школу 153, вишу [дјевојачку школу 69, трговачке школе 85, друге разне средње школе 22. Према овој шеми укупно је свршило потпуно разне средње школе 470 ученика.

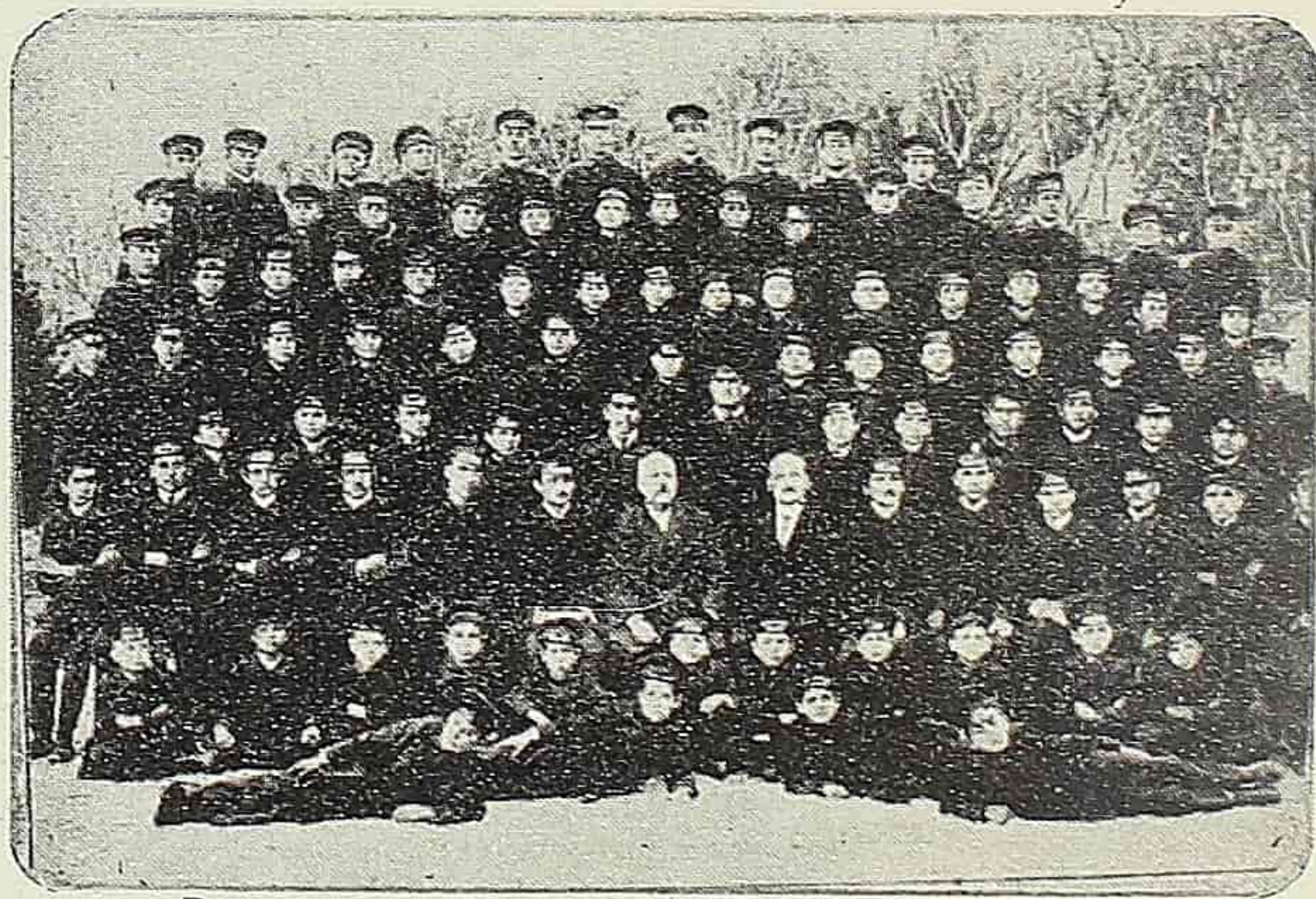

б) ПРОСВЈЕТИНИ БАЧКИ ДОМОВИ.

Просвјетини Бачки Домови друга је врста Просвјетина рада да подигне ђачку омладину. Ове домове Просвјета је оснивала само за ђаке средњих школа, пошто материјално није била никад толико јака, да би их могла основати и за студенте великих школа. Бачки Домови Просвјете нијесу спојени са неком средњом школом, коју би Просвјета издржавала, као што је то често на другим странама. Бачки Домови Просвјете замјењују само ђацима родитељски дом. У свакоме Просвјетину ђачкоме дому примају се ђаци свих средњих школа у дотичноме мјесту. У своје ђачке домове прима Просвјета ђаке или уз извјесну таксу, према имовинским приликама родитеља ђака, или сиромашније талентоване ђаке потпуно бесплатно. Сав рад Просвјете у овоме правцу прије Ослобођења био је доста незнатан. Просвјета је тада имала само један свој Бачки Дом. Тај је био у Мостару.

Просвјетин Бачки Дом за ученике у Мостару.

Одбор Српско-Православне Црквене Општине у Мостару уступио је Просвјети зграду старе српске школе за први Просвјетин Бачки Дом још 1909-те год.

Питомци Просвјетиног Бачког Дома у Мостару са Управом Дома год. 1913./14.

Тако је стара српска школа »под кошћелама« у Мостару, гдје су основну школу свршили сви знаменити људи Мостара од шездесетих година прошлога вијека овамо, постала нови храм просвјете, служећи као Просвјетин Бачки Дом. У овоме Бачкоме Дому за пет година прије Ослобођења, од 1909-те до 1914-те, било је просјечно годишње питомаца по 71. Слика коју доносимо показује једно годиште (1913/14-те) питомаца Дома прије Ослобођења, који су тада били униформисани. У средини налазе се г. г. Божидар Зечевић, проф. први префект Дома и покојни Лука Грђић-Бјелокосић, први управник, делегован од стране Обласног Одбора Просвјете у Мостару, под чијом се непосредном управом Дом налазио и чије су заслуге за овај Дом велике.

Бачки Дом Просвјете у Мостару имао је прије Ослобођења питомаца:

Година	Гимназиста	Трговачка школа	Занатлијска школа	Укупно
1909/10.	23	8	—	31
1910/11.	38	16	—	54
1911/12.	52	18	—	70
1912/13.	72	17	3	92
1913/14.	84	19	5	108
Укупно . . .	269	78	8	355

Како се из горње табеле види, број питомаца у овоме Бачкоме Дому стално је растао из године у годину. На овај Дом утрошило се је у свему за све пет година трајања укупно 119.000 круна у злату. Од тога је утрошено на адаптацију Дома и на инвентар Кр. 19.155, а на издржавање питомаца Кр. 99.845. Овај новац подмирен је: уплатама ђака Кр. 92.000 или 77,3%, приходима које је прикупио Обласни Одбор Просвјете у Мостару Кр. 20.000 или 16,8% и помоћу Главног Одбора Просвјете Кр. 7.000 или 5,9%.

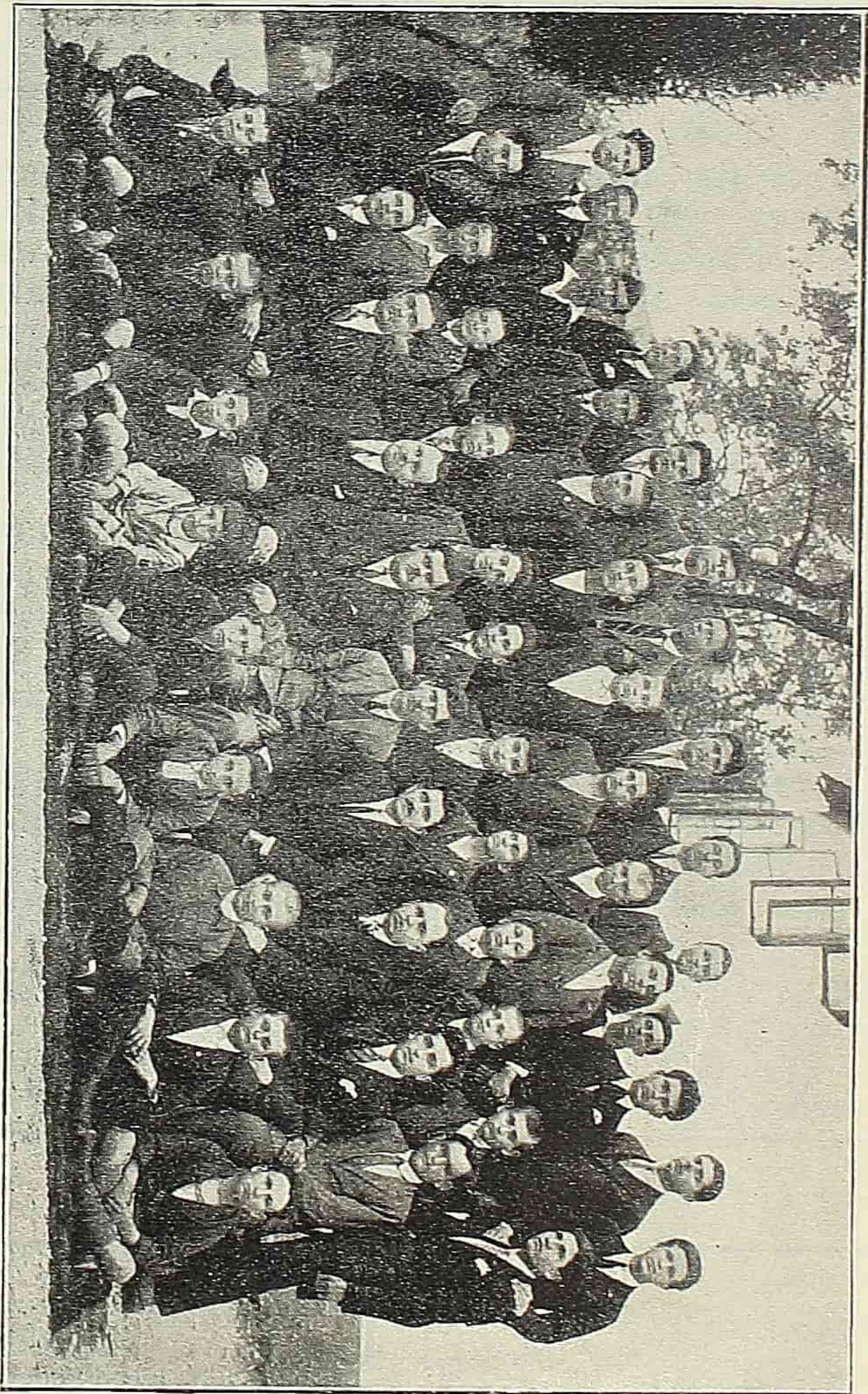
Према овоме овај Дом се издржавао претежно самим таксама, које су ђаци плаћали и добровољним приходима, које је прикупио Обласни Одбор Просвјете. Помоћ Главног Одбора Просвјете је веома незнатна и ова се трошила једино на адаптацију Дома и принову инвентара. Чим је плануо рат године 1914-те власт је овај Дом затворила и сав инвентар заплијенила, од чега је мало шта нађено иза Ослобођења. Дом је реквириран и за вријеме трајања рата употребљен за војне сврхе.

Иза Ослобођења, у школској години 1919/20-тој, установљен је поново Бачки Дом Просвјете у Мостару у истој згради, и отворен 1./X. 1919.

Како је у згради становала војска за вријеме рата, то је била у веома рушевном стању. Требало је доста новаца утрошити, док се је Дом обновио и док се је набавио нови инвентар. Овај Дом од године 1919-те стално дјелује. У истоме је било питомаца:

Година	Гимназија	Тргов. школа	Учитељ. школа	Занатл. школа	Укупно
1919/20.	40	25	5	7	77
1920/21.	52	24	5	4	85
1921/22.	50	22	5	6	83
1922/23.	59	21	3	7	90
1923/24.	40	20	16	6	82
1924/25.	28	15	14	7	64
1925/26.	25	18	17	6	66
1926/27.	17	15	20	9	61
Укупно . . .	311	160	85	52	608

Питомци Просвјетина Бачког Дома у Мостару год. 1926./1927. са Управом Дома.

За Дом је утрошено свега и издатке су подмирили:

Година	За оправке и инвентар Динара	За издржавање Динара	Укупно Динара	Трошкови Просвете Динара	Примљено од ђака Динара
1919/20.	9.040	21.216	30.256	20.256	10.000
1920/21.	10.000	88.540	98.540	74.009	24.531
1921/22.	20.000	177.793	197.793	147.793	50.000
1922/23.	21.000	166.389	187.389	119.624	67.775*
1923/24.	30.000	279.327	309.327	193.327	116.000
1924/25.	16.542	267.367	283.909	175.186	108.723
1925/26.	17.500	179.385	196.885	76.157	120.730
1926/27.	7.000	143.774	150.774	95.868	106.795
Укупно . . .	131.082	1,323.791	1,454.873	902.220	604.554

*) Вишак прихода а евентуално и мањак иде увијек на рачун идуће године.

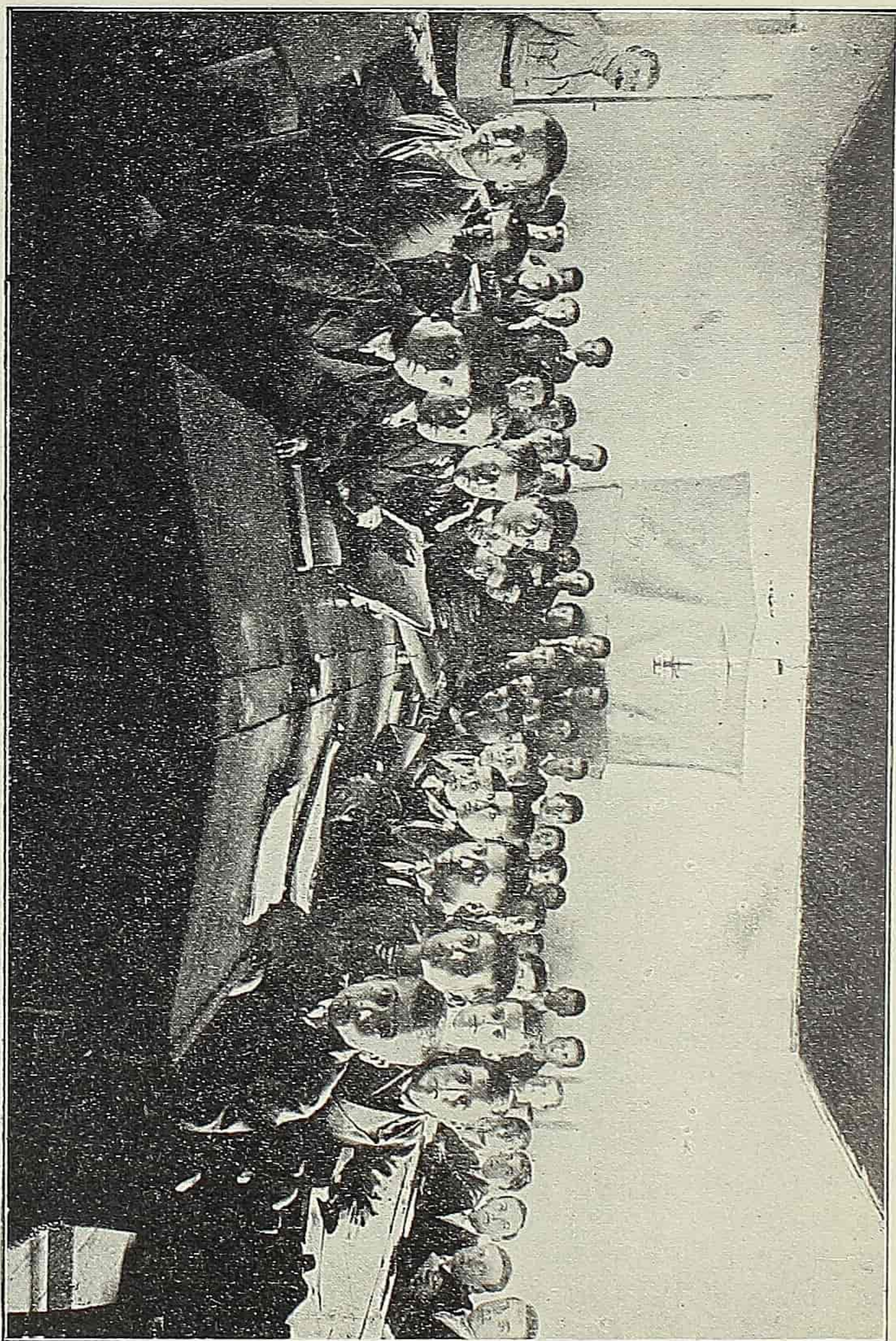
На овај Бачки Дом утрошена је свота за све осам година до 31./V. 1927-ме округло Дин. 1,454.873. Од тога одпада на поправке Дома и на инвентар Дин. 131.083 а остатак од Дин. 1,323.791 на издржавање ђака. Овај новац подмирен је: Помоћу Главног Одбора и Обласног Одбора Просвјете Динара 902.220 или (63⁰/₀). Уплатама ђака Дома Дин. 604.554 или (37⁰/₀).

На први поглед пада у очи да иза Ослобођења главни терет свих издатака сноси сама Просвјета, док приходи од уплате ђака много заостају према истим приходима прије Ослобођења. Прије су ђаци сами подмиривали 77% свих издатака а сада иза Ослобођења само 37%. Томе је разлог једини велика сиротиња са којом смо из рата изишли. Народ је изнио једва голу душу. Овај омјер на терет Просвјете особито је велик првих година иза Ослобођења, кад је Просвјета свршила заиста једну велику хуману и културну мисију. Треба овдје напоменути, да првих година иза Ослобођења држава, и сама још неорганизована, није стигла да у овоме правцу ишта замашније учини у Босни и Херцеговини.

Просвјетин Бачки Дом за ученице у Мостару.

Исте године 1919/20-те, кад је установљен Бачки Дом за ученике у Мостару, установљен је и Бачки Дом за ученице средњих школа. Доста је требало труда, док се је овај Дом отворио 15./XII. 1919. Сав посао око оснивања овога Дома свршио је Обласни Одбор Просвјете у Мостару заједно са тадашњим Одбором Добротворне Задруге Српкиња. Дом је смјештен у једноме одјелењу зграде Више Дјевојачке Школе, у пространој и лијепо уређеној државној палачи, што је уступљено Просвјети за незнатну кирију. Овај Дом је био стално под надзором, најпре Добротворне Задруге Српкиња, а касније Кола Српских Сестара, све до године 1926/27-ме, кад је Дом потпао у потпуну Управу Обласног Одбора Просвјете у Мостару.

Училишца Просвјетина Дома у Мостару.

Питомице имају у овоме Дому стан и доручак, док су се стално храниле у Државној Мензи за ђаке, која се налази у истој згради. За већину својих питомаца Просвјета је плаћала мензу и то по Дин. 300 — мјесечно, а само неке најсиромашније опроштене су плаћања потпуно или дјеломично.

У овоме Дому било је питомица Просвјете:

Година	Учит. школа	Виша Дјев. Школа	Гимназ.	Тргов.	Стр. ж. школа	Укупно
1919/20.	3	5	2	1	1	12
1920/21.	2	21	16	7	3	49
1921/22.	2	29	21	6	5	63
1922/23.	2	15	20	5	3	45
1923/24.	—	14	17	3	8	42
1924/25.	3	7	11	5	9	35
1925/26.	11	7	4	4	7	33
1926/27.	9	6	2	3	6	26
Укупно .	32	104	93	34	42	305

За Дом је утрошено свега и издатке су подмирили:

Година	За оправке и инвентар Динара	За издржавање Динара	Укупно Динара	Трошкови Просвете Динара	Примљено од ђака Динара
1919/20.	—	10.000	10.000	6.000	4.000
1920/21.	—	44.000	44.000	24.000	20.000
1921/22.	—	66.550	66.550	43.550	23.000
1922/23.	—	82.885	82.885	37.885	45.000
1923/24.	—	109.000	109.000	52.000	57.000
1924/25.	—	130.000	130.000	66.000	64.000
1925/26.	—	128.000	128.000	63.000	66.970
1926/27.	4.641	97.178	101.819	56.911	44.908
Укупно . .	4.641	667.613	672.254	349.346	324.878

Према горњој табели за осам прошлих година било је у Дому пуну годину 305 питомица. Те су питомице похађале: Вишу Дјевојачку Школу 104, Учитељску Школу 32, Гимназију 93, Трговачку Школу 34, Женску Стручну Школу 42. На овај Дом утрошило се је у свему за све осам година Дин. 672.254. Од ове своте дао је Главни Одбор Просвјете у Сарајеву и Обласни Одбор Просвјете у Мостару Дин. 349.346 или 52⁰/₀. Остатак од Дин. 324.878 или 48⁰/₀ подмирен је таксама ученица.

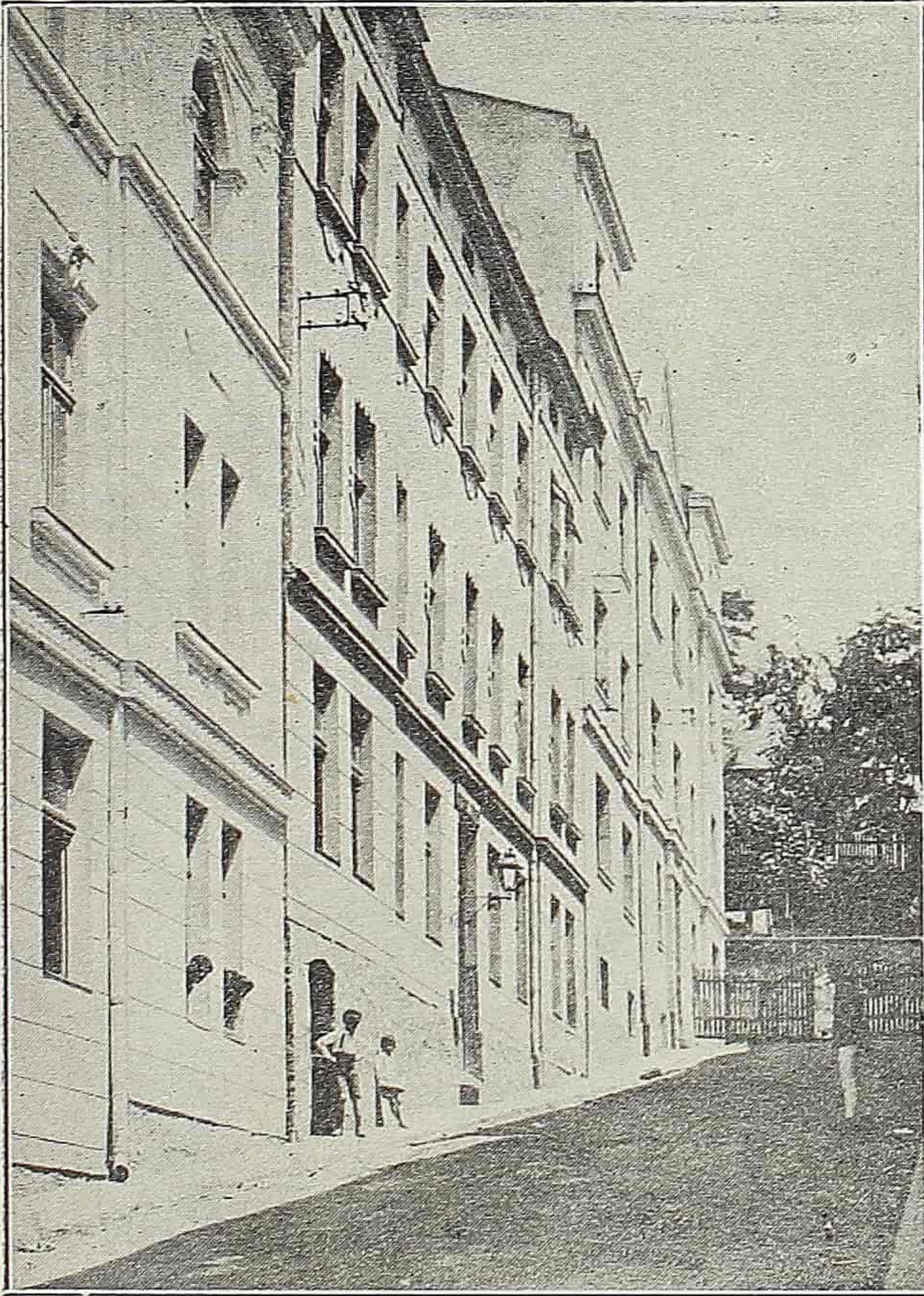

Питомице Просвјетина Бачког Дома у Мостару год. 1926./1927. са Управом Дома.

Просвјетини Домови за ученике у Сарајеву.

Главни Одбор Просвјете предузео је акцију да се у Сарајеву оснује Просвјетин Ђачки Дом још прије рата за ослобођење. Ову је акцију водио Главни Одбор Просвјете заједно са Великим Управним и Просвјетним Савјетом у Сарајеву. Зграда за Ђачки Дом у Сарајеву имала се подићи новцем Фондова Тузлића и Николајевића, којим је руководио Велики Управни и Просвјетни Савјет. Све је било свршено да се овај Дом подигне и само

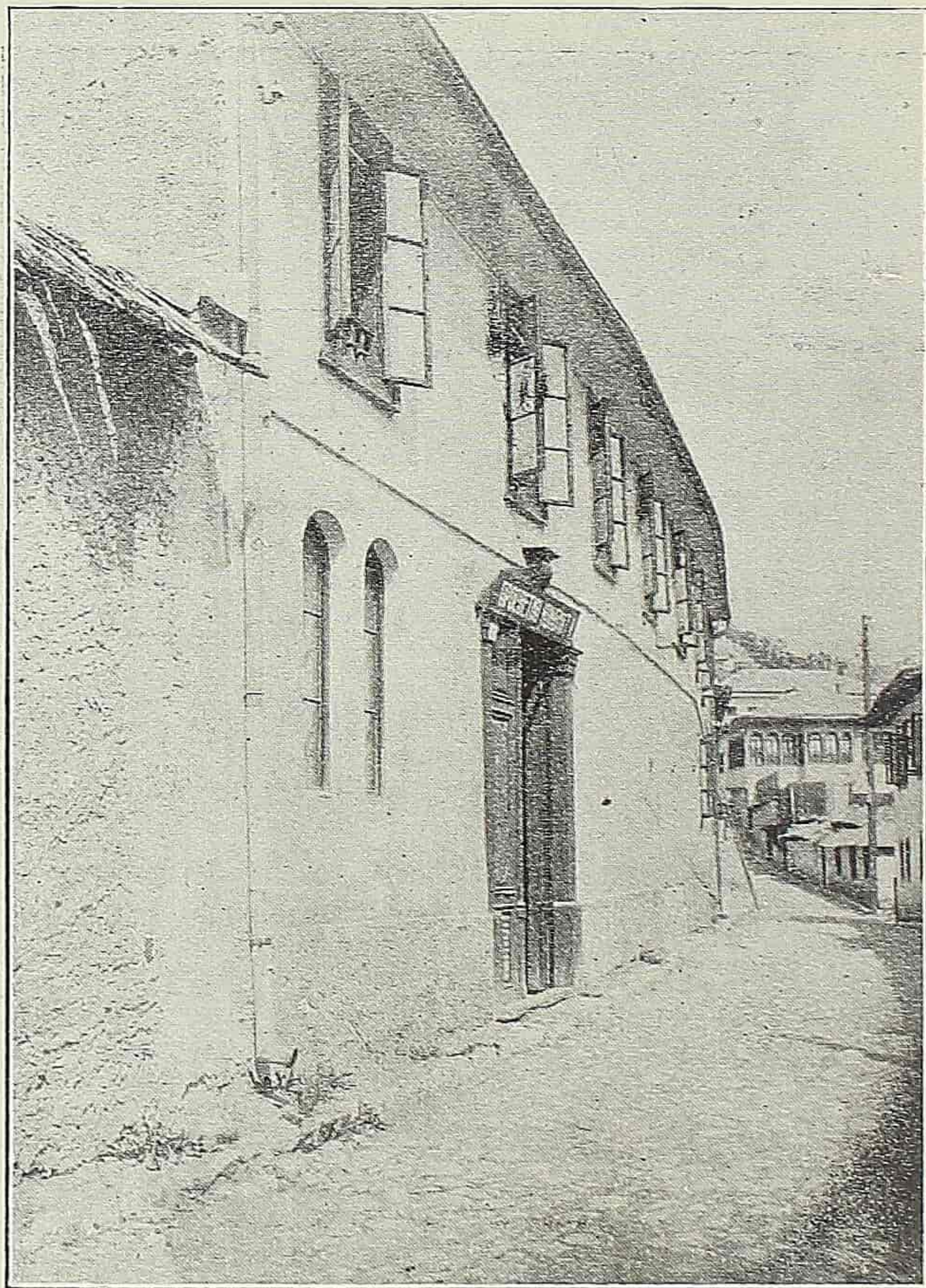
Ђачки Дом за ученике у Сарајеву.

рат запријечио је извођење овога посла. Иза Ослобођења Велики Управни и Просвјетни Савјет у Сарајеву налазио се у ликвидацији ради преустројства организације Српско-православне цркве у држави. Касније је Велики Савјет у Сарајеву укинут а његове функције пренешене су на Велики Управни Просвјетни Савјет цијеле срп. прав. цркве у држави у Срем. Карловцима. Задњи акт, који је Главни Одбор Просвјете у овој ствари добио,

био је акт Вел. Савјета у Сарајеву од 11./V. 1920. Бр. 432/19, којим Савјет јавља, да ће се осигурати и резервисати Фонд Николајевић-Тузлић друштву Просвјети за Бачки Дом.

Главни Одбор Просвјете, рачунајући добро на спорост у одлукама оваке природе код дотичних власти, још 1920-те, извештавајући о овоме Главну Скупштину Просвјете, нагласио је: Ово је музика будућности. Проћиће још доста година, док се ова ствар реализује. Тога ради Главни Одбор Просвјете предузео

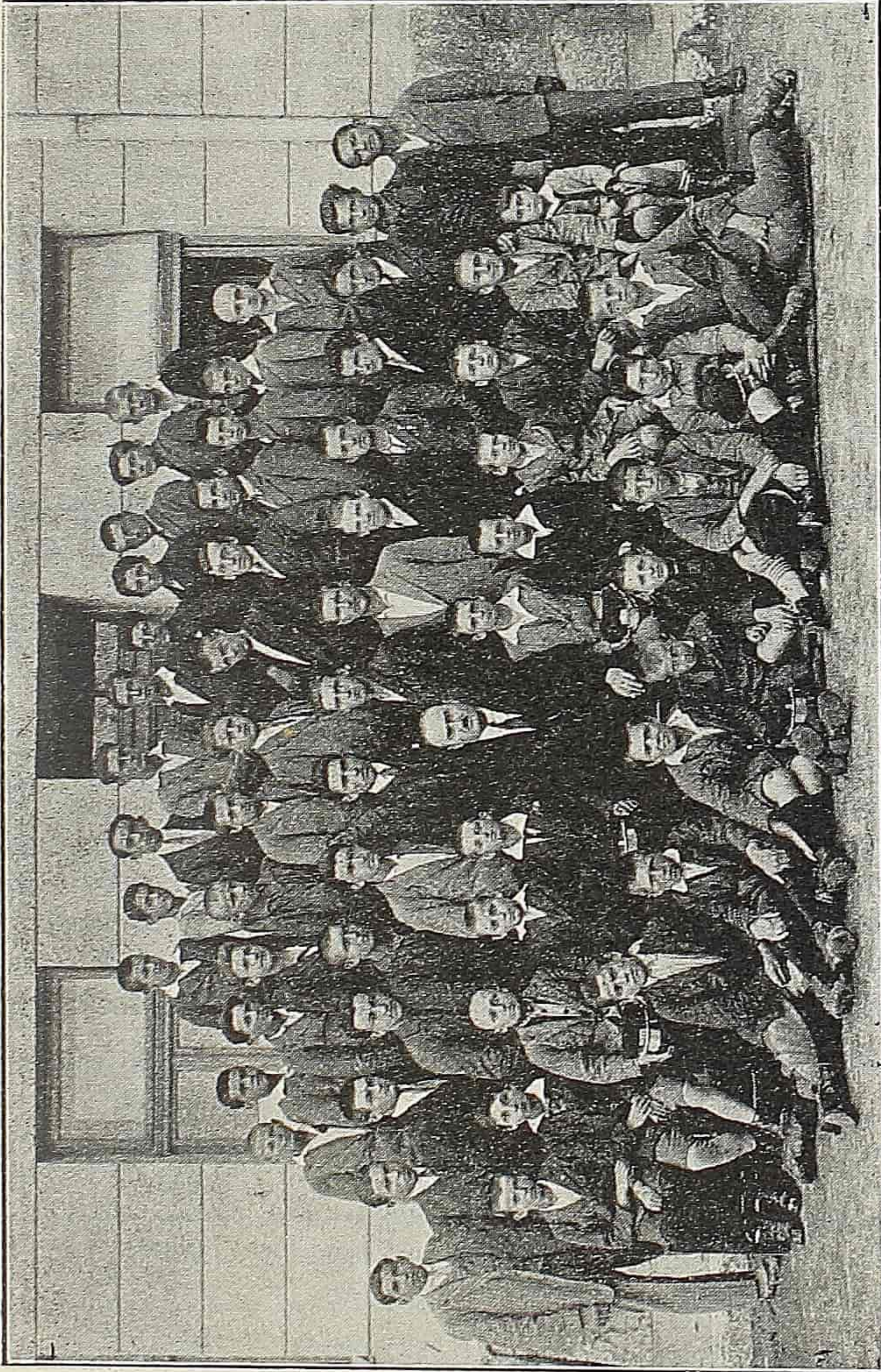

Бачки Дом у Халилбашића улици.

је одмах иза Ослобођења све што је могао, да подигне Просвјетин Бачки Дом. Одмах у прво вријеме иза Ослобођења купљена је приватна зграда у Немањиној улици бр. 64 и адаптирана за Дом. Све то стало је тада само Дин 45.500.—.

Осим овога Дома Главни Одбор Просвјете добио је у најам од бивше Покрајинске Управе једну малу зграду за Бачки Дом у Халилбашића улици бр. 5. Дом у Халилбашића улици отворен је и питомци су се почели хранити 15./IX. 1919, а у Немањиној

Питомци Просвјетина Бачког Дома у Сарајеву са префектом госп. Јованом
Вукићем, проф. Год. 1926./1927.

улици 10./XI. 1919. Просвјета је, на овај начин, имала у Сарајеву два своја Ђачка Дома за ученике средњих школа од 1919-те до 1926-те, за седам година.

У оба Ђачка Дома за ученике у Сарајеву било је смјештено за задњих осам година питомаца:

Година	Гимназ.	Реалка	Учит. шк.	Трговачка академија	Трг. шк.	Техн.	Занат.	Шумар.	Укупно	
1919/20.	32	11	—	26	8	2	6	2	87	
1920/21.	35	14	—	15	11	8	3	2	88	
1921/22.	53	11	—	17	6	8	7	2	104	
1922/23.	49	9	—	16	6	7	6	2	95	
1923/24.	45	8	—	15	5	7	5	1	86	
	Реална Гимн.									
1924/25.	58		4	6	8	4	1	1	82	
1925/26.	43		2	—	2	3	—	—	50	
1926/27.	52		3	2	1	—	—	—	58	
Укупно . .	214	153	53	9	97	47	39	28	10	650

Према горњој табели за осам година било је у Домовима подпуну годину 650 ученика. Ти су похађали: Гимназију 214, Реалку 53, Реалну-Гимназију 153, Учитељску Школу 9, Трговачку Академију 97, Трговачку Школу 47, Технику 39, Занатлијску Школу 28, Шумарску Школу 10. На оба Дома утрошено је у свему за осам година Дин. 2,257.126 од чега за обнову Домова и инвентар Дин. 271.923, а остатак од Дин. 1,985.203 за издржавање питомаца. Од укупне своте издатака дао је Главни Одбор Просвјете Дин. 1,313.000 (58·2%) а остатак од Дин. 944.736 (41·8%), подмирили су сами питомци својим таксама.

Година	За поправке и инвентар Динара	За издржавање питомаца Динара	Укупно Динара	Трошкови Просвјете Динара	Примљено од ђака Динара
1919/20.	15.213	48.250	63.463	54.369	9.194
1920/21.	49.856	135.013	184.869	157.861	27.500
1921/22.	49.814	225.968	275.782	248.162	27.620
1922/23.	17.242	375.128	392.370	234.156	158.214
1923/24.	51.162	389.850	441.012	254.264	186.766
1924/25.	30.058	351.622	381.680	184.719	196.961
1925/26.	34.309	247.806	282.115	105.562	176.553
1926/27.	24.269	211.566	235.835	73.907	161.928
Укупно	271.923	1,985.203	2,257.126	1,313.000	944.736

I.-ви Просвјетин Дом за ученице у Сарајеву.

(У Дому Кола Српских Сестара.)

Просвета није могла доћи до властите зграде за свој Дом за ученице у Сарајеву ради тога, што за то није имала довољно средстава. Заједно са Колом Српских Сестара у Сарајеву добио је Главни Одбор Просвјете у кући Државног Дјечијег Обданишта на Обали Војводе Степе два боја за заједнички Дом за ученице. Овај је Дом отворен 1./II. 1920-те. Домом управља стално Одбор Кола Српских Сестара. Издатке за Дом подмирује Просвјета и Коло Српских Сестара, свако друштво за своје питомице, пошто и Коло Српских Сестара има у истоме Дому својих питомица.

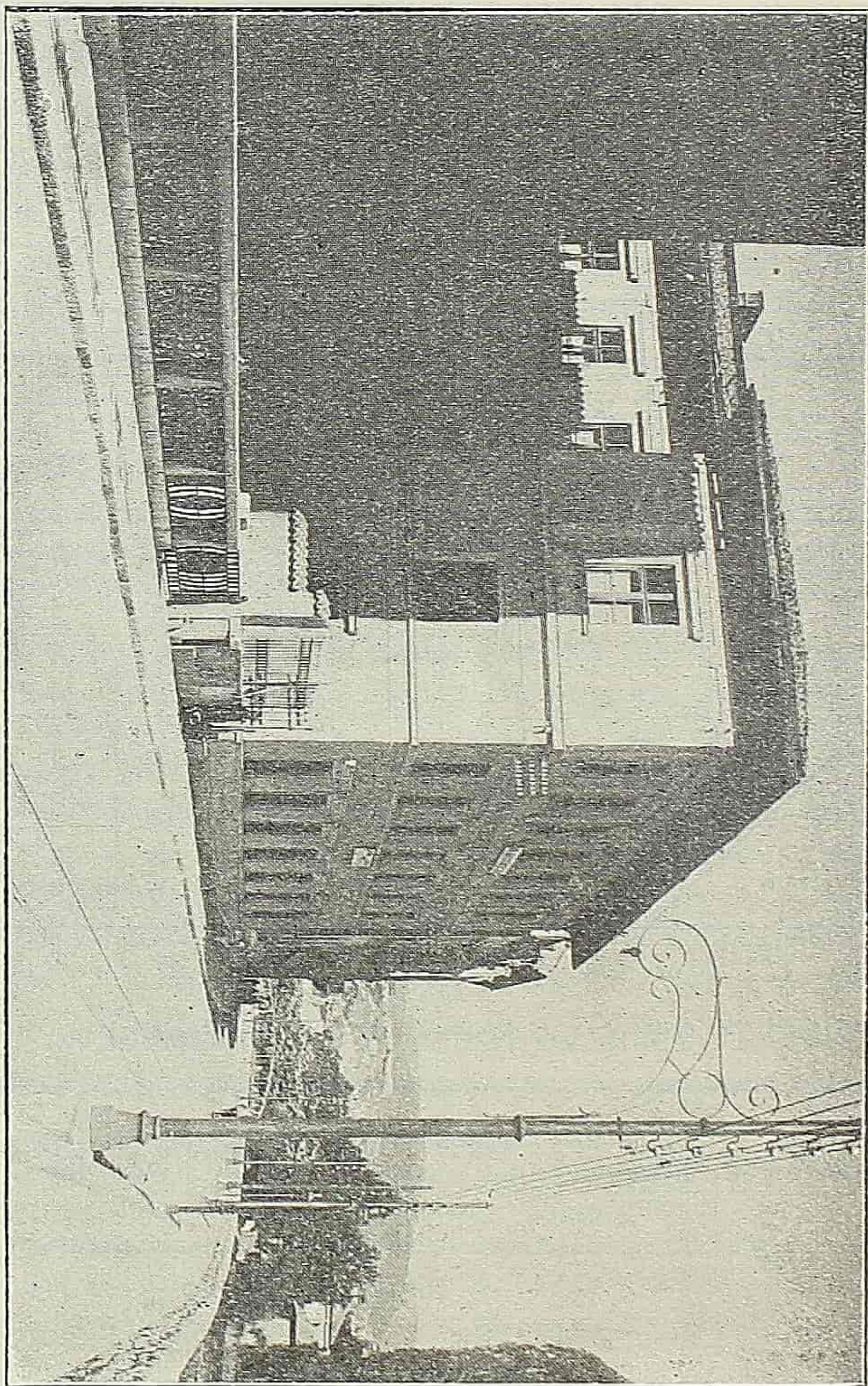
У овоме Дому имала је Просвјета својих питомица:

Година	Гимназ.	Реалка	Учит. школа	Виша дј. ш.	Тргов. академ.	Тргов. школа	Женска Струч.	Укупно
1919/20.	16	—	9	9	3	3	1	41
1920/21.	11	1	10	16	2	4	1	45
1921/22.	13	1	5	12	1	6	1	39
1922/23.	12	1	5	11	1	5	1	36
1923/24.	11	1	5	11	1	5	1	35
1924/25.	4	—	20	5	1	—	1	31
1925/26.	9	—	13	—	1	1	1	25
1926/27.	5	—	17	—	—	—	разне 2	24
Укупно . .	81	4	84	64	10	24	9	275

За Дом је утрошено и издатке су подмирили:

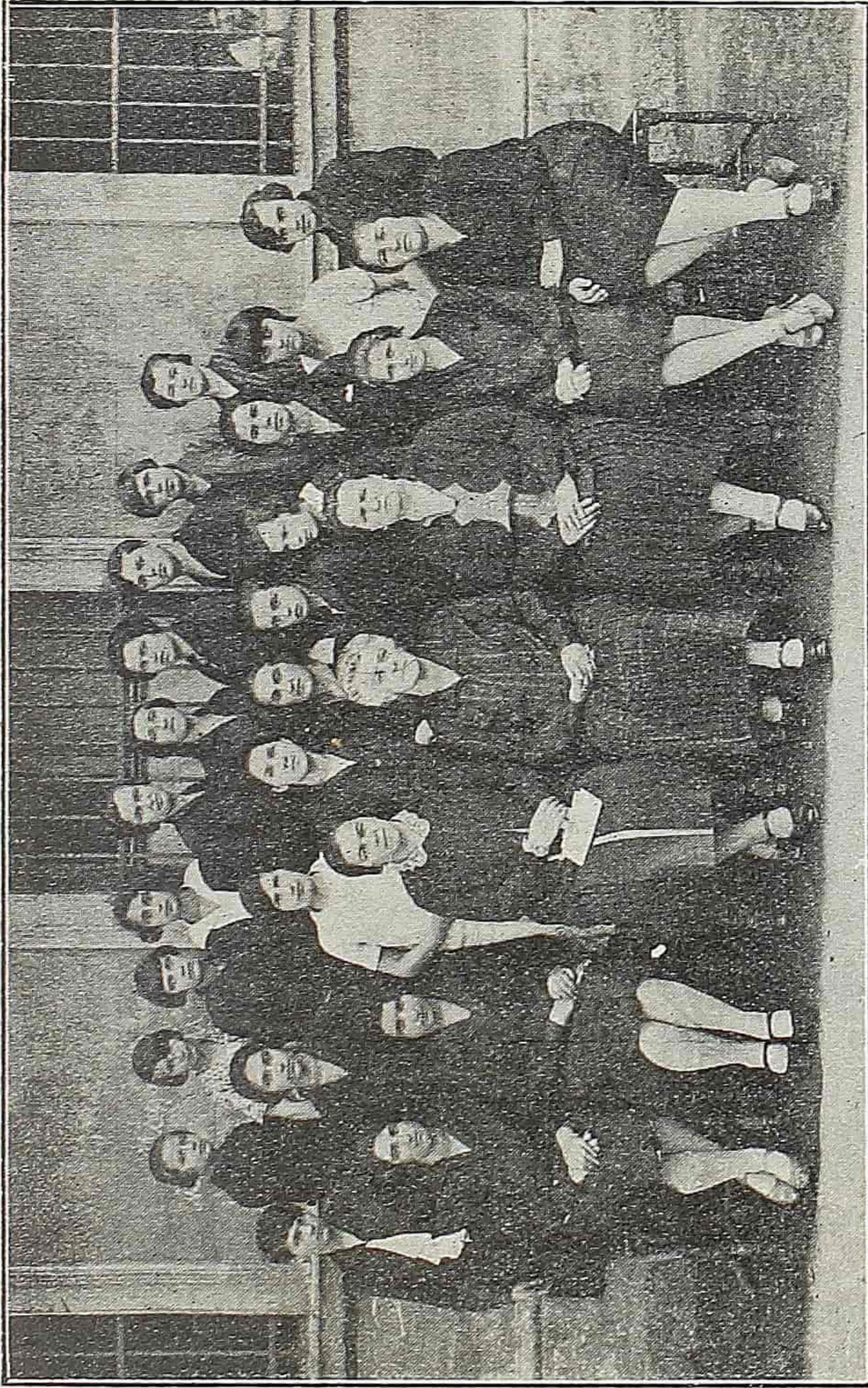
Година	За издржавање Динара	За оправке и инвентар Динара	Укупно Динара	Трошкови Просвјете Динара	Примљено од ђака Динара
1919/20.	12.549	4.629	17.178	15.178	2.438
1920/21.	45.913	—	45.913	42.187	3.726
1921/22.	60.505	—	60.505	54.920	3.625
1922/23.	142.232	—	142.232	128.877	13.877
1923/24.	148.505	—	148.505	121.960	26.545
1924/25.	149.554	—	149.554	106.349	43.205
1925/26.	146.700	—	146.700	80.120	66.580
1926/27.	94.134	—	94.134	12.317	81.817
Укупно . .	800.092	4.629	804.721	561.908	241.813

Дом Нола Српских Сестара у Сарајеву.

Питомице Просвјете у Дому Кола Срп. Сестара у Сарајеву са госпођом
Маром Павловић, председницом Кола. Год 1926/27.

Према табели (стр. 35.) у Дому је било за осам година потпуну годину 275 Просвјетиних питомица. То је 34 питомице просјечно годишње. Те су похађале: Гимназију 81, Реалку 4, Учитељску Школу 84, Вишу Дјевојачку Школу 64, Трговачку Академију 10, Трговачку Школу 24, Женску Стручну Школу 9. На Дом је утрошено за све осам година Дин. 804.721. Од тога је само Дин. 4.629 на инвентар а све друго на издржавање. Од укупне своте издатака подмирио је Главни Одбор Просвјете Дин. 561.908 или 69·8% а остатак од Дин. 241.813 или 30·2% плаћен је таксама самих ученица.

II. Просвјетин Дом за ученице у Сарајеву.

Просвјета је задње двије године 1925/26. и 1926/27. имала други свој властити Дом. Овај други Дом отворен је у бившем другом Просвјетином Дому за ученике у Халилбашића улици.

Питомице Просвјетина Ћачког Дома у Сарајеву са префектом госпођом Олгом Вјетровом. Год. 1926./1927.

Тако је један Дом за ученике укинут, да би се отворио овај нови Дом за ученице. Ово је учињено на интервенцију многих одбора и повјереника Просвјете из разлога, пошто је навала ученица у средњим школама била особито велика, а ученицима је лакше наћи стан него ученицама. На овај начин број питомаца Просвјетиних у Дому за ученике и у оба Дома за ученице готово се изједначио и кретао се између 50—60. Други Дом за Просвјетине ученице удешен је исто тако као и Дом за ученице у Мостару. У Дому ученице имају стан и доручак а хране се у Државној Мензи уз плату од Дин. 300 мјесечно. Неке, најсиромашније, добивају од државе Мензу бесплатно, или уз пола цијене.

У овоме Дому било је смјештено питомица:

Година	Учитељ. школа	Тргов. школа	Женска Стручна школа	Реал. Гимназ.	Укупно
1925/26.	31	3	1	—	35
1926/27.	28	3	—	7	38
Укупно . . .	59	6	1	7	73

За Дом је утрошено и издатке су подмирили:

Година	За оправке и инвентар Динара	За издржавање Динара	Укупно Динара	Трошкови Просвјете Динара	Примљено од ђака Динара
1925/1926.	30.965	69.756	100.721	89.529	20.192
1926/1927.	12.469	136.132	148.601	96.056	52.545
Укупно . . .	43.434	205.888	249.322	185.585	72.737

У овоме Дому било је за двије године потпуну годину 73 Просвјетине питомице или просјечно годишње 36 питомица. Те су похађале: Учитељску Школу 59, Реалну-Гимназију 7, Трговачку Школу 6, Женску Стручну Школу 1. На Дом је утрошено за обје године Дин. 249.322. Од тога Дин. 43.434 за адаптацију Дома и принову инвентара а Дин. 205.888 за издржавање. Од ове своте дао је Главни Одбор Просвјете Дин. 185.575 (74,5%) а подмирено је таксама ученица Дин. 72.737 (25,5%).

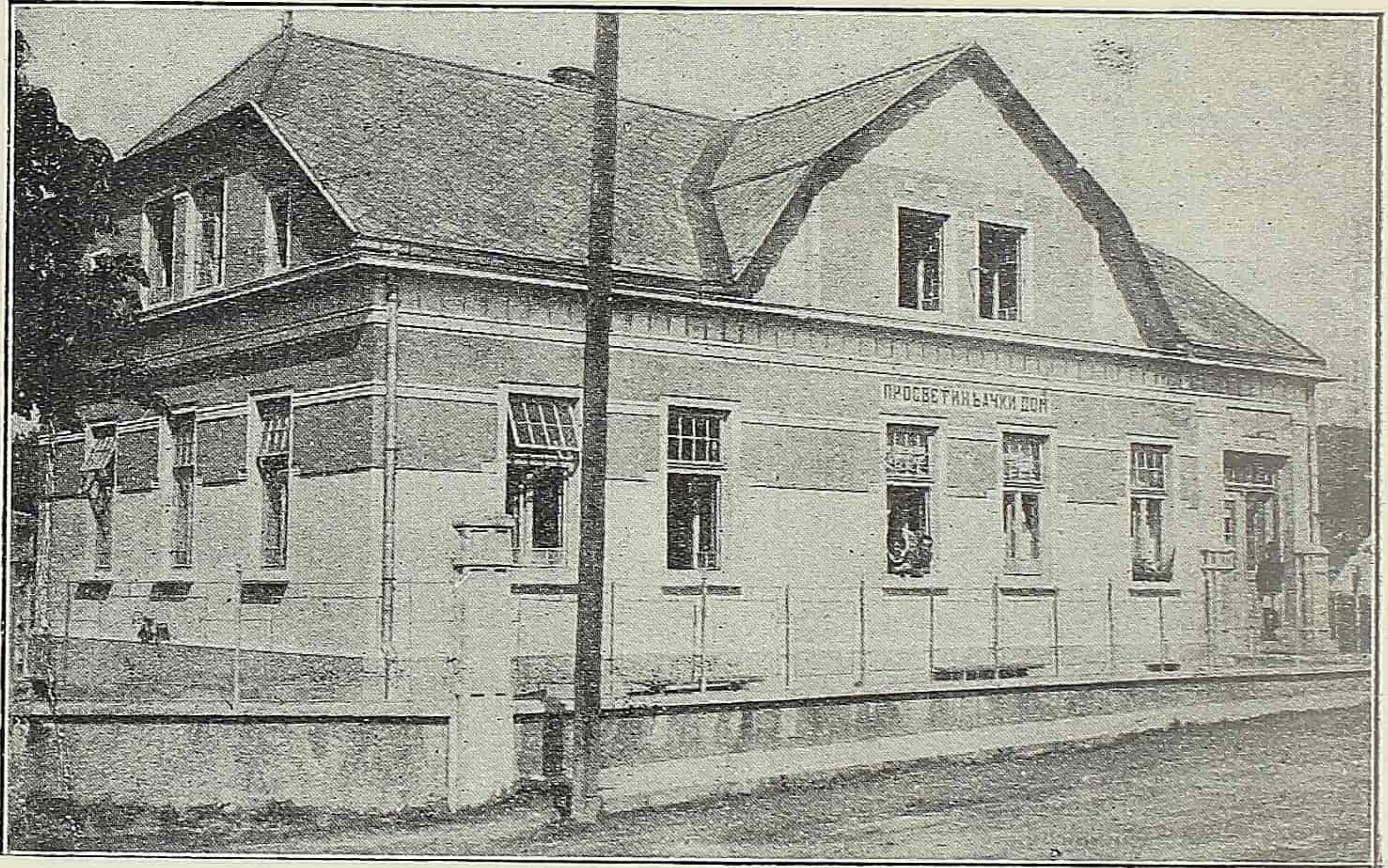
Просвјетин Ђачки Дом у Тузли.

Главни Одбор Просвјете, споразумно са Обласним Одбором Просвјете у Тузли, настојао је још прије рата за Ослобођење, да у овоме мјесту подигне Ђачки Дом за ученике. За то је дао први подстрек покојни Љубо Крсмановић, трговац из Београда, који је поклонио Просвјети једно веће земљиште у Тузли, на коме би се имао подићи овај Дом. Посебном акцијом коју је водио Одбор Просвјете у Тузли прикупило се било око Кр. 20.000 у злату за овај Дом. Рат је цијелу ову акцију омео.

Иза Ослобођења акција се поновила. Купљена је била и кућа за Дом за цијену од Дин. 150.000. Како је требало утрошити још велику своту новца за адаптацију Дома, коју Просвјета није имала, па да се добије за потребе Тузле ипак премален Дом, одустало се од ове акције.

Године 1919-те основала је Добротворна Задруга Српкиња у Тузли свој Бачки Дом, који је примио и првих девет Просвјетиних питомаца. Добротворна Задруга Српкиња напустила је овај посао већ идуће године, а Просвјета је рад прихватила и наставила откупивши инвентар Дома. Сад већ Просвјетин Дом смјештен је у зграду, гдје је прије рата за Ослобођење била касина подофицира. Од тога времена Просвјетин Дом стално се налази у овој згради, коју је уступило Министарство Војске Просвјети на расположење.

Просвјетин Бачки Дом у Тузли.

У Бачкоме Дому који Просвјета имала заједнички са Одбором Добр. Задруге Српкиња 1919-20-те и Просвјетином Бачкоме Дому идућих година било је у свему питомаца:

Година	Гимназ.	Тргов. школа	Стручна школа	Укупно	На стан и храну	Храну
1919/20.	14	6	—	20	20	—
1920/21.	19	10	1	30	29	1
1921/22.	42	7	3	52	30	22
1922/23.	40	6	—	46	28	18
1923/24.	46	—	—	46	28	18
1924/25.	42	1	—	43	31	12
1925/26.	35	3	—	38	28	10
1926/27.	33	3	—	36	27	9
Укупно	271	36	4	311	221	90

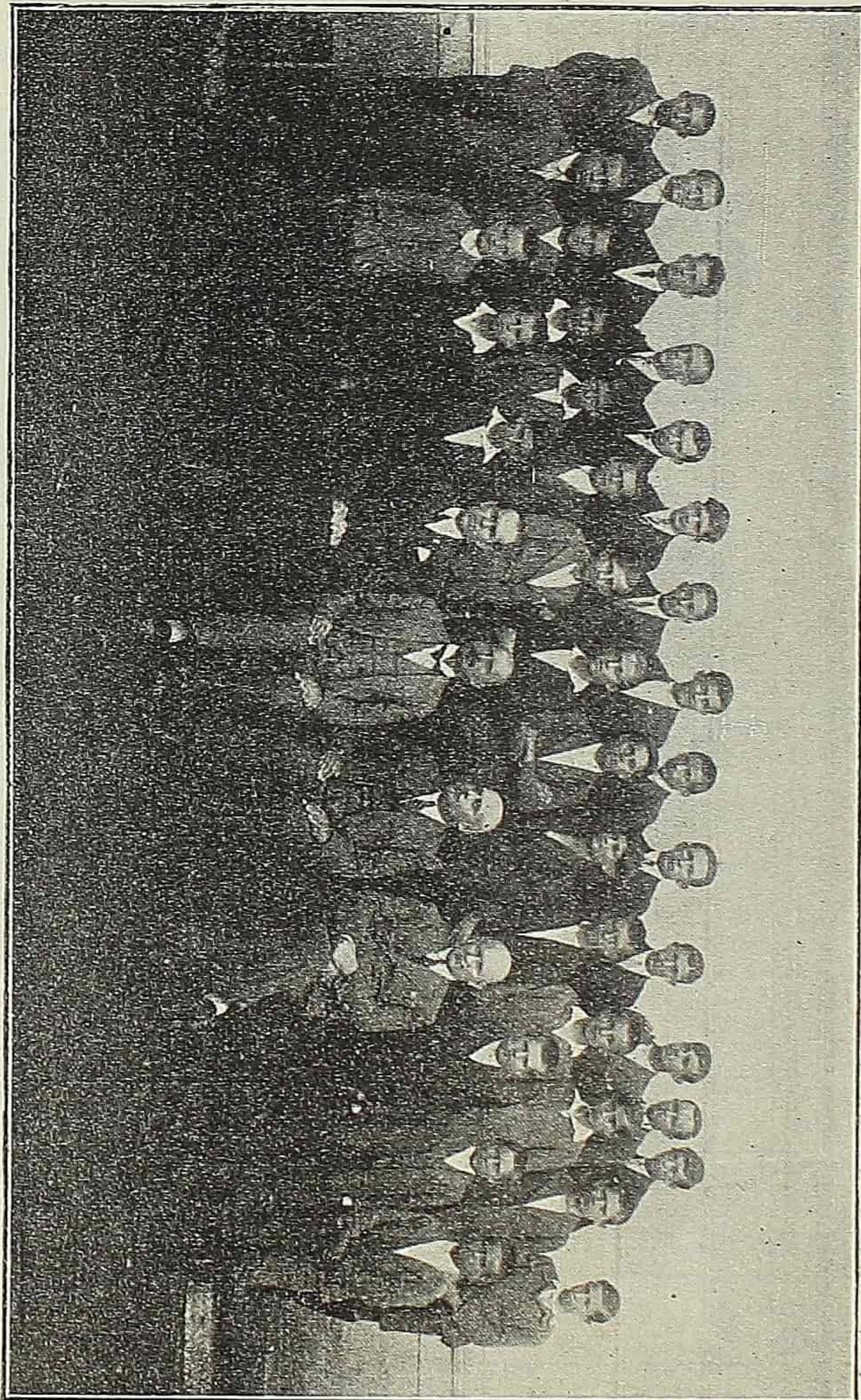
За Дом је утрошено свега и издатке су подмирили:

Година	Потрошено за:						Примљено од:						Исказано крајем године						
	Издржавање		Адаптација		Инвентар		Свега		Главног Одбора		Приходи Об. Одб.		Бачке уплате		Свега				
	Дин	п	Дин	п	Дин	п	Дин	п	Дин	п	Дин	п	Дин	п	Дин	п			
1919/20.	1.500	—	933	67	—	—	2.493	67	2.750	—	—	—	—	—	2.750	—	+ 256	32	
1920/21.	30.472	52	958	50	481	25	31.912	27	18.250	—	4.347	75	9.925	—	32.522	75	+ 866	80	
1921/22.	79.671	77	7.937	32	7.042	25	94.651	34	44.250	—	5.104	50	43.492	50	92.847	—	—	937	54
1922/23.	138.552	10	4.289	80	1.304	50	144.146	40	89.726	10	7.179	17	53.780	—	150.685	27	+ 5.601	33	
1923/24.	168.649	98	7.913	20	3.561	—	180.124	18	60.000	—	27.124	25	93.675	—	180.799	25	+ 6.276	40	
1924/25.	180.932	24	6.501	45	4.819	—	192.252	69	32.000	—	78.851	75	88.465	—	199.316	75	+ 13.349	46	
1925/26.	140.246	40	8.782	15	2.978	50	152.007	05	—	—	52.227	50	87.250	—	139.477	50	+ 819	91	
1926/27.	134.593	35	6.921	50	4.076	—	145.590	85	21.580	—	51.521	25	88.699	—	164.800	25	+ 20.029	31	
Укупно	874.618	36	44.297	59	24.262	50	943.178	46	271.556	10	226.356	17	465.286	50	963.193	77	+ 46.262	31	

Према табели (стр. 40.) у Дому је било за прошлих осам година потпуну годину 311 питомаца и то: 221 на стану и храни и 90 на храни. Просјечно годишње било је 39 питомаца у овом Просвјетином Дому. Ти су питомци похађали: Гимназију 271, Трговачку Школу 36, Женску Стручну Школу 4.

Питомци Просвјетина Бачног Дома у Тузли са Управом Дома. Год. 1926./1927.

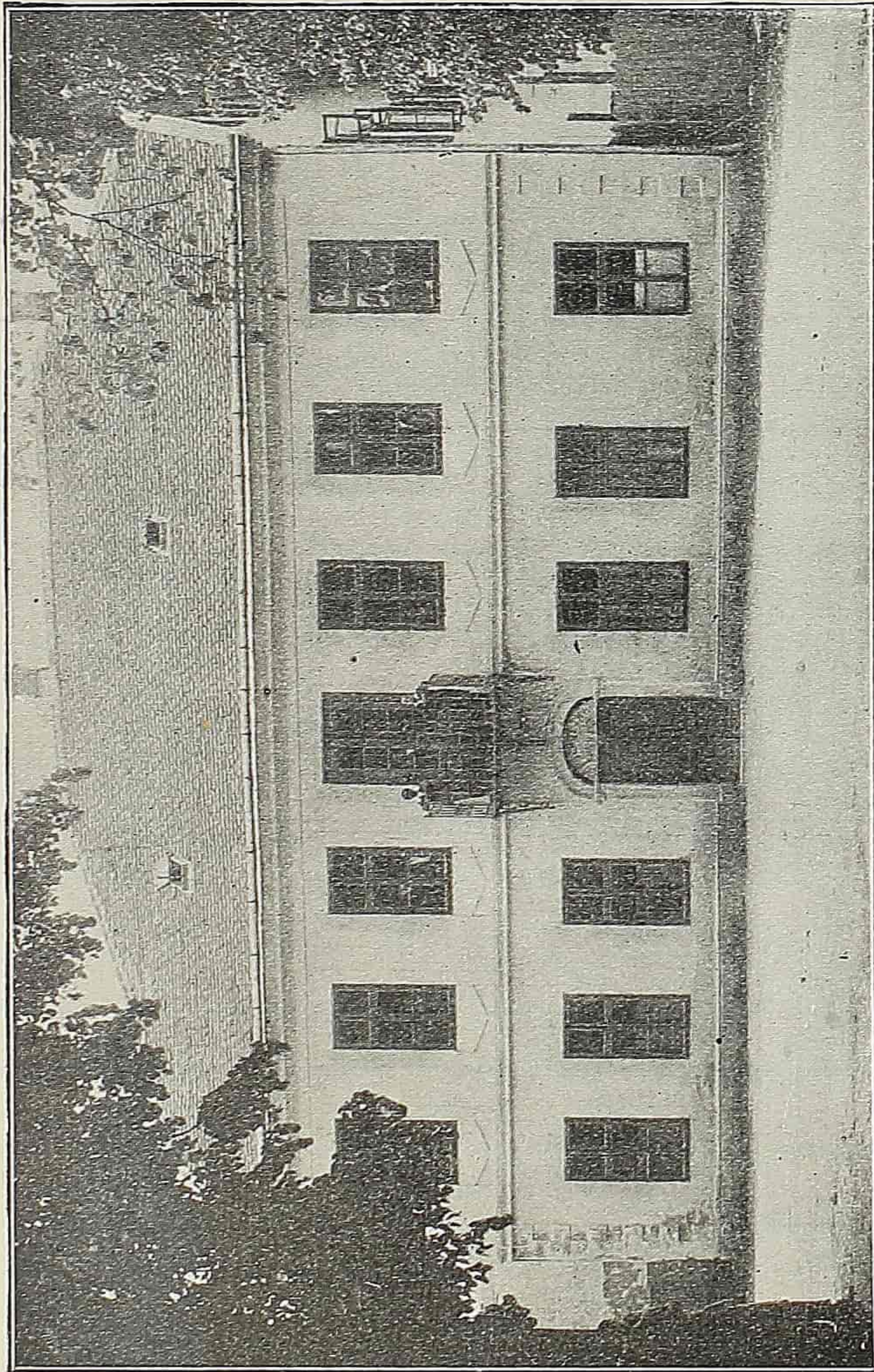

На Дом је утрошено у свему Дин. 943.178'46. Од тога је утрошено: на оправке Дома Дин. 44.297'59, на инвентар Дин. 24.262'50, а на издржавање ученика Дин. 874.618'36. Цијелу ову своту подмирио је: Главни Одбор Просвјете Дин. 271.556'10 или 27'2%, Обласни Одбор Просвјете у Тузли Дин. 226.356'17 или 23'5% и питомци сами својим таксама Дин. 465.286'50 или 49'3%.

Просвјетин Дом за ученике у Бањој-Луци.

Обласни Одбор Просвјете, Одбор Српско-Православне Општине и Одбор Добротворне Задруге Српкиња у Бањој-Луци предузели су још 1919-те године акцију, да се у овоме мјесту подигне Дом за ученике средњих школа. Ова заједничка акција успјела је толико, да је у години 1919/20. Дом заиста основан.

Просвјетин Бачки Дом у Бањој-Луци.

Српска Општина је за Дом уступила зграду, Одбор Просвјете прибавио је потребан инвентар за првих 10 Просвјетиних питомаца, а Одбор Добротворне Задруге Српкиња организовао је Бачку Трпезу у истоме Дому за укупно 27 ученика. Тако је напорима свих скупа подигнут први Бачки Дом у Бањој-Луци.

За прве три године: 1919/20, 1920/21, 1921/22-ге овим Домом управљала је Добротворна Задруга Српкиња (касније Коло Српских Сестара) а издржавала га је претежно Просвјета. Како је зграда за Дом врло малена, те није могла потпуно да задовољи сврхи, то су у Дом примани ђаци и на саму храну, осим оних, које је Просвјета примала на сву опскрбу. За оне који су се у Дому само хранили бринула се Добр. Задруга Српкиња, док се за оне који су имали у Дому потпуну опскрбу бринула Просвјета. Од године 1922-ге Домом управља само Обласни Одбор Просвјете у Бањој-Луци.

У овом Дому било је Просвјетиних питомаца:

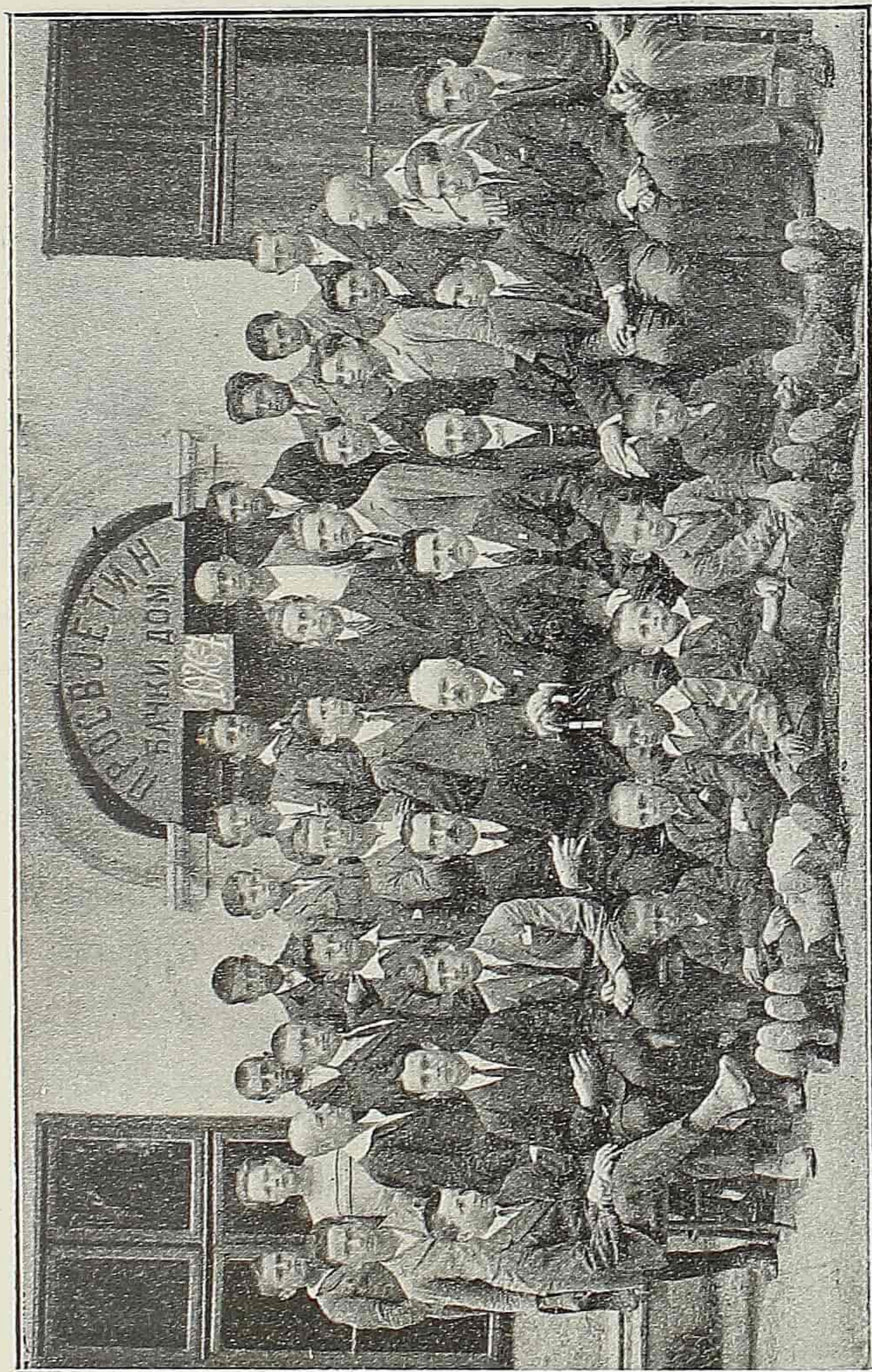
Година	Гимназија	Трговачка школа	Учитељска школа	Укупно
1919/20.	8	2	—	10
1920/21.	14	—	—	14
1921/22.	12	—	—	12
1922/23.	18	—	—	18
1923/24.	24	—	—	24
1924/25.	34	—	—	34
1925/26.	30	—	—	30
1926/27.	37	—	9	46
Укупно . . .	177	2	9	188

За Дом је утрошено свега и издатке су подмирили:

Година	За оправке и инвентар Динара	За издржавање Динара	Укупно Динара	Трошкови Просвјете Динара	Примљено од ђака Динара
1919/20.	2.500	3.500	6.000	4.000	2.000
1920/21.	—	13.321	13.321	10.571	2.750
1921/22.	—	25.380	25.380	23.630	1.750
1922/23.	—	50.054	50.054	34.700	15.354
1923/24.	4.500	60.000	64.500	35.197	29.303
1924/25.	5.354	90.829	96.183	45.000	51.383
1925/26.	31.147	68.965	100.112	36.916	63.196
1926/27.	15.546	91.398	106.944	37.649	76.795
Укупно . . .	59.047	403.447	462.494	227.663	242.531

За вријеме од осам година у свему је према табели (стр. 44.) било у овоме Дому 188. То је просјечно годишње Просвјетиних питомаца 23. Ти су питомци похађали: Гимназију 177, Трговачку Школу 2, Учитељску Школу 9.

Питомци Просвјетина Банчког Дома у Бања-Луци са Управом Дома. Год. 1926./1927.

За овај Дом потрошило се у свему Дин. 462.494 и то: за адаптацију и инвентар Дома Дин. 59.047 а за издржавање питомаца Дин. 403.447. Од ове своте дао је Главни Одбор Просвјете и Обласни Одбор Просвјете Дин. 227.663 или 49% а питомци сами уплатили су своту од Дин. 242.531 или 51%.

Просвјетин Ђачки Дом у Гацку.

У овоме мјесту гдје постоји Нижа Гимназија основали су заједнички Мјесни Одбор Просвјете и Гајрета Ђачки Дом уз помоћ Главнога Одбора Просвјете и Гајрета. Дом стално дјелује од године 1923-ће. Дом је смјештен у једном дијелу зграде старе Српске Школе, која је власништво Српске Општине у Гацку.

У овоме Дому било је Просвјетиних питомаца:

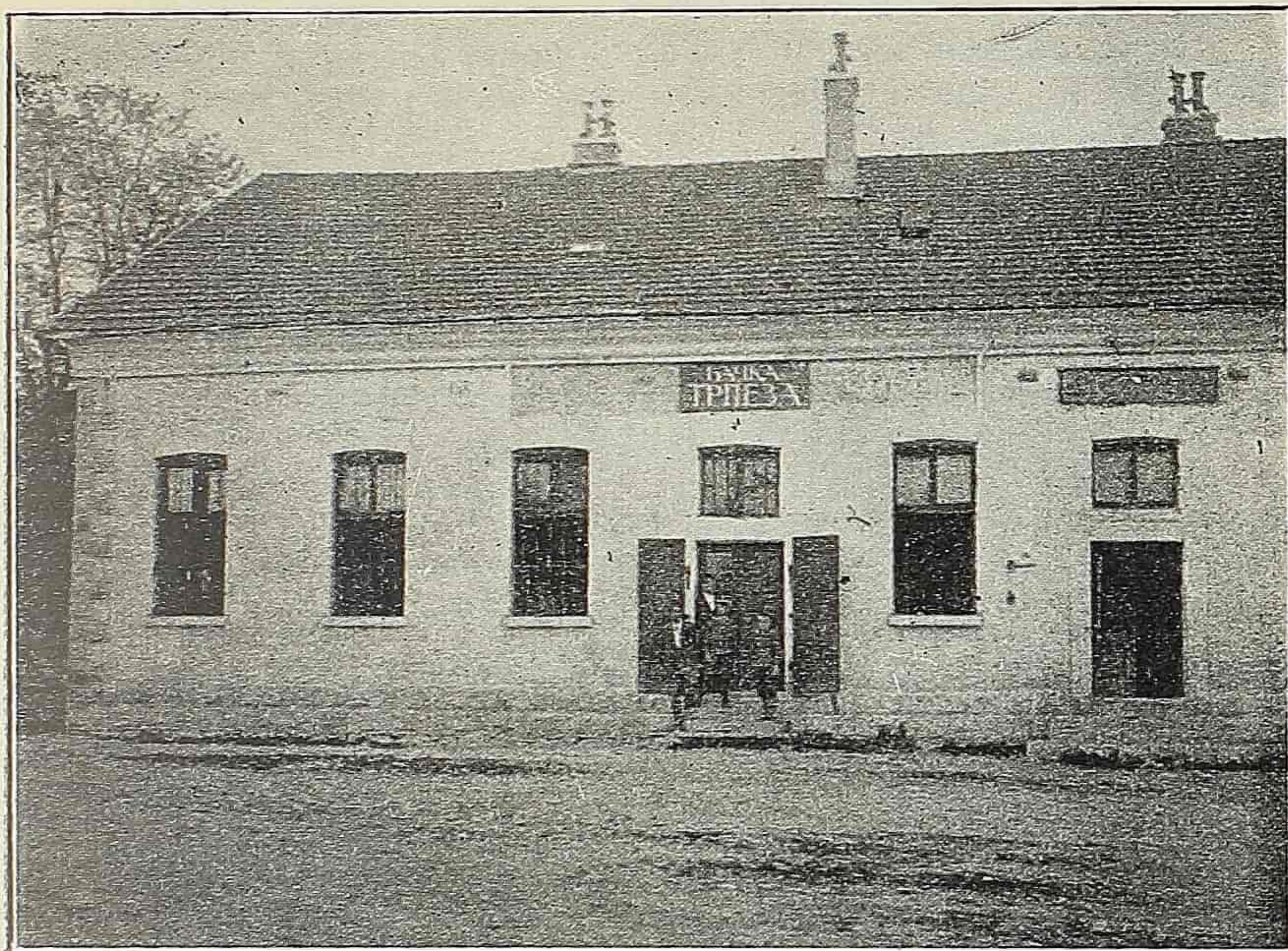
Година	Гимназија	На стану и храни	Само на стану	Укупно
1923/24.	30	23	7	30
1924/25.	29	29	--	29
1925/26.	19	19	—	19
1926/27.	26	26	—	26
Укупно . .	104	97	7	104

За Дом је утрошено свега и издатке су подмирили:

Година	За оправке и инвентар Динара	За издржавање Динара	Укупно Динара	Трошкови Гл. Од. Пр. Динара	Трошкови Мјесн. Одб. Динара	Примљено од ђака Динара
1923/24.	21.184	62.635	83.819	13.819	31.528	38.470
1924/25.	3.000	51.078	54.078	10.000	4.412	39.666
1925/26.	5.331	88.635	93.966	15.341	22.501	56.132
1926/27.	6.900	80.242	87.142	14.191	16.194	56.757
Укупно .	36.415	282.590	319.005	53.351	74.635	191.025

Према горњој табели у овоме Ђачкоме Дому било је укупно Просвјетиних питомаца цијелу годину дана 97 на стану и храни, а 7 питомаца на стану. Просјечно било је годишње за четири године на стану и храни 26 питомаца. Ти су питомци били сви гимназисте, пошто у овоме мјесту од средњих школа има само Нижа Гимназија. За овај Дом Просвјета је укупно потрошила Дин. 319.005 и то за адаптацију Дома и инвентар Дин. 36.415 за издржавање ђака у Дому Дин. 282.590. Овај новац су подмирили: Главни Одбор Просвјете у Сарајеву Дин. 53.351 или (16%). Мјесни Одбор Просвјете у Гацку Дин. 74.635 или (23%). Питомци својом уплатом Динара 191.025 или (61%).

Просвјетин Ђачки Дом у Гацку.

Питомци Просвјетина Ђачкога Дома у Гацку са Управом Дома
Год. 1926./1927.

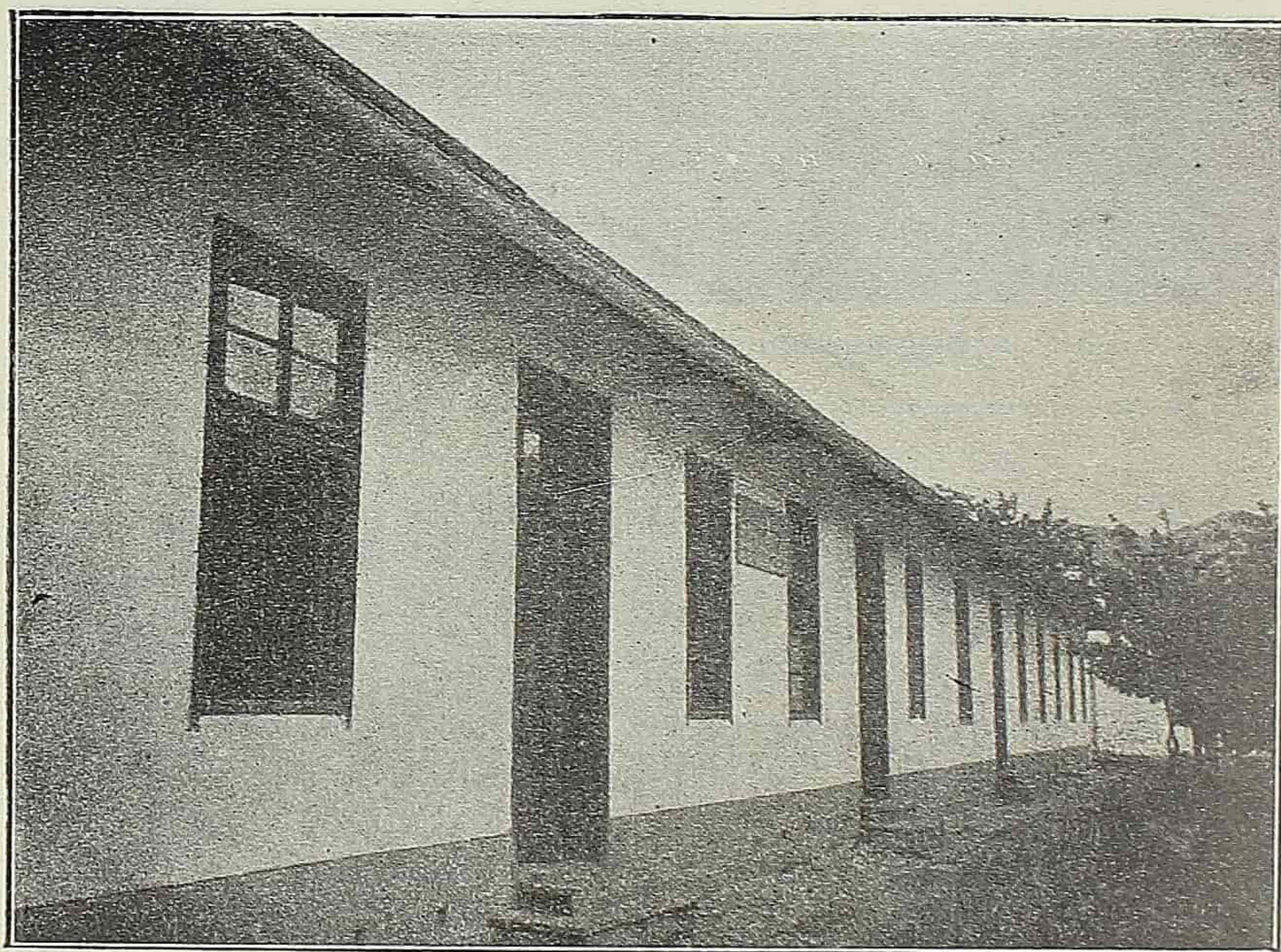

Просвјетин Ђачки Дом у Фочи.

Исте године кад и у Гацку основали су у Фочи Одбор Просвјете и Гајрета заједнички свој Ђачки Дом. И ову акцију помагао је обилато Главни Одбор Просвјете и Гајрета у Сарајеву. Дом је смјештен у једној државној згради.

У овоме је Дому било Просвјетиних питомаца:

Година	Гимназија	Укупно
1923/24.	26	26
1924/25.	21	21
1925/26.	33	33
1926/27.	29	29
Укупно . . .	109	109

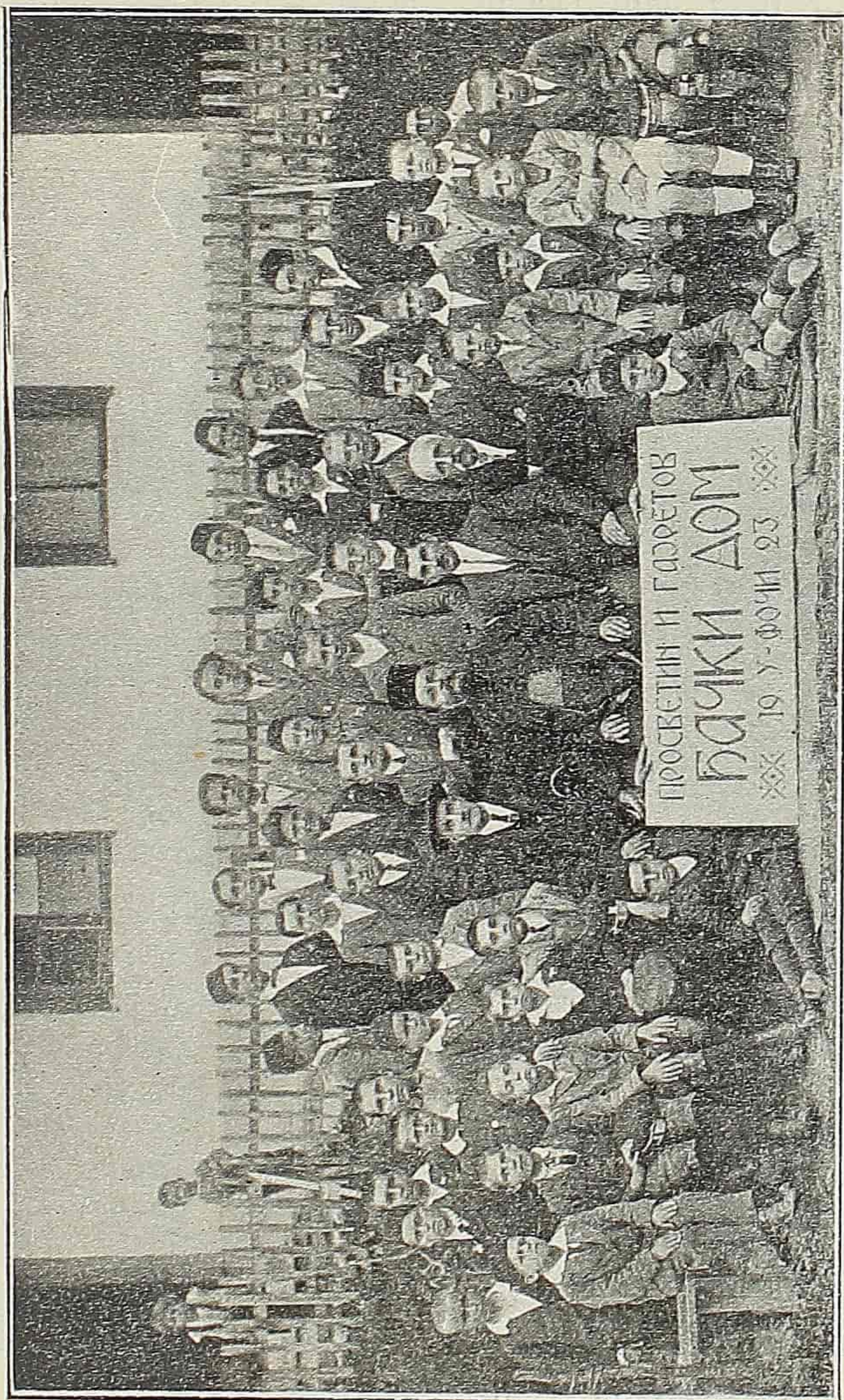
Просвјетин и Гајретов Ђачки Дом у Фочи.

За Дом је утрошено свега и издатке су подмирили:

Година	За исправке и инвентар Динара	За издржавање Динара	Укупно Динара	Трошкови Гл. Од. Пр. Динара	Трошкови Мјесн. Одб. Динара	Примљено од ђака Динара
1923/24.	5.000	84.804	89.804	12.442	8.608	68.754
1924/25.	8.165	72.410	80.575	9.392	6.619	64.564
1925/26.	7.247	88.693	95.940	2.862	8.228	84.850
1926/27.	6.316	79.202	85.518	24.219	—	61.299
Укупно .	26.728	325.109	351.837	48.915	23.455	279.467

Према горњој табели у овоме Бачкоме Дому било је укупно Просвјетиних питомаца цијелу годину 109 или просечно годишње 27 питомаца. Сви ти питомци били су гимназисти. За овај Дом потрошено је укупно Дин. 351.819. Од тога се издало

Питомци Просвјетина и Гајретова Дома у Фочи са Управом Дома Год. 1926./1927.

на адаптацију Дома и инвентар Дин. 26.728, на издржавање питомаца Дин. 325.119. Овај су новац подмирили: Главни Одбор Просвјете Дин. 48.915 или 15%, Мјесни Одбор Просвјете у Фочи Дин. 23.455 или 7%, Питомци својом уплатом Динара 279.467 или 78%.

Просвјетин Ђачки Дом у Бос. Градишки.

Иницијативом неколико заузимљивих госпођа Кола Српских Сестара у Б. Градишки и грађана основао се је Ђачки Дом године 1923-ће. Нарочити Одбор састављен од представника српских културних установа под водством Одбора Просвете и Кола Српских Сестара, водио је све послове овога Дома.

Дом је прије двије године био смјештен у државној згради у тврђави у Старој Градишки. Задње двије године Дом је смјештен у кући коју је Просвјети поклонила легаторка Просвјете гђа Стојка уд. Ковачевић, рођена Гаић.

Просвјетин Ђачки Дом у Бос. Градишки.

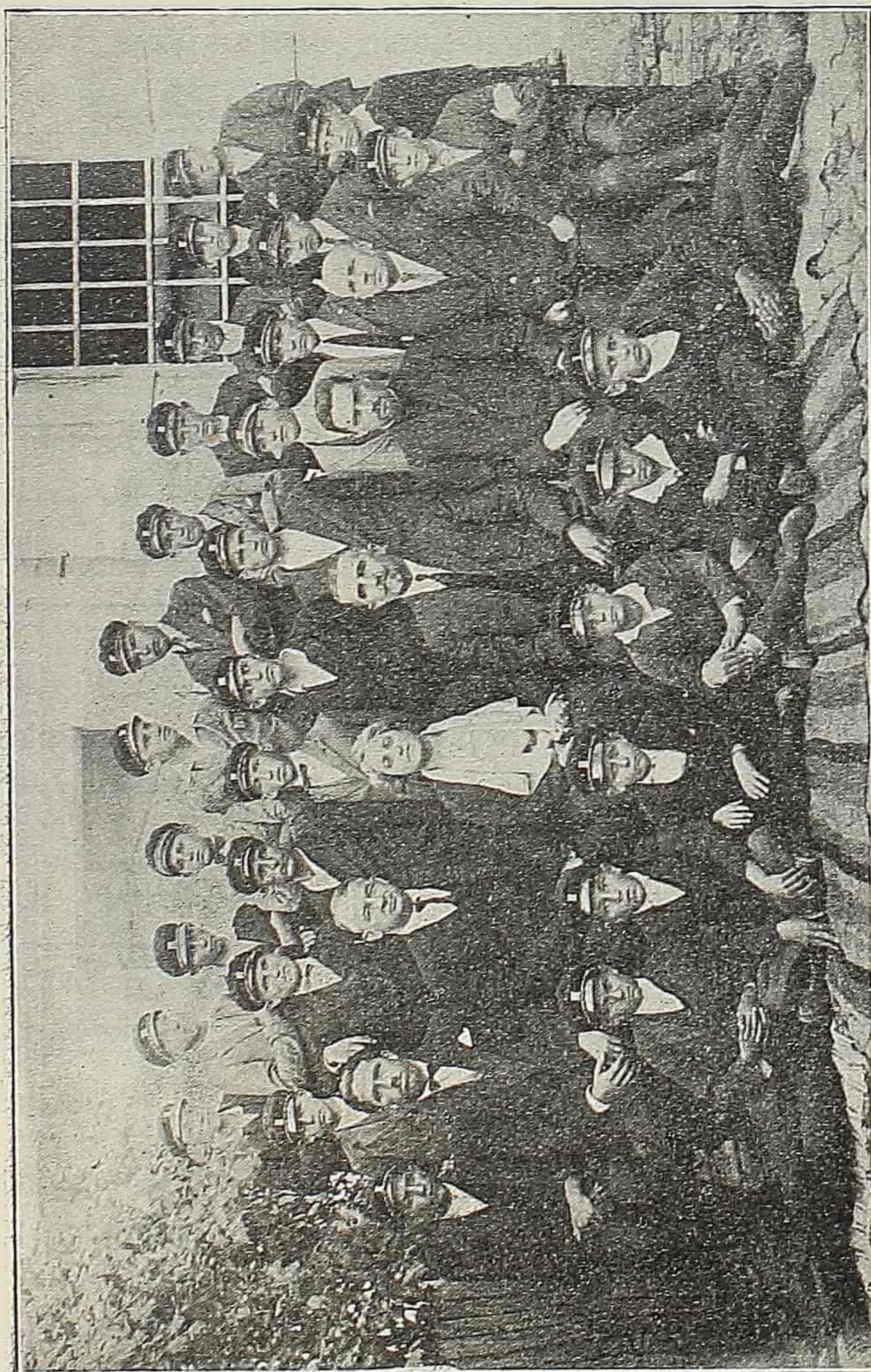
У Дому је било питомаца:

Година	Гимназија	Укупно
1923/24.	20	20
1924/25.	31	31
1925/26.	33	33
1926/27.	31	31
Укупно . . .	115	115

За Дом је утрошено свега и издатке су подмирили:

Година	За оправке и инвентар Динара	За издржавање Динара	Укупно Динара	Трошкови Гл. Од. Пр. Динара	Нар. Одб. и мјесни Одб. Прос. Динара	Примљено од ђака Динара
1923/24.	5.000	55 000	60.000	—	25.000	35 000
1924/25.	11.355	52.720	64.075	—	21.970	42 175
1925/26.	5.000	55.056	60.056	6.900	12.579	30.577
1926/27.	10.241	61.261	71.502	13.591	19.469	28.201
Укупно	31.596	224.037	255.633	20.491	79.018	135.953

Питомци Просвјетина Ђачког Дома у Бос. Градишки са Управом Дома. Г. 1926./27.

Према горњој табели у овоме Дому било је укупно 115 питомаца цијелу годину дана или просјечно годишње за четири године по 29 питомаца. Сви питомци похађали су гимназију. За Дом се утрошило укупно Дин 255.633. Од тога се утрошило: на адаптацију Дома и инвентар Дин 31.596, на издржавање ђака Дин 224.037. Овај издатак подмирили су Главни Одбор Просвјете у Сарајеву Дин 20.491 или (17%). Нарочити Одбор за Дом и Мјесни Одбор Просвјете Дин 79.018 или (30%), Питомци својим уплатама Дин 135.953 (53%).

Просвјетин Дом за ученике у Брчком.

Овај је Дом Просвјетин само по имену и по својој организацији, јер је основан по узору и правилима Просвјетиних Домова. Иницијативу за оснивање овога Дома, који врши успјешно своју задаћу задње двије године, дао је Одбор Српске Општине и Одбор Просвјете у овоме мјесту. Дом се искључиво издржавао приходима, које је прикупио нарочити Одбор за Дом и таксама питомаца у Дому. Велик дио прихода дала је Црквена Општина.

У овоме Дому било је питомаца:

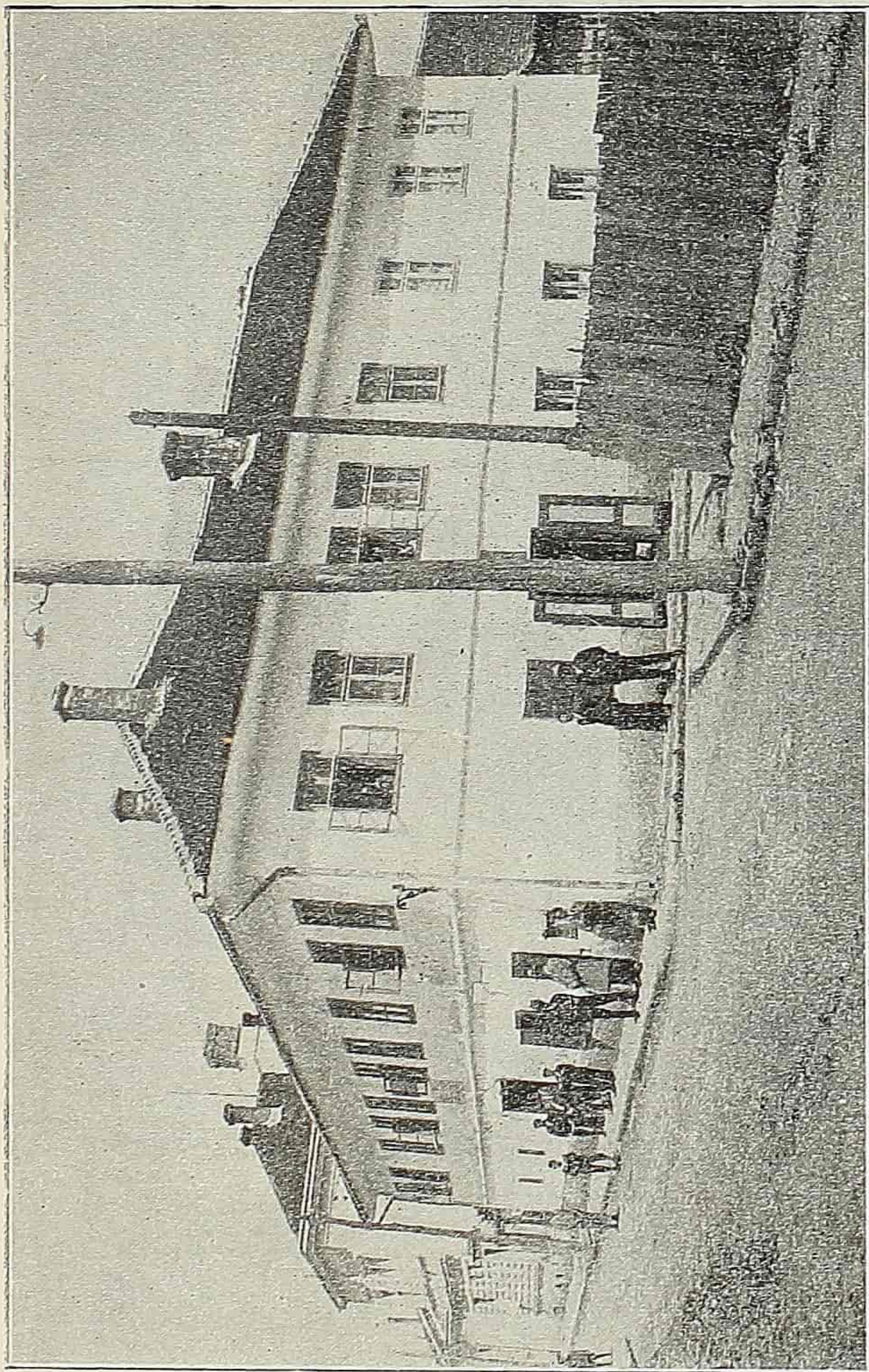
Година	Трговачка школа	Гимназија	Укупно
1925/26.	19	6	25
1926/27.	17	8	25
Укупно . .	36	14	50

За Дом је утрошено свега и издатке су подмирили:

Година	За оправке и инвентар Динара	За издржавање Динара	Укупно Динара	Трошкове су подмирили		
				Просвјета Динара	Нарочити Одбор Динара	Питомци уплатом Динара
1925/26.	33.916	98.209	132.125	833	79.849	51.443
1926/27.	10.822	84.358	95.180	4.197	22.038	68.962
Укупно . .	44.738	182.567	227.305	5.030	101.887	120.405

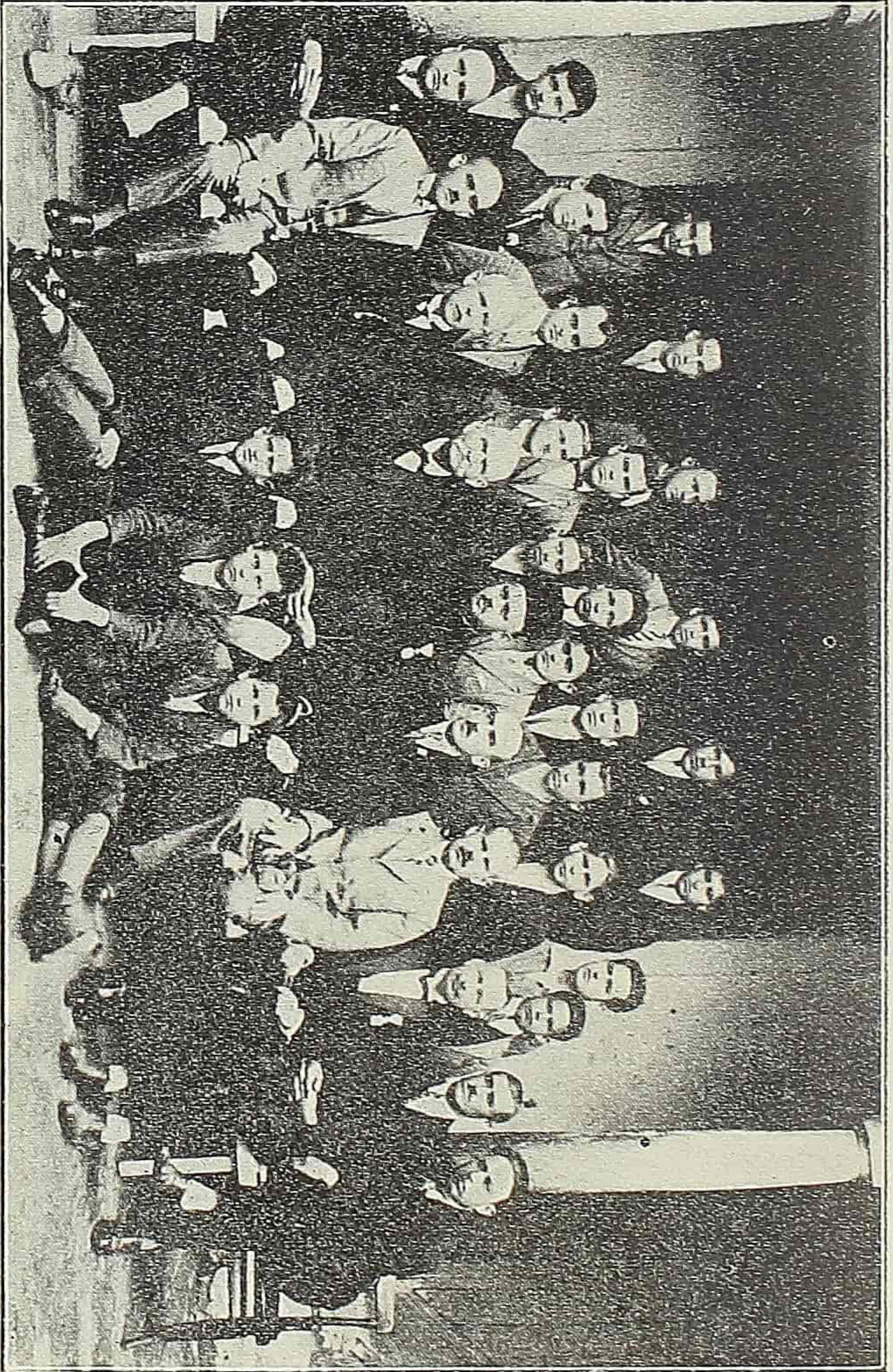
Укупно је било питомаца цијелу годину 50 или просјечно годишње за двије године 25. Питомци посјећивали су Трговачку школу 36, гимназију 14. На Дом се у свему утрошило за обје године Дин. 227.305. Од тога је прикупио Одбор за Дом Дин. 101.887 или 44%, Гл. Одбор Просвјете Дин. 5.030 или 7% а остатак од Дин. 120.405 или 49% уплатили су питомци Дома.

Просвјетин Бачки Дом у Брчком.

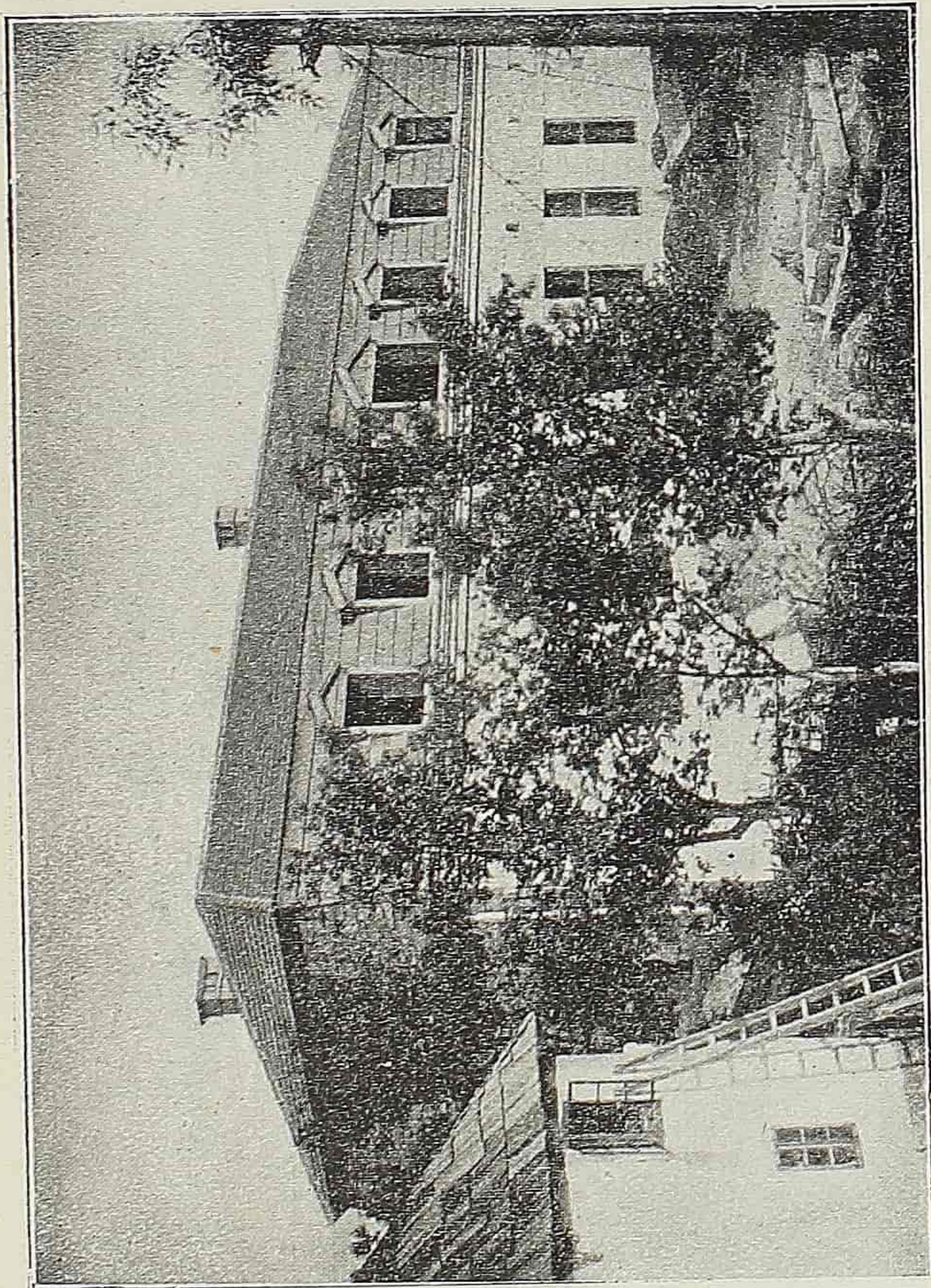
Питомци Просвјетина Бачког Дома у Брчком са Управом Дома Год. 1926./1927.

Просвјетин Ђачки Дом у Бихаћу.

Овај се Дом налази у властитој згради, а установљен је прошле школске године. Први питомци примљени су прошле године.

У Дому је било питомаца 52 који су похађали сви гимназију. Укупни трошкови Дома били су Дин. 92.788. Од тога се утрошило на инвентар Дома Дин. 4485, а на издржавање питомаца Дин. 88.303.

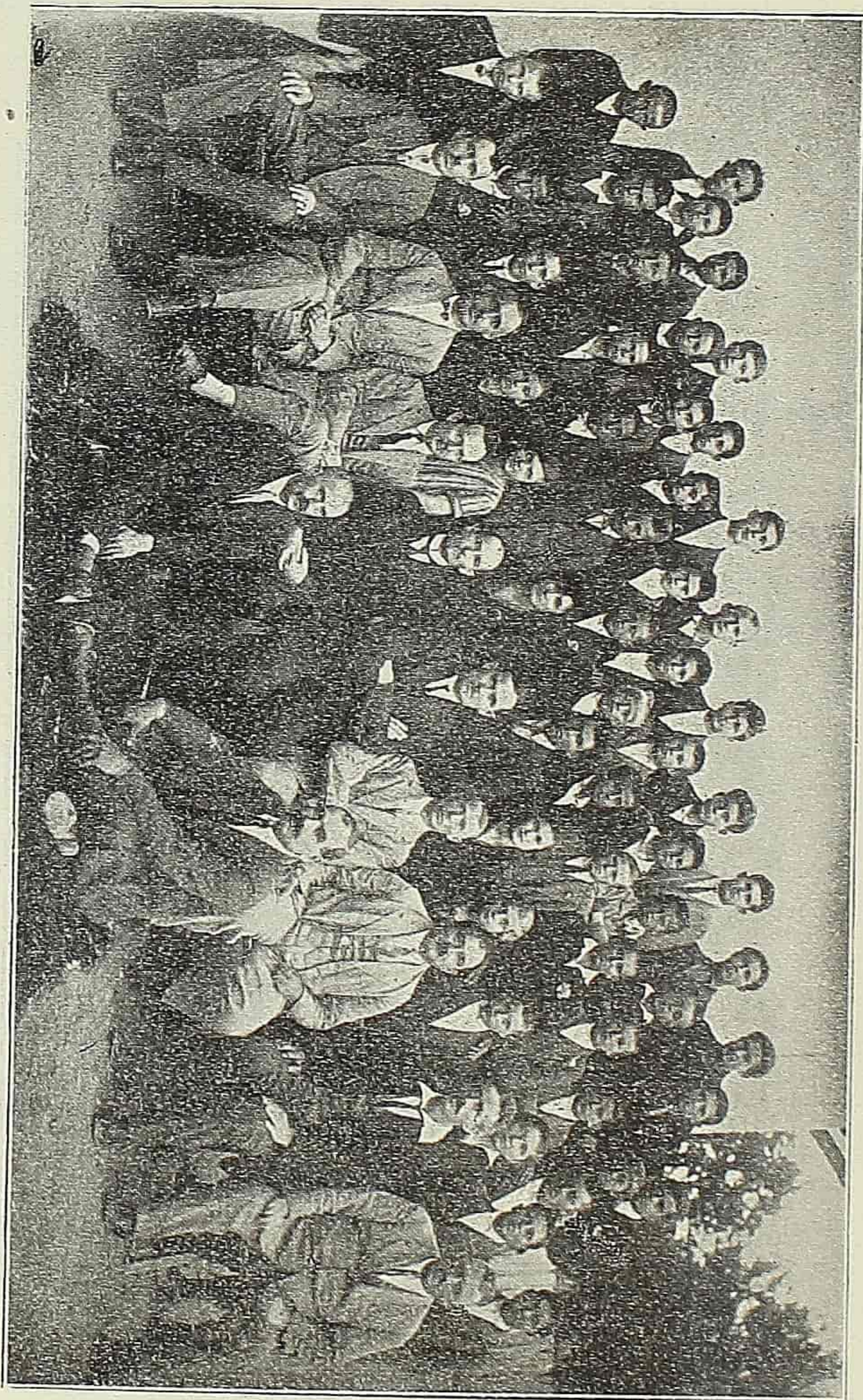

Просвјетин Ђачки Дом у Бихаћу.

Трошкови су подмирени: Уплатама питомаца у Дому Дин. 89.553 или 95%, приходима Обласнога Одбора Просвјете у Бихаћу Дин. 3.235 или 5%.

За Дом, осим земљишта, утрошено је свега Дин. 300.000. Тај новац подмирили су: Главни Одбор Просвјете Дин 50.000— а остатак је покупљен у Области Бихаћкој, највећим дјелом у у срезовима Бихаћу, Б. Крупи и Б. Петровцу.

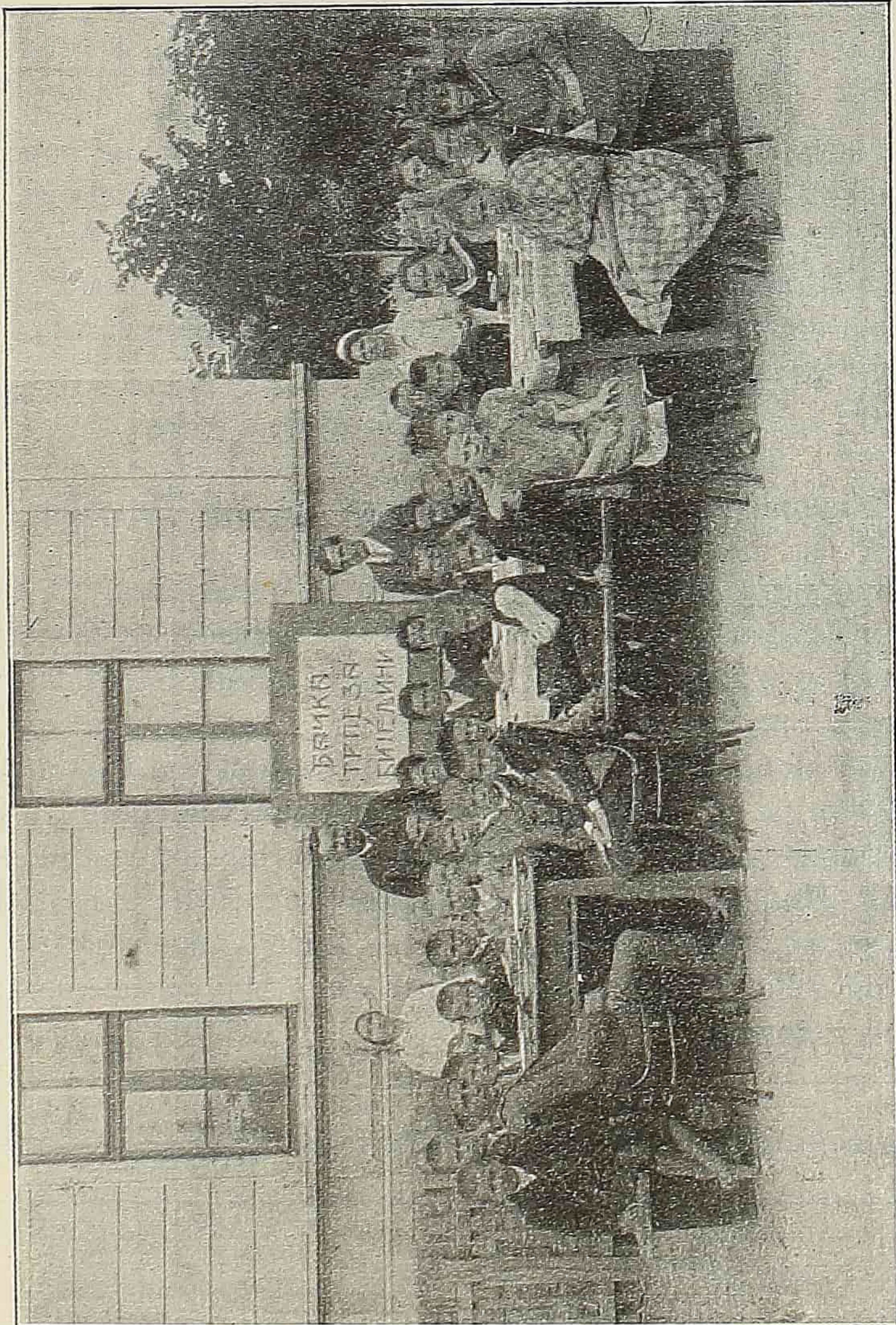

Питомци Просвјетина Бачког Дома у Бихаћу. – Год. 1926/1927.

Ђачка Трпеза у Бијељини.

Почетком школске године 1920/21-ве основана је у Бијељини Ђачка Трпеза, коју је Просвјета више година стално потпомагала. Овим установама руководио је нарочити Одбор Трпезе.

Ђаци Ђачке Трпезе у Бијељини са Управитељем г. Константиновићем.

У овој Трпези хранило се ученика средње школе:

Година	Гимназија	Помоћ Просвјете Динара
1919/20.	36	2.250
1920/21.	36	8.000
1921/22.	36	6.000
1922/23.	62	10.000
Укупно . .	170	26.250

У овој Трпези хранило се за четири године просјечно годишње 42 ученика, а Просвјета је у свему издала за исту Дин 26.250— или просјечно годишње Дин 6.562—. Ова Ђачка Менза наставила је свој хумани рад и даље без помоћи Просвјетине издржавајући се приходима, које прикупља Одбор Мензе и уплатама ученика.

Укупни подаци Просвјетиних Ђачких Домова.

Просвјета је у свему основала и данас има 12 својих Ђачких Домова у девет мјеста и то: у Сарајеву 3, у Мостару 2, по један у Тузли, Бањој-Луци, Гацку, Фочи, Бос. Градишки, Брчком и Бихаћу.

Ови домови су: за ученике у Сарајеву два од 1919-те до 1925-те, а затим само један, и по један у Мостару, Тузли, Бањој-Луци, Гацку, Фочи, Бос. Градишки, Брчком и Бихаћу.

За ученице су: у Сарајеву један од 1919-те до 1925-те и два задње двије школске године и један у Мостару.

Слиједеће табеле пружиће прегледну слику рада свих Просвјетиних Домова.

Просвјетин Дом за ученике у Мостару прије Ослобођења.

Основањ	Радио	Имао лит. просјечно годишње	Потрошено			Издатке су подмирили	
			За адапт. и инвентар Круна	За издржа- вање Круна	УКУПНО Круна	Просвјета Круна	Уплатом питомаца Круна
1 /IX. 1909.	од 1909. до 1914. 5 год.	71	19.155	99.845	119 000	27.000 22·6%	92.000 77 4%

Просвјетини Бачки Домови иза Ослобођења.

Мјесто	Основан	Радио	Има питом. просјечно годишње	Потрошено			Издатке су подмирили	
				за адаптац. и инвентар	за издржавање	Укупно	Просвјета	питомци уплатили
Сарајево за ученике	I. 15/IX. 1919. II. 10/XI. 1919.	8. год. од 1919. до 1927. 6. год. од 1919—1925.	81	271.923	1,985.203	2.257.126	1,313.000	944.736
Сарајево за ученице	I. 1/IX. 1919. II. 1/IX. 1925.	8. год. од 1919. до 1927. 2. год. 1925—1927.	43	48.063	1,005.980	1,054.043	747.493	314.358
Мостар за ученике	1/X. 1919.	8. год. 1919—1927.	76	131.082	1,323.791	1,454.873	902.220	604.554
Мостар за ученице	15/XII. 1919.	8. год. 1919—1927.	38	4.641	667.613	672.254	349.346	324.878
Тузла за ученике	1/IX. 1919.	8. год. 1919—1927.	39	68.560	874.618	943.178	497.912	465.286
Бања Лука за ученике	1/IX. 1919.	8. год. 1919—1927.	23	59.047	403.447	462.494	227.663	242.531
Гацко за ученике	1/IX. 1923.	4 год. 1923—1927.	26	36.415	282.590	319.005	127.986	191.025
Фоча за ученике	1/IX. 1923.	4. год. 1923—1927.	27	26.728	325.109	351.837	72.370	279.467
Б. Градишка за ученике	1/IX. 1923.	4. год. 1923—1927.	28	31.596	224.037	255.633	99.509	135.953
Брчко за ученике	1/IX. 1925.	2. год. 1925—1927.	25	44.738	182.567	227.305	106.917	120.405
Бихаћ за ученике	1/IX. 1926.	једну год. 1926—1927.	52	4.485	88.303	92.788	3.235	89.553
Укупно . . .	3192 по 1 год. или 128 за 25 год.			727.278	7,363.258	8,090.536	4,447.651	3,712.746

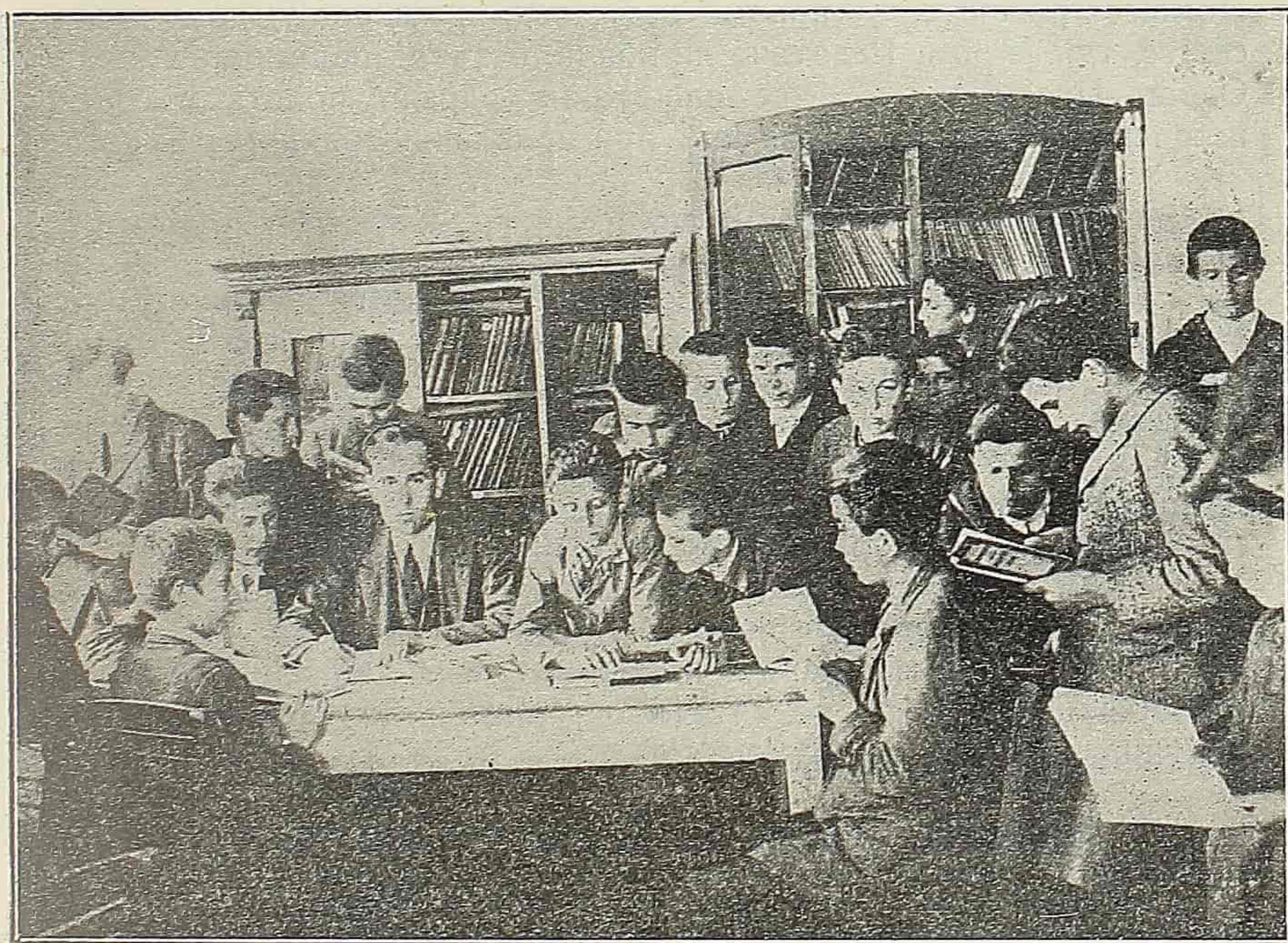

Просвјетини Ђачки Домови.

Главни Одбор Просвјете, како смо навели, помажући средњо-школску омладину, чини то иза Ослобођења све више оснивајући Просвјетине Ђачке Домове, док у све мањој мјери даје стипендије. Да је овај рад Просвјете иза Ослобођења пошао у овоме правцу, два су главна разлога. Први је финансијски. Са истом свотом новца даде се далеко више учинити, далеко више помоћи средњо-школску омладину системом домова него системом дијељења стипендија. То вриједи за све домове, а особито за оне, гдје се прикупи велики број питомаца. Само издржавање у најскупљим варошима (Сарајево, Мостар) није никад више стало од Дин. 500 мјесечно. Са стипендијом коју би Главни Одбор Просвјете дао коме ђаку од Дин. 500 није му ни из далека поможено онолико, колико кад би био примљен бесплатно у Ђачки Дом, јер са 500 Дин. не може добити све оно приватно, што добије у Просвјетином Дому: и стан и храну, и поуку и љекарску његу, једном ријечи цијелу потребну опскрбу. Ситуација финансијски још је повољнија, кад се уважи овај моменат. Просвјета прима у своје домове и дјецу богатијих родитеља и то првенствено дјецу родитеља који се истакоше радом ма у коме народноме послу, а особито у раду за Просвјету. Од ових Просвјета не наплаћује колико сама троши само на издржавање једног питомца. Просвјета наплаћује по прилици онолико, колико би исти родитељи дали за пуну опскрбу своје дјеце, ако би их приватно смјестили. А то је редовно у свакој вароши готово два пута онолико, колико Просвјету стаје само прехрана питомаца, кад се не урачунају трошкови инвестиција за дом и за инвентар. На овај начин конбинујући, то јест, примајући дјецу богатијих родитеља са већим таксама и сиромашних родитеља потпуно бесплатно или ниским таксама, може се наћи омјер, како да се сви питомци у једноме Дому издржавају од самих њихових уплата, а да се ипак учини велико хумано дјело, то јест, да Просвјета прехрани у својим домовима један велики број сиромашне, ваљане дјеце потпуно бесплатно или уз веома малу цијену. Како се то може постићи најбоље ће разјаснити слиједећи примјер. Просвјета је стално имала неколике године у Сарајеву Ђачки Дом за ученике са 70—80 питомаца. Просјечно се за саму опскрбу трошило мјесечно за сваког питомца Дин. 400. Ако узмемо да у Дому има 75 питомаца, то ће за цијелу годину сама опскрба питомаца стати Дин. 300.000. Просвјету не би сама опскрба питомаца ништа стала, кад би примала у Дом питомце по овој табели: 15 уз плату од Дин. 800 мјесечно, 10 по Дин. 700, 5 по Дин. 600, 5 по Дин. 500, 5 по Дин. 400, 5 по Дин. 300, 5 по Дин. 200, 10 по Дин. 100 и 15 потпуно бесплатно. Ово је идеалан примјер и овоме тежи Просвјета у свим својим домовима. Особито од кад је Просвјета почела да обраћа већу пажњу другоме своме раду, раду на просвећивању одраслих, настоји све више, да редовни Буџет буде што мање оптерећен издацима за домове, а да ипак ови домови функционишу и

дају повољне резултате. На горњи би се начин ријешило најповољније питање ђачких домова. Домови би могли примити велик број сиромашне дјеце потпуно бесплатно, или уз доста малу цијену и тако би Просвјета удовољила своје хуманоме и културноме позиву. А богатијим родитељима који плаћају за своју дјецу извесну, па и пуну таксу, у Просвјетину Дому, много је поможено, не само ради тога што су им дјеца смјештена у домове под сталан надзор, него и са чисто материјалне стране. Пуне таксе, које се Просвјети плаћају ипак не износе нигдје толико, колико се иначе тражи за стан и храну једнога средњошколца по приватним становима са приближно истим погодностима као у Просвјетиним домовима.

Књижница у Просвјетином Ђачкоме Дому.

Просвјета управљајући овај рад у правцу, како изложисмо, сваке је године у повољнијем положају. Приходи од самих питомаца стално се повећавају, а да се не занемарује хумани позив друштва, пошто је број бесплатних мјеста, а особито оних са малим таксама у свакоме дому прилично велик.

Други разлог да је Просвјета иза Ослобођења предпостављала систем домова систему дијељења стипендија, је васпитни. О томе не треба много говорити. Док су стипендисте Просвјетине потпуно у васпитном погледу сами себи препуштени, у Домовима су стално под пажњом префекта и Управе Дома.

Сви Просвјетини Ђачки Домови имају једнако уређење. Све послове Дома врши посебна Управа. Та се састоји из три члана Мјеснога Одбора Просвјете, гдје је Дом, префекта и економа самога Дома. Надзор над цијелим радом сваке Управе Дома врши Мјесни Одбор Просвјете у мјесту и Главни Одбор Просвјете у Сарајеву. За све домове израђен је једноличан Статут Просвјетиних Домова, Кућни Ред и Дисциплинска Правила, као и сви потребни формулари, по којима се цијела управа врши. Све молбе за пријем у један Дом дођу најприје на ријешење ономе Одбору Просвјете, гдје је Дом. Овај стави предлог за сваку молбу и укупно све молбе шаље Главном Одбору, који дефинитивно рјешава. Домови се свагдје издржавају приходима од такса самих питомаца и помоћу Просвјете. Помоћ Просвјете, у првоме реду, подмирује онај Одбор Просвјете, гдје је Дом. Недотече ли новца, остатак подмирује Главни Одбор Просвјете. Све се ово тачно одреди почетком сваке школске године за сваки Дом при прављењу годишњег Буџета.

в. ПОДИЗАЊЕ ЗГРАДА ЗА ПРОСВЈЕТИНЕ ЂАЧКЕ ДОМОВЕ.

Рад Просвјете у овоме правцу, опћенито узевши, није знатан. Просвјета има властите зграде за своје ђачке домове само у Сарајеву и у Бихаћу. Кућа у Сарајеву купљена је уштедама Главног Одбора из редовних буџетских прихода. Кућу у Бихаћу подигла је организација Просвјете у Области Бихаћкој нарочитим сакупљањем прихода за овај циљ. Акцију су предводили Одбори Просвјете у Бихаћу и Бос. Крупи.

Осим у Бихаћу марљиву акцију да подигну Ђачки Дом развио је и Одбор Просвјете у Шибенику.

Рад у овоме правцу покренуо је и Обласни Одбор у Бањој-Луци, али су резултати ове акције до сада веома незнатни.

Подизање зграде за Ђачки Дом у Бихаћу.

Главни Одбор Просвјете настојао је још прије Ослобођења да подигне свој Ђачки Дом у Бихаћу. Тога ради још онда купљено је земљиште у Бихаћу на лијепом мјесту од 8000 м², за које је плаћено Кр. 8.000.— у злату. Простора има довољно, како за сам Дом, тако и за малу економију, потребну за овакав Дом. Ову акцију Главног Одбора рат је омео. Одмах иза Ослобођења покренута је поновно ова акција и предводили су је, како је наведено, Одбори Просвјете у Бихаћу и Бос. Крупи. Главни Одбор Просвјете потпомогао је обилато, како би ова акција што боље успјела, како би се ова велика културна потреба овога краја што прије подмирила. Потреба овога Дома у овоме мјесту особито се је осјећала ради тога, што се није могла наћи згодна зграда, коју би друга установа или држава уступила Просвјети, као у другим мјестима ма и под најам. Помоћ Главног Одбора, поред тога што је земљиште купљено, састојала се:

Главни Одбор се одрекао свих Просвјетиних прихода из Области Бихаћке за три године у корист Фонда за градњу овога Дома. Поред тога за овај Фонд одредили су се и приходи легата покојног Марка Добројевића из Босанске Крупе (приход од једне куће). Поврх свега помогао је Главни Одбор и са Дин 50.000— у готовом. За Дом утрошило се је свега у готовом новцу око Дин. 300.000. Новац је прикупљен претежно у Области Бихаћкој, и то највише у срезovima Бихаћ, Бос. Крупа, Бос. Петровац, Дрвар. Зграда би много више стала, да није народ помогао материјалом као и радном снагом. Овдје ћемо напоменути, да су прву своту за подизање овога Дома дали грађани Бихаћа скупљеним прилозима, којима су уписали за легатора Просвјете покојног Живојина Мишића, војводу. За овај циљ прикупљено је Дин. 22.460. Кад Дом буде потпуно готов биста покојнога војводе биће постављена у Дому на најдостојније мјесто.

Подизање зграде за Ђачки Дом у Шибенику.

Одбор Просвјете у Шибенику развио је особито живу акцију, од назад неколико година, да се у овоме мјесту подигне Дом за ученике средњих школа. И овдје је акцију изазвала веома велика потреба за оваком културном установом. Први је успјех постигнут, кад је Градска Опћина Шибеничка поклонила за зидање овога Ђачког Дома веома лијепо, доста пространо земљиште у непосредној близини града, у оближњој шумици. Одбор је марљиво наставио рад прикупљајући прилоге за градњу Дома у Шибенику и у свој Сјеверној Далмацији, за коју се овај Дом и подиже.

Акција је успјела толико, да је до сада прикупљено нешто преко Дин. 100.000.

Подизање зграде за Ђачки Дом у Бањој-Луци.

Акцију у овоме правцу предузео је Обласни Одбор Просвјете у Бањој-Луци. Рад је још веома незнатан. У свему је за ову сврху скупљено до 31/V. 1927. Дин. 6553.

Споменик Краљу Петру I. Великом Ослободиоцу у виду Ђачког Дома у Тузли.

Држимо да је потребно забиљежити, у овоме извјештају ову патриотску, културну акцију грађана Тузле, која се је раширила на цијелу Тузланску Област. Како смо видјели, Просвјета, и ако је покушавала да у Тузли подигне свој властити Ђачки Дом, није успјела. Када се је то констатовало, иницијативом Обласног Одбора Просвјете у Тузли, грађани Тузле започели су акцију, да на другој основи подигну у своме мјесту Ђачки Дом, који ће примати ученике средњих школа у првоме реду из Области Тузланске. За ово је установљен нарочит Одбор у Тузли и проведена организација у свој Тузланској Области. За овај Дом прикупљено је већ Дин. 800.000—.

г) ПОТПОРЕ ЂАЦИМА ВЕЛИКИХ И СРЕДЊИХ ШКОЛА.

Просвјета, да помогне и подигне школску омладину, није се ограничила само на дијељење стипендији и примање питомаца у својим Бачким Домовима. Просвјета је поред овог и појединачном потпором помагала стално ђаке великих и средњих школа. На ове потпоре Просвета је сваке године издала доста велике своте према својим скромним средствима. Студентима великих школа даване су помоћи у првом реду за путне трошкове, за уписнице, и за школарину. Ђацима средњих школа дијељене су помоћи за књиге, за школски прибор и иначе помоћи за издржавање. Приложена табела изложиће прегледно рад Просвјете у овоме правцу.

Просвјетине помоћи ђацима:

Година	Велико-школци	Ђацима ср. шк.	Укупно	Издато свега круна
1902/03.	18	50	68	3.309·20
1903/04.	22	63	85	3.908·—
1904/05.	63	101	164	8.629·—
1905/06.	50	46	96	5.436·—
1906/07.	34	55	89	5.011·—
1907/08.	60	101	161	12.467·95
1908/09.	63	147	210	12.346·10
1909/10.	79	145	224	16.142·60
1910/11.	67	190	257	13.963·44
1911/12.	71	185	256	21.318·98
1912/13.	68	139	207	9.506·90
1913/14.	50	126	176	14.242·55
Укупно . . .	645	1348	1993	126.281·72 Динара
1918/19.	122	310	432	31.099·—
1919/20.	294	485	779	60.202·—
1920/21.	208	275	513	59.319·—
1921/22.	210	87	297	40.730·—
1922/23.	63	66	129	24.609·—
1923/24.	45	88	133	44.294·—
1924/25.	33	68	101	34.000·—
1925/26.	—	65	65	11.370·—
1926/27.	—	42	42	17.300·—
Укупно од 1902.—1927.	1650	2834	4484	322.923 и зл. Кр. 126.281·72

Просвјета је, према горњој табели, подијелила помоћи: Прије Ослобођења. За 12 година подијељено је: студентима 645 а ђацима средњих школа 1348 помоћи. Укупно помоћи

2.638, на које се издало круна у злату 126.296.72. Просјечно годишње помогла је Просвјета прије Ослобођења за 12 година 220 ученика једнократном подпором у просјечном износу од 45.92 Круна у злату. И за Ослобођења за 8 година подијелено је: студентима 1005 помоћи, ђацима средњих школа 2491 помоћ, укупно 3496 помоћи. На све помоћи издало се Динара 322.923. Просјечно годишње за 8 година издало се помоћи 40.365, а свака помоћ износила је просјечно Динара 92.37.

У свему за 21 годину рада Просвета је издала помоћи студентима и ђацима средњих школа 4484. Просјечно годишње подијелила је Просвјета 213 помоћи.

Укупан рад Просвјете да подигне школску омладину.

За 21 годину свога рада, Просвјета је имала својих стипендиста по једну годину дана 2993. То чини просјечно годишње 238. Укупни издатци за све ове стипендисте износе: Круна у злату 565.128.35 и Динара 610.045.25. Просвјета је имала у својим Бачким Домовима за 21 годину укупно 3192 ученика средњих школа са пуном годином. То је просјечно годишње 152 ученика. Укупни издатак за ове домове износио је: круна у злату 134.122.14 Динара 8,090.536.—. Просвјета је једнократном подпором помогла 4484 студента и ђака а у свему је на подпоре издано круна 126.281.72 и Динара 322.923.

У свему је Просвјета издала на школску омладину Круна 885.532.21 Динара 9,023.504.75.

Б) Рад Просвјете да подигне трговачко-занатлијску омладину.

а) Просвјетини шегрти.

Срби нису имали никада јак грађански сталеж. Ни Босна и Херцеговина није га имала, ни за владања Османлија. Иза Ослобођења, навалом странаца, српски грађански сталеж по многим, особито већим градовима, стао је опадати, губити онај положај и значај, који је имао за вријеме Турака. Срби из Загреба, са г. В. Матијевићем на челу, започеше први организован рад, да би се подигао српски грађански сталеж. Основаше у Загребу Привредник, једну установу, која је до сада учинила највише, да би једном наши градови добили наш карактер. Просвјета се у овоме раду наслонила на Привредник и сав посао Просвјете био је готово искључиво посреднички. Друга Главна Скупштина Просвјете, одржана 7./IX. 1903-ће проширила је дјелокруг рада Просвјете у овоме правцу, одредивши да Просвјета даје материјалну помоћ дјечацама, који су свршили основну школу а желе изучити разне занате и трговине. Просвјета врши овај посао до године 1908-ме једино помоћу Привредника шаљући му дјецу из Босне и Херцеговине. Од

1908ме Главни Одбор Просвјете почиње, поред рада помоћу Привредника, и сам смјештати дјецу на занате и трговине и то само по Босни и Херцеговини. Овај самосталан рад Просвјете, према ономе посредничком помоћу Привредника, доста је незнатан. За првих 10 година, од 1902-ге до 1912-те, Просвјета је одпремила преко Привредника 1.037 шегрта, а сама је смјестила 107 шегрта. На овај свој рад потрошила је Просвјета за исто вријеме Круна 29.759·12. Издатци су чињени на сиромашну дјецу, да би се опремили и одпутовали до Привредника у Загреб. Како је за исто вријеме Привредник примио у свему 1.500 дјечака из Босне и Херцеговине, јасно је, да је посредничка улога Просвјете у овоме послу била велика. Просвјета је сама $\frac{2}{3}$ ове дјеце упутила Привреднику.

Шегртски Дом у Сарајеву.

Просвјета је престала овај посао вршити 1912-те. Даљи рад у овоме правцу прихватила је Привреда, ново српско друштво у Босни и Херцеговини, основано по узору на Просвјету са измјеном циља, како само име друштва каже.

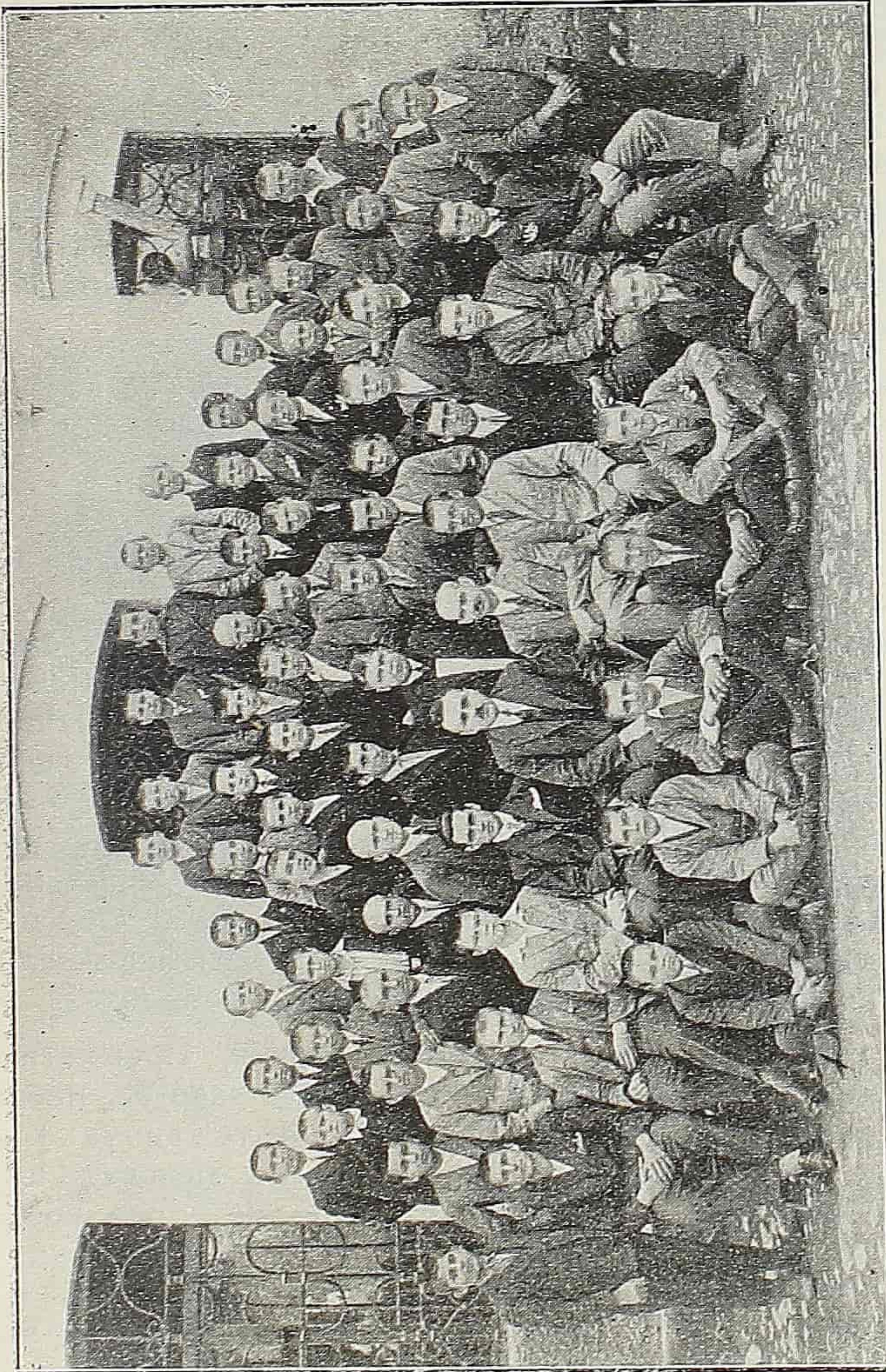
б) Помоћ Просвјете Шегртском Дому у Сарајеву.

Просвјета се иза Ослобођења није непосредно бавила питањем шегрта. То су чинила друга српска друштва и то најприје Добротвор, друштво за помоћ гладном народу, основано при крају рата, а за тим Савез Српских Земљорадничких Задруга у Сарајеву. Просвјета је почела иза Ослобођења помагати шегртски покрет истом, кад је Српска Трговачка

Занатлијска Омладина у Сарајеву установила Шегртски Дом, започевши самостално рад у овоме правцу смјештајући шегрте у овај свој Дом.

Просвјета и Коло Српских Сестара у Сарајеву уступили су за овај Шегртски Дом зграду, дар покојне племените Аделине - Паулине Ерби, велике добротворке Српскога Народа, овим друштвима.

Шегрти Шегртскога Дома у Сарајеву са Управом Дома. Год 1926./27.

За овај Шегртски Дом Просвјета је стално у својим буџетима одобравала знатне своте од године 1921.—1922-ге. Просвјета је у свему одобрила за овај Дом за прошлих седам година Динара 162.500, што чини просјечно годишње Динара 23.214. У Дому је просјечно годишње било 60 шегрта, који су сви учили разне занате и трговине у Сарајеву.

в) Рад Просвјете на одпремању шегрта.

Просвјета се задње двије године примила поново посла, да одпрема шегрте преко Привредника и да их сама смјешта у Сарајеву. Овај је рад незнатан. Просвјета је за ове двије године у свему одпремила шегрта: преко Привредника 71 преко Хрватског Радише 16. Сама је Просвјета смјестила 28 шегрта у Сарајеву. За ово је утрошила Динара 9.584·50.

Просвјета је, према горњим извештајима, за ових првих 25 година свога рада опремила у свијет на изучавање заната и трговине 1259 и за то је утрошила своту од Круна 29.759·12 и Динара 9.584·50. Осим тога Просвјета је помогла у овоме послу Српску Трговачку-Занатлијску Омладину у Сарајеву, одобривши за њезин Шегртски Дом у Сарајеву своту од Динара 162.500 и уступивши зграду за Дом бесплатно, што је и омогућило, да се ова корисна установа у Сарајеву могла одржати.

Овијем је завршен извјештај рада Просвјете, да културно подигне појединце, да на добар пут изведе многе ђаке и шегрте.

2. Рад Просвјете на просвећивању одраслих.

Прва врста Просвјетиног рада је рад на помагању појединаца. Тај рад смо већ изложили, и како смо видјели кретао се је у два главна правца. Просвјета је настојала најприје појачати народну интелигенцију, желећи тим створити основу за своје даље културно дјеловање у народу. Требало је најприје створити раднике. Тога ради Просвјета помаже ђаке на средњим и великим школама. Иза тога Просвјета је учинила све што је могла, да створи основну подлогу, како би се једном појачао српски грађански сталеж. Тога ради настојала је, да што више дјечака одпреми на занате и трговине.

Да културно подигне тежачки сталеж, Просвјета је настојала да га организује у земљорадничке задруге, преко којих би тад даље културно дјеловала међу тежацима у другим правцима. Овим радом Просвјета је почела дјеловати културно у масама народним. То је први рад Просвјете ове врсте. Ово је заправо припрема за даљи систематски културни рад у масама. Овај се рад на културном подизању одраслих непрестано проширивао и попуњавао, добивао нове правце, а систематски се организовао истом у првим годинама иза Ослобођења. У Општем прегледу рада Просвјете ми смо већ набројали дјеловања Просвјете на просвећивању и културном подизању одраслих. Овдје ћемо детаљније изложити дјеловања Просвјете у разним правцима овога рада. У излагању ићи ћемо оним редом, како је који рад Просвјета почела вршити. Како смо навели, овај рад започела је Просвјета настојећи организовати Србе тежаке у српске земљорадничке задруге.

А. Рад Просвјете око оснивања српских земљорадничких задруга.

То је било почетком овога вијека. Задругарски покрет почео се нагло ширити, како у Србији, тако и међу Србима под Аустро-Угарском: у Војводини, Хрватској и Славонији. Овај покрет међу Србима преко Саве и Дрине није могао остати без утицаја и на Србе Босне и Херцеговине. Како није било некога другог, ко би овај рад започео и организовао, то се Просвјета примила ове дужности. Већ год. 1905-те на Главној Скупштини Просвјете, 21./VIII., Просвјети је стављено у задатак: да оснива српске земљорадничке задруге. Непуне четири године дана требало је да прођу, док су се почеле оснивати прве српске земљорадничке задруге у Босни и Херцеговини према правилима, које је Просвјета начинила. У

Прва Српска Земљорадничка Задруга
у Штрпцима.

борби са властима требало је овим задругама извојевати најприје српско име, а затим да се могу основати на неограниченоме јамчењу (Рајфезенов систем). Ову дугу борбу, коначно успјешну за Просвјету, водио је, најприје преко Српске Ријечи, а затим преко листа »Просвјете« органа друштвеног, тадањи тајник Главнога Одбора Просвјете г. Шћепан Грђић. Г. Ш. Грђић начинио је и узорна Просвјетина правила српских земљорадничких задруга у Босни и Херцеговини, посавјетовавши се о томе са покретачима задруга код Савеза у Загребу и Београду. Године 1907-ме основао је прву српску земљорадничку задругу у Босни и Херцеговини у селу Штрпцима у срезу Вишеграду г. Коста Поповић, свештеник, која није била подпуно према Просвјетиним правилима. Било је извјесног ограничења јамчевине задругара, што је власт тражила.

Истом под конач 1908-ме године, кад су Просвјетина правила одобрена, почињу се нагло на свим странама оснивати нове задруге. Просвјета је сав овај посао водила, све док није основала Савез Српских Земљорадничких Задруга за Босну и Херцеговину 8./V. 1911-те. Тада је Просвјета имала основаних задруга 135, од којих је било протоколираних 86. Просвјета је на овај посао утрошила свега Кр. 40.903'51. Даљи рад на организовању земљорадничких задруга прихватио је Савез Задруга, коме је Просвјета уступила своје нарочито спремљено чиновништво. *)

Б. Рад Просвјете на сузбијању неписмености.

а) Течајеви за неписмене.

На истој Главној Скупштини Просвјете, 21./VIII. 1905-те на којој је Просвјети стављено у дужност, да организује покрет око оснивања српских земљорадничких задруга, одређено је такођер, да започне са организовањем течајева за неписмене. Босна и Херцеговина, кад би се одлучивало само према броју аналфабета, и сада би спадале међу најнекултурније земље у Европи. Прије двадесет и двије године, кад је Просвјета, прва у Босни и Херцеговини, потакла покрет око оснивања течајева за неписмене, стање је било у овоме погледу још неповољније. На простору од 52.000 квадратних километара, гдје је тада живило 1,800.000 становника, било је свега 250 државних основних школа — једна школа на 208 клм², и на 7.200 становника. Неколике десетине приватних основних школа, претежно у градовима, мало су побољшавале горњи омјер. Није онда чудо, да је огромна већина народа, тада преко 90%, била неписмена.

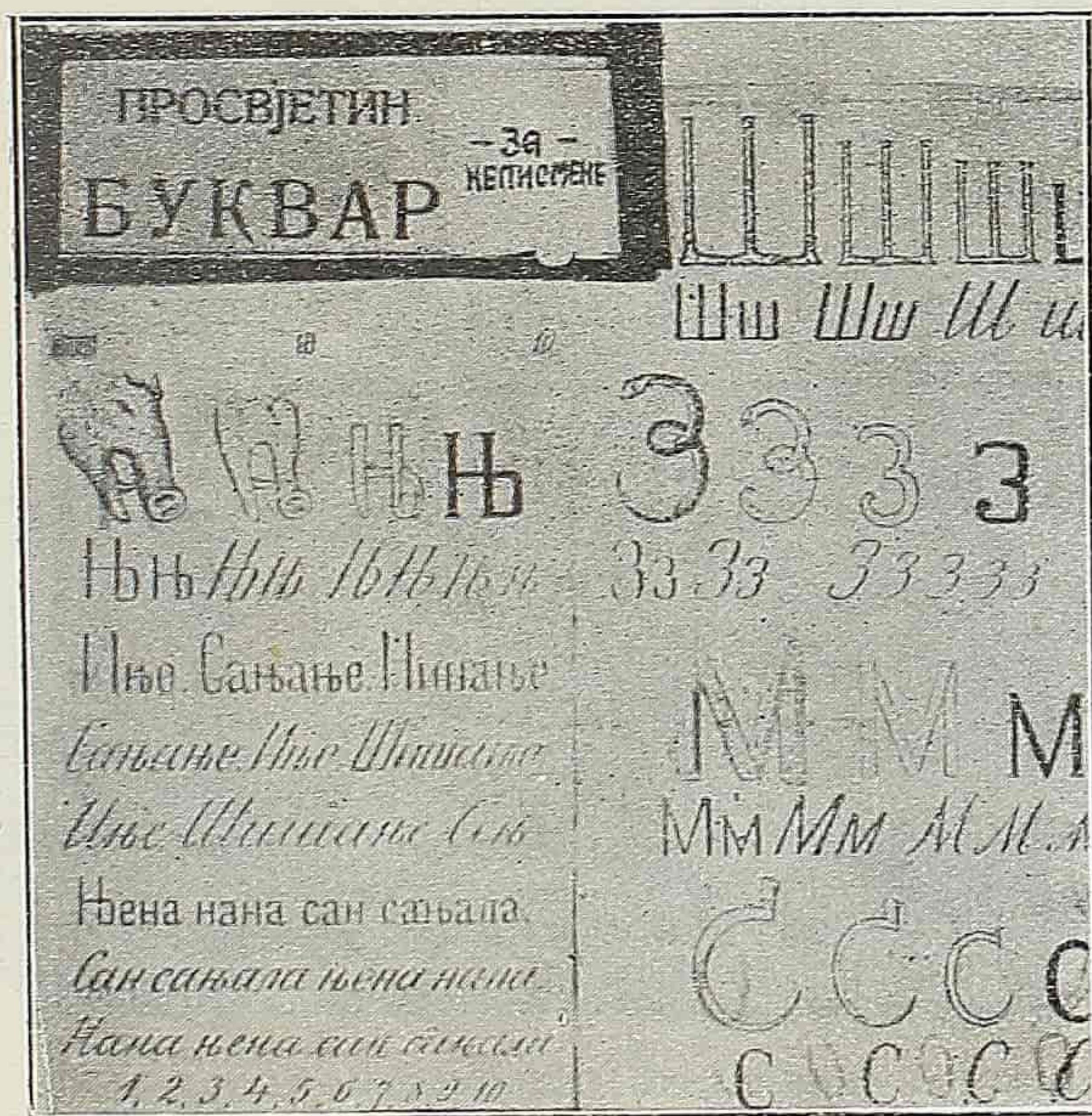
Карактеристично је за вријеме у коме је Просвјета дјеловала и за тадање прилике, да су политичке власти стављале запреке и покрету Просвјете, да организује што више течајева за неписмене и поред онаког, управо очајног, броја неписмених. За учитеље ових течајева тражиле су власти: педагошку спрему. Требало је и овдје издржати борбу с властима, која је трајала све до 1910-те, док се отворио Босански Сабор, који је једним законом ово питање повољније регулисао. За ово вријеме борбе Просвјета је учинила све спреме, да се овај покрет што боље организује. Одмах се видјело да је прва запрека јачему раду, што су буквари за неписмене, који су тада употребљивани: Андрлићев Акад. Друштва »Његош« у Загребу и П. Мирковића учитеља из Зенице, били за оно вријеме скупи, једну круну, и што се нијесу могли добити увијек у неограниченоме броју.

Главни Одбор Просвјете, чим се је овога посла прихватио, предузео је акцију, да Просвјета састави и штампа свој властити буквар за одрасле неписмене, који би по својој методи

*) Опширан реферат о Срп. Земљорадничким Задругама у Босни и Херцеговини првих година изложен је у Споменици о прослави 10-годишњице Просвјете.

био савршенији од дотадањих и који би био јефтин, да га тако рећи може свако наручити. Посао је повјерен тројци учитеља и то г. г. Ђорђи Раци, тада учитељу Трговачке Школе, Николи Видаковићу и Давиду Вишњићу, тада учитељима основне школе у Сарајеву. Ови су тај посао свршили бесплатно за Просвјету, а слике за буквар израдио је, такођер бесплатно, г. Јово Х. Трифковић, грађев. чиновник. Буквар је био готов израђен 1910-те, а штампан г. 1911-те у 10.000 примјерака. Овијем је постигнуто много: Просвјетин Буквар био је $2\frac{1}{2}$ пута јефтинији од других сличних буквара, стајао је са поштарином 40 хелера. — Како је Просвјета потпуно сиромашним свој Буквар дијелила бесплатно, могао га је свако добити.

Из Просвјетина Буквара.

Буквара је било у неограниченом броју и свако, ко је држао течај за неписмене, могао га је добити од Просвјете, било уз незнатну цијену, било потпуно бесплатно за сиромашне аналфабете. Прве двије године дијељен је свакоме потпуно бесплатно, да би се овај покрет што више раширио. Буквар Просвјетин је унеколико удешен и за самоуке, према коме се, уз малу помоћ ма кога ко зна читати и писати, могу упознати слова, која се по слици погађају. То ће најбоље илустровати горња слика.

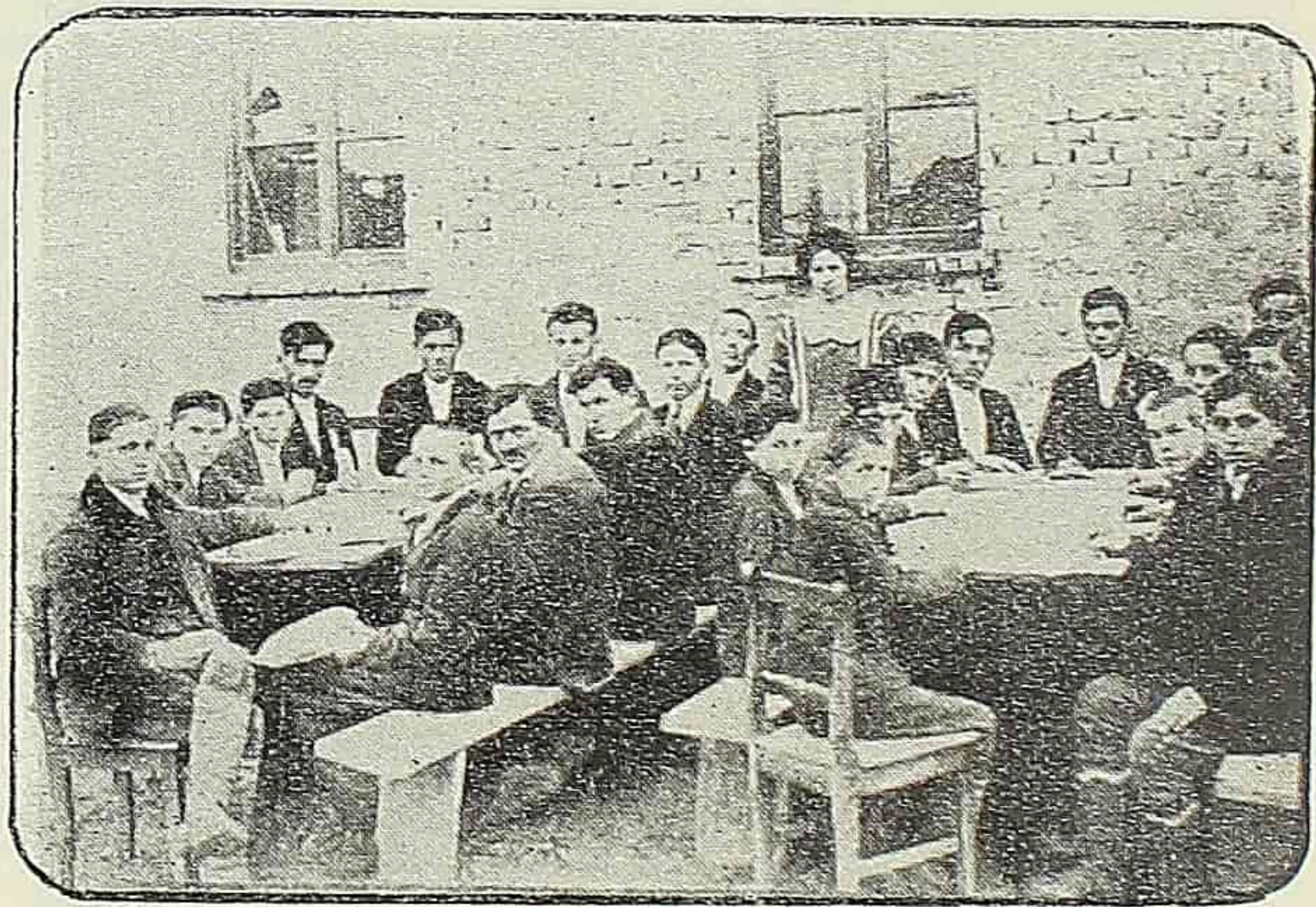
Као код горњих слова М, З и Њ, С изнађене су одговарајуће слике за свих 30 слова. Колико је овај Буквар згодан за самоуке неписмене и да ли је и колико у овоме погледу измакао пред другим сличним букварима, оцијениће анкета

стручњака учитеља, коју је сазвао Главни Одбор Просвјете. Овај Просвјетин Буквар са читанком, која је поправљана и допуњавана, штампа се ове године у петоме издању. У свему је штампано 100.000 примјерака. Од овога је распачано већ 81.000 примјерака и то 5.000 прије Ослобођења а 76.000 иза Ослобођења.

Поред овог Просвјетиног Буквара, штампана ћирилицом, слао је Главни Одбор Просвјете свакоме на захтјев и Буквар Друштва Свеучилиштараца А. Б. Ц. у Загребу, штампан латиницом, који је добивао од истога друштва у замјену за Просвјетин Буквар.

Поред рада да подмири прву потребу за одржавање течајева за неписмене, да даде јефтин згодан буквар, Просвјета је настојала да сама организује ове течајеве. Учитељима течајева иза Ослобођења, почевши од године 1921/22-ге, одобравала је Просвјета малу награду и то: 100 динара од одржаног течаја,

Један течај за неписмене.

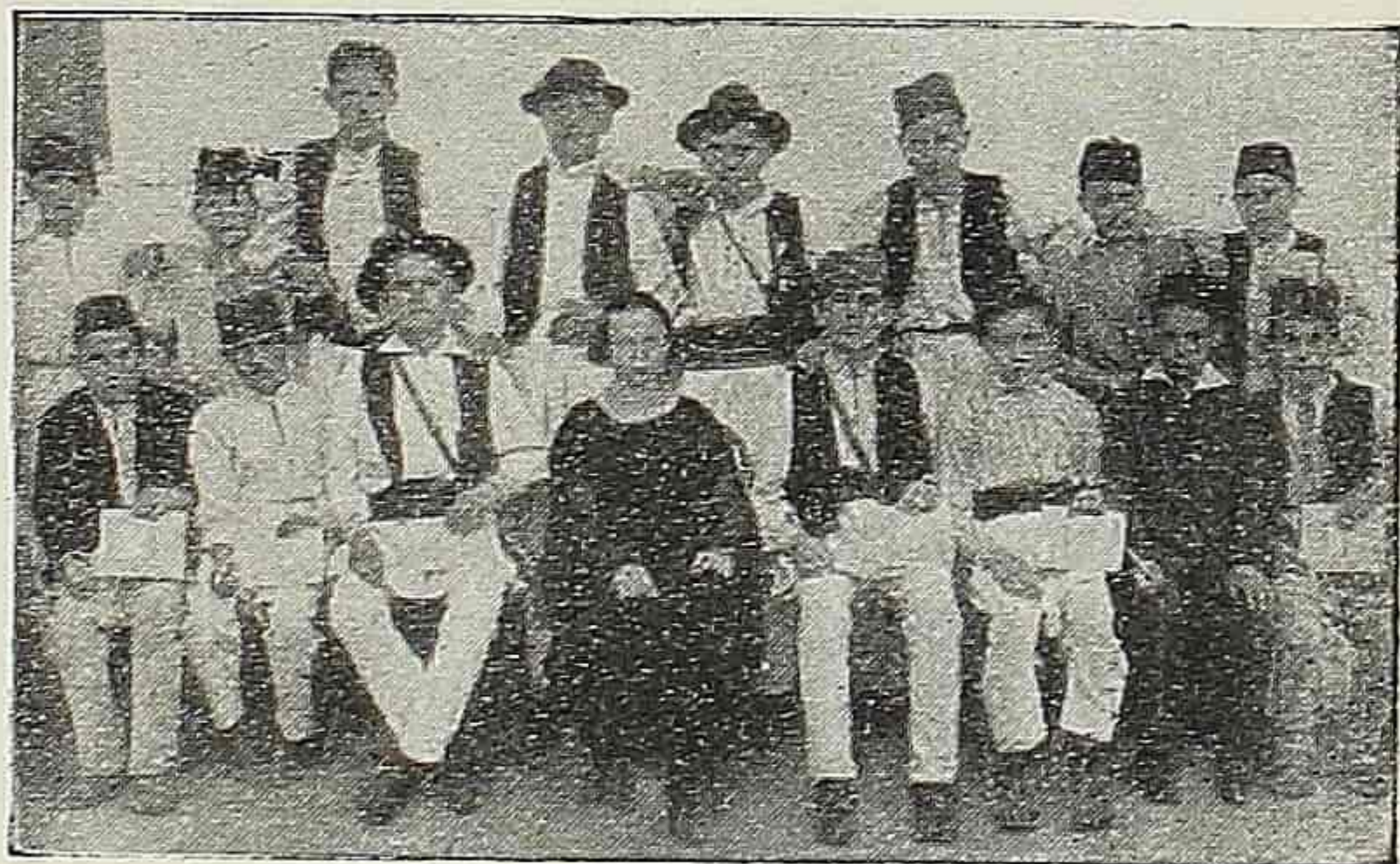
у коме је повољно свршило бар 10 аналфабета и од сваког изученог аналфабете још по Динара 5.— Поред награде од стране Државе, која је знатно већа, мала подпора Просвјете има више моралну вриједност, као знак признања Просвјете.

Течајеви за неписмене до сада су се организовали на два разна начина. Први је обичнији, гдје учитељ који организује течај за неписмене, прикупи ученике и сам их у одређене сате учи читати и писати. Ови течајеви трају, како кад учитељу и ученицима прилике дозвољавају, од два до шест мјесеци. Други је начин организовања течајева за неписмене Бунтићев, прозван по покојном Фра Дидаку Бунтићу из Широког-Бријега, који је први код нас тај начин употребио у околици свога мјеста. То су течајеви за неписмене у масама. Један учитељ, организатор ових течајева у једноме срезу, организује најприје учитеље течајева у цијеломе срезу. За то треба ови да знају

само читати и писати, да су свршили бар основну школу. Према букварима које главни организатор има на расположењу, упути исти учитеље у рад и ови сами даље поучавају сваки своје неписмене ученике. Један пут у недјељи за сво вријеме трајања течајева обиђе главни организатор сваког учитеља, освједочи се о успјеху његова рада и даје даља упутства. Према способности и вјештини учитеља ови течајеви, како гдје, трају краће или дуље времена. Први начин рада свакако је солиднији, даје квалитативно боље резултате. Аналфabetи код једног учитеља по професији свакако се боље учврсте у писању и читању, него код учитеља течајева у масама, који често сами знају само читати и писати. Овом првом начину организовања течајева недостаје само број, врло је спор и тим путем аналфabetизам се веома тешко побија у једноме крају. Други је начин организовања течајева мање солидан али квантитативно даје често огромне резултате.

Течајеви који су одржани на иницијативу и под надзором Просвјете вршени су и на један и на други начин. На први начин организујући течајеве одржала је Просвјета течајева, како приказује следеће табеле:

Течај за неписмене на селу.

Просвјетини течајеви за неписмене
прије Ослобођења.

Година	Одржано течајева	Повољно свршило течај аналфабета	Издано за течајеве круна
1906/07.	6	156	263—
1907/08.	16	368	349—
1908/09.	12	310	744·63
1909/10.	10	290	277—
1910/11.	9	260	3.007·70 (за Буквар)
1911/12.	61	1.120	4.996·33 „ „
1912/13.	55	1.090	—
1913/14.	74	1.466	—
Укупно . .	243	5.060	9.637·68

Просвјетини течајеви за неписмене
иза Ослобођења.

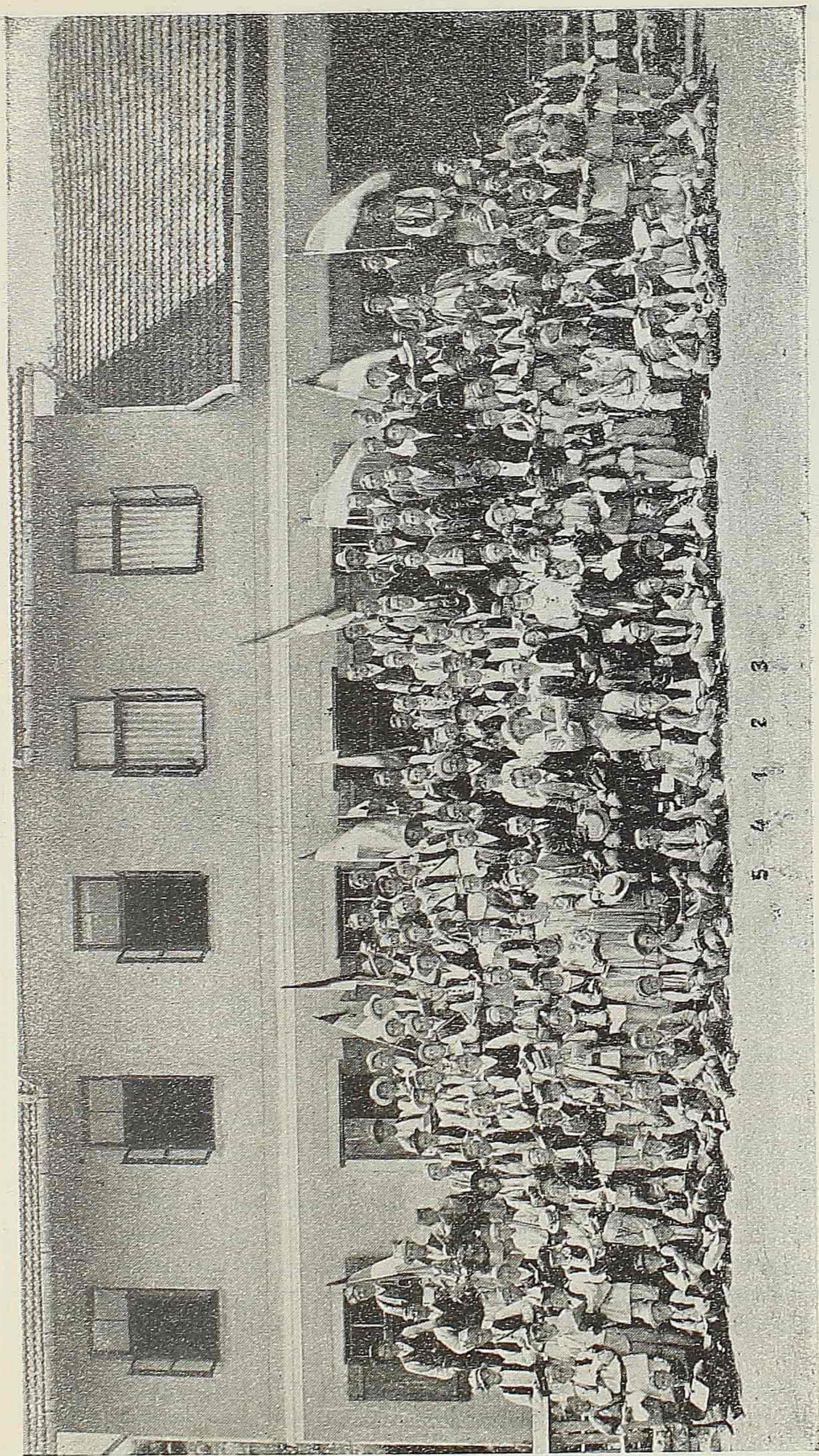
Година	Одржано течајева	Повољно свршило аналфабета	Издано за течајеве		Примљено за буквар Динара
			За буквар Динара	Награде учитељима Динара	
1918/19.	—	—	—	—	1.006.—
1919/20.	—	—	8.540.—	—	693·80
1920/21.	—	—	1.075.—	—	13.789·50
1921/22.	10	342	19.530.—	4.520.—	3.462.—
1922/23.	33	1.173	—	8.255·20	7.146·60
1923/24.	44	1.067	1.905·60	6.035.—	15.335·25
1924/25.	25	580	36.538·20	3·257.—	14.243.—
1925/26.	31	860	1.020·75	5·015.—	15.463·30
1926/27.	19	696	—	7.587·75	8.879·50
Укупно .	162	4.718	68.709·55	34.469·95	80.018·95

На други начин организујући течајеве Просвјета је радила једино са г. Иваном Сушцем, учитељом. Први покушаји рада спадају у годину 1921/22. и 1922/23. То су још били покушаји у маломе. У години 1921/22. г. И. Сушац, као главни организатор, организовао је у исто вријеме у Бањалучкоме срезу 28 течајева за неписмене, у којима је свршило са успјехом 370 аналфабета. У години 1922/23-ој организовао је у Скендер-Вакуфу у срезу Котор-Варош 9 течајева, у којима је са успјехом свршило 127 аналфабета. Главни рад г. И. Сушца у овоме правцу спада у годину 1924/25-ту. Тада је организовао са помоћним учитељима сеоских опћина среза Бањалучког 136 течајева, које је похађало 3.058 аналфабета, од којих је са успјехом свршило 2.150. Једно велико културно дјело свршено је овим у масама народа Бањалучког среза. На скупне испите ових течајева долазили су као на велике народне свечаности са заставама, како приложена слика свједочи.

Ово велико културно дјело свршено је споразумним, заједничким радом приватне и државне иницијативе, напорима многих организација и појединаца у самом срезу Бањалучкоме.

Како се из горњих табела види, Просвјета није имала прве три године иза Ослобођења течајева које је сама организовала. Просвјета се за ово прво вријеме задовољавала само тим, да је на захтјев свакоме слала свој Буквар. Овај је стајао најприје једну круну, а за тим се цијена подигла до 1 динар, а до 1924-те до 3 динара, колико и сада стоји. Просвјета је према горњим подацима у свему организовала 578 течајева за неписмене, у којима је са успјехом свршило 12.425 аналфабета. На букваре издала је Просвјета у свему Дин 78.347·23 а као

5 4 1 2 3

Испит аналфаетских течајева одржан 5. јуна 1925. у Сарачици и срезу Бањалука.

награде учитељима, који су држали течајеве Дин 34.469'95. У свему је издала Просвјета Дин 112 817'18. Од буквара за течајеве за неписмене и добровољних прилога прикупљених приликом одржања испита течајева примила је Просвјета Динара 80.018'95.

б) Рад Просвјете на сузбијању неписмености у опће.

Горњи податци дали су нам прегледну слику, колико је Просвјета одржала течајева за неписмене. Како смо видјели резултати овога рада нијесу особито велики. Али у овоме се и није састојао главни рад Просвјете на сузбијању неписмености. Главни рад Просвјете у овоме правцу био је, да је створила покрет и да је омогућила, да свако, ко се обрати на Просвјету, може у довољном броју добити Просвјетиних Буквара за неписмене. Како смо навели, Просвјета је до сада растурила у народ 81.000 примјерака свога Буквара. Од тога је само 12.425 употребила за своје течајеве за неписмене. Све друге растурила је преко разних других културних установа, које су држале течајеве за неписмене. Велики број буквара послато је војсци по разним јединицама на цијелој територији Краљевине, а доста их је раздијељено појединцима. На табели коју доносимо приказаће се најбоље

Расподјела свих Просвјетиних Буквара.

Година	Буквари су расподијељени						Појединцима	Свега	
	На Просвјетине течајеве		На течај појединаца и културним установама		На течајеве у војсци				
	Комада	На страна	Комада	На страна	Комада	На страна			
1907/14.	5060	243	—	—	—	—	—	5060	
1918/19.	—	—	2830	36	—	—	2110	4940	
1919/20.	—	—	4800	21	740	9	2290	7830	
1920/21.	—	—	6886	41	1225	6	4170	12281	
1921/22.	712	38	3894	24	1530	14	1864	8000	
1922/23.	1450	42	3695	42	4669	27	2613	12427	
1923/24.	1064	180	508	10	4228	33	2897	8697	
1924/25.	2580	25	1764	46	4650	3. Арм. } 50	1659	10653	
1925/26.	860	31	3877	51	1532		20	1067	7336
1926/27.	699	19	1673	43	1075		13	329	3776
Укупно	12425	578	29927	314	19649	172	18999	81000	

Просвјета је према горњој табели, од 81.000 комада својих буквара, које је до сада разаслала употребила само 12.425 на своје течајеве за неписмене. Другим културним установама и појединцима који су држали течајеве за неписмене разаслала

је 29.927. Војсци је послала такођер знатан број од 19.649. Овдје можемо напоменути, да је Просвјета, прије него ли је поднесен Закон о Устројству наше војске, потакла акцију код свих културних друштава и организација у Држави и поднијела, заједно са истим, молбу Предсједништву Скупштине и Владе, како би се у Закон унијела одредба, да се сви војници, који прођу кроз касарну морају научити читати и писати.

Така одредба унесена је у Закон о Устројству Војске. Члан 12-ти овога Закона изричито ставља, поред другога, у дужност војницима сталнога кадра, да се имају поучити уписмености.

Из задње табеле види се такођер, да је доста велики број буквара 18.999 на број разаслато појединцима.

Ово би у неколико био један доказ, да је Просвјетин Буквар за неписмене згодан за самоуке неписмене, пошто је вјеројатно да су Буквар куповали само неписмени појединци.

Просвјета је, према извјештајима које изложисмо, сигурно једно од друштава у цијелој Држави које је учинило највише у ствари одржавања течајева за неписмене, као уопће у ствари сузбијања неписмености. Поред свега тога, или боље још, управо ради тога, што је Просвјета ушла најдаље у тај посао, дошло се до закључака, који би требали да вриједу за све као правило: Аналфабетизам се у народу не може искоријенити течајевима за неписмене. Сав овај покрет представља једну пролазну фазу у борби против неписмености. То је тако рећи прва помоћ, коју је опћа невоља изазвала и која се могла хитно пружити. Аналфабетизам у народу може једино сузбити и коначно уништити основна школа. Држава са општинама једино то може извести и треба што прије да изведе.

Држава треба што прије да подигне основне школе у толикоме броју и тако распоређене, да су приступачне свим новим генерацијама дјеце. Осим тога треба проводити тачно закон о обвезној настави мушке и женске дјеце.

Течајеви за неписмене означаваће и даље само половну мјеру, потребну још за одрасле, који немадоше прилике, да сврше основну школу. У вријеме, кад се у модерним државама уводи већ обвезна нижа грађанска школа, ми не смијемо ићи још назад од основне школе, задовољавати се течајевима за неписмене и за нове генерације, које долазе. Понављамо: Држава треба што прије да даде овима основну школу.

Течај за неписмене у војсци.

В. ПРОСВЈЕТНЕ ПУБЛИКАЦИЈЕ.

Рад Просвјете на просвјећивању одраслих, започет са најосновнијим, са течајевима за неписмене, допуњавао се постепено, како су потребе изискивале и како су прилике у којима се Просвјета налазила дозвољавале. Једна је врста овога рада, који је Просвјета још рано почела, друштвене публикације. Ових је било више врста. Ту су најприје календари и алманаси Просвјете, за тим Просвјетини часописи: Просвјета и Гласник Друштва Просвјете — и најпослије Просвјетина Библиотека и Просвјетине Књиге За Народ. Овај је рад Просвјета започела са издањем Просвјетиних Календара.

а) Календари и алманаси Просвјете.

Први свој Календар издала је Просвјета за годину 1905-ту. Уредио га је пок. Светозар Ђоровић, срп. књижевник. Садржина календара је претежно забавна са извештајем Просвјетине Главне Скупштине, гдје је изложен сав рад Просвјете за год. 1903/04-ту. Други календар Просвјетин изашао је за годину 1906-ту. Уредио га је тајник Просвјете г. Шћепан Грђић. Календар готово искључиво информише о раду Просвјете у трећој друштвеној години 1904/05-тој, те има врло мало другог забавног и поучног штива.

Иза овога настаје једна пауза у издавању Просвјетиних календара све до године 1910-те. Како је календар Просвјета имао у првome реду да обавијести чланове Просвјете о раду и организацији Просвјете, а за тим да даде забавно штиво, престанак издавања, даде се разумјети, што је 1907-ме почео излазити лист Просвјета, који је преузео ову улогу. Од год. 1910-те све до 1914-те излазио је редовно Просвјетин календар. Уредили су их за годину 1910-ту пок. Ђорђе Чокорило, новинар, за год. 1911-ту г. Др. Владимир Ђоровић, професор, а за год. 1912., 13. и 14-ту пок. Ристо Радуловић, новинар. Ови су календари особито добро уређени, са многим илустрацијама савремених догађаја, личности и културних установа. Како је национална идеја била на врхунцу, како је за балканских ратова почело коначно ријешење српског питања, природно је, да је национални моменат у свим овим календарима особито истакнут. Али ни поучна и забавна страна није занемарена, него је такођер веома добро обрађена. Осим тога календари су пуни информација о свим културним установама свега Српства. За ове календаре може се рећи, да су из године у годину били све бољи, а да су задњи, које је уредио покојни Ристо Радуловић, сигурно били најбоље уређени календари код нас. Како су се распачавали у 10.000 примјерака, може се без претјеривања за њих рећи, да су били годишња лектира, душевна храна народна. Календари, који су стајали само 1 круну излазили су на 15 до 20 штампаних табака великог формата.

Иза Ослобођења Просвјета је издала свој календар за пет годишта. Први је издала за годину 1922-гу. За ову годину

издата су два календара. Један, заједно са Матицом Српском у Новоме-Саду, који је уредио г. Васо Стојић, професор, публициста, више за грађане, а други за широке, мање писмене слојеве народне, уредио је госп. Никола Видаковић, школски управитељ. За годину 1923-ћу уредио је календар за народ г. Никола Видаковић, школски управитељ, са илустрацијама и претежно забавним штивом. За годину 1924-ту и 1925-ту уредништво је повјерено г. Војиславу Гађиновићу, чиновнику Просвјете. И за ове двије године издата су по два календара, већи за писменију публику и мањи јефтинији за народ. Задњи календар за ову 1927-му годину уредио је Редакциони Одбор Задруге Социјално-Културнога Рада у Сарајеву. Док је у календарима Просвјете прије Ослобођења особито истакнут национални моменат, те су служили готово као национално еванђеље, календари Просвјете иза Ослобођења истичу првенствено културни моменат. То вриједи како за Стајићев календар, тако и за оба Гађиновићева, као и за задњи календар. Својом техничком опремом као и обилатом сарадњом наших првих људи од науке и књиге одликују се особито ови календари. Према опћем суду критике наше и стране*), то су најбољи календари код нас. То су за право алманаси трајне вриједности, како се обично изражавала наша критика.

Сви календари иза Ослобођења штампани су у 10.000 примјерака осим задњег, који је штампан у 5.000 примјерака те имају од 12 до 15 штампаних табака, а продавали су се под цијену од 15 до 25 Динара.

Поред календара Просвјета је издала и два Алманаха. Обадва је уредио г. Перо Слијепчевић, професор, тада секретар Просвјете за народно просвећивање. Први Алманах, уређен у изгнанству у Женеви за годину 1918-ту, штампан на 23 табака великог формата, капитално је дјело, на коме су сарађивали готово сви наши први велики људи, сва три племена, који су били у изгнанству. Цвијић, Супило, Веснић, Трумбић, и т. д. отварају прву серију чланака: Мисли и предвиђања. Поред богате, разнолике садржине, лијепе техничке обраде, Алманах је иницијалима и сликама умјетнички опремио г. Јозо Кљаковић, академ. сликар. Календар је штампала Просвјета у Женеви, коју су наши изагнаници овдје обновили. Други је Алманах уређен за годину 1921-ву, штампан на 16 табака великог формата. Алманах има 6 одјелења, које би свако за себе чинило једну књигу. Ту су: чланци првих наших културних радника, приповједке и умна забава најбољих наших књижевника и публициста, антологија наше пјесме о ратовима за Ослобођење, сав преглед Свјетског Рата са многим вриједним податцима, опис југославенских земаља и народа од Ј. Цвијића са картом наше државе.

*) Prager-Presse, Herman Wandel.

б) Лист Просвјета.

Просвјета има свој орган истог имена већ од године 1907-ме. Први број листа Просвјете изашао је 1. јануара 1907-ме. Лист је стално излазио као мјесечни часопис све до почетка рата за Ослобођење. Задњи број, изашао о Видов-Дану 1924-те, донио је Извјештај Главнога Одбора Просвјете о раду друштва за годину 1913./14-ту. Иза Ослобођења покренут је лист поново и излазио је од 1. јануара 1919-те до 31. децембра 1921-ве, такођер као мјесечни часопис. Године 1922-ге Просвјета је излазила свака два мјесеца. Још су изашла два броја овога листа у години 1923-ћој за јануар и март. Тада је Главна Скупштина Просвјете, одржана 1. Јула 1923-ће, ријешила, да се више не издаје овај лист. Његову улогу преузеле су друге публикације друштвене, што ћемо касније изнијети.

Лист Просвјета био је први лист у Босни и Херцеговини, који је издавало једно друштво приватне иницијативе. Изазвала га је потреба, пошто се друштвена организација знатно раширила. Просвјета је имала тада, а то је почетком своје пете године, већ 21 одбор, 219 повјереника и преко 3.000 чланова. Први задатак листа Просвјете, као органа друштвенога, био је, да даде обавештења члановима о раду Просвјете, који је био обилат и да помоћу тога прошири и учврсти организацију друштвену. Поред тога у овоме листу претресана су сва културно-просвјетна питања, која су била на дневном реду. Ту је у главном издржана борба: за земљорадничке задруге, за течајеве за неписмене, српске школе, ту су узета у претрес питања о просвећивању одраслих: о књижицама, популарним предавањима итд. Осим свега тога лист Просвјета требао је да буде поучна и забавна књига за народ. У сва три правца радила је Просвјета, колико је могла, колико је то било могуће у једном мјесечном часопису. Претежно је ипак Просвјета остала информативни лист о раду друштвеном и јавна говорница за претресање културно-просвјетних питања. То су анали друштвени, потребни свакоме ко жели да се свестрано обавијести о раду Просвјете. Лист је за своје вријеме излажења за 12 година, дијељен члановима Просвјете за чланарину, која је износила годишње К 8.40 прије Ослобођења а 12 Динара иза Ослобођења.

Како је чланова Просвјете прије Ослобођења било од 3.000 до 7.000, а иза Ослобођења, за вријеме док је лист излазио, од 10.000 до 20.000, то је овај лист залазио доста у широке масе народне.

в) Лист Здравље, Орган Друштва за Чување Народног Здравља у Београду.

И овај лист, уређен и штампан у Београду за шире масе народне, убрајамо међу публикације Просвјете, јер га је Просвјета стално дијелила свим својим члановима као прилог своме органу, листу Просвјети. Лист »Здравље« почео се као прилог листу Просвјети слати 1908-ме, а слао се стално до

1914-те, шест и по година. Кад је овај лист почела придодавати Просвјета, друштво је имало преко 4.000 чланова. Редакција и администрација »Здравља« била је особито пријатно изненађена наруџбом, јер се тим број преплатника више него удвостручио. Иза Ослобођења, прије него ли је почело поново излазити »Здравље«, Просвјета је уз свој лист издала један број Народног Здравља 1919-те који је уредио г. Др. Ристо Јеремић. Од године 1920-те до 1921-ве, уз лист Просвјету придодаје се поново лист »Здравље«, орган реченог друштва.

Оба листа дијељена су свим члановима само за чланарину, без икакве посебне претплате.

Како се иза Ослобођења рад Просвјете особито развио, а организација друштвена појачала, све се више увиђало, да сам лист Просвјета недостаје да одговара многим задатцима, који су стављени на исти као на орган друштвени. Један лист овако раширене организације са 150 одбора 300 повјереника и 20.000 чланова није могао све обухватити: и да буде довољно информативан за чланове, и да даде поуку и забаву, да буде народна књига, и да буде јавна говорница за претресање разних питања и проблема, која се тичу многострукога рада Просвјете. Тога ради иза Ослобођења реорганише се лист Просвјета, а ничу и нове публикације Просвјете. Главна Скупштина Просвјете, одржана 3. јула 1921-ве, израдила је систематски план даљег рада Просвјете на народноме просвећивању и донијела први и једини до сада Буџет, у коме је одређено више издатака на народно просвећивање, него за помагање појединаца. За прву сврху одређено је Дин. 640.500 а за другу Дин. 495.000. Ова је Скупштина у првоме реду реорганизовала друштвени орган. Мјесто једног листа установљена су два и то: Просвјета остаје и даље као лист, који ће бити народна читанка, пружати народу добру лектуру. Установљује се нови лист Гласник Друштва Просвјете, који ће искључиво бити информативни лист за чланове Просвјете о раду самога друштва. Поред овога закључено је, да се настави са издањем Библиотеке Просвјетине, коју је почела издавати Просвјета у Женеви за вријеме изгнанства. Установила се и једна нова публикација: Просвјетине књиге за народ. У Просвјетиној Библиотеци требали би стручњаци да популаришу разне гране науке, најпотребније за широке масе и да третирају важнија савремена национална и социјална питања.

Просвјетине књиге за народ својим насловом означају и своју задаћу.

Овдје ћемо у кратко набројати све ове едиције Просвјетиних публикација:

г) Гласник Друштва Просвјете.

Гласник Друштва Просвјете, као орган друштвени, излази наизмјенично свако два мјесеца са листом Просвјета од почетка године 1922-ге па све до конца друштвене године 1922-23-ће, до конца маја 1923-ће. Тад је Главна Скупштина

Просвјете потпуно обуставила издање листа Просвјете. Гласник је и даље непрестано излазио свако два мјесеца а излази и данас. У овој публикацији свако два мјесеца констатује се једино, што је Просвјета за прошла два мјесеца учинила и како се кретала друштвена организација. Као резиме свега Просвјетинога рада кроз једну годину штампао се стално Извјештај Главне Годишње Скупштине, која се редовно држи у недељу прије или послије Видов-дана. Колики је и какав је рад Просвјете, Гласник увијек тачно констатује. То је билетен укупног рада овог културног друштва. Да је тај рад велик, свједочи већ и то, да се ови билетени издају свака два мјесеца на један до три штампана табака.

Током година ови су Гласници тако уређени, да имају увијек сталне рубрике о разним друштвеним пословима и организацији тако, да се увијек могу према истим добити тачни податци о сваком потхвату Просвјете.

д) Просвјетина Библиотека

Ова Просвјетина едиција почела је излазити, како наведосмо, у Женеви. Ту су изашле прве три свеске, а све три је уредио г. Перо Слијепчевић:

Свеска 1. Перо Слијепчевић: Приватна иницијатива у народноме раду. То је одштампано предавање, које је држано у Женеви 21. фебруара 1918-те.

Свеска 2. Др. Иван Гмајнер: Савремени Хрватски Покрет за народно уједињење. Такођер одштампано предавање, које је држано у Женеви 28. фебруара 1918-те.

Свеска 3. Др. Божа Марковић: Наше Народно Уједињење. Такођер одштампано предавање.

Свака од ових свезака Библиотеке штампана је у 2000 примјерака. Просвјета нема више ових књига своје Библиотеке на расположењу, осим по неколико примјерака у својој Централној Библиотеци.

Иза Ослобођења, кад је обновљена Просвјета, штампане су даље ове књиге Просвјетине Библиотеке.

Свеска 4. Говори Павла Поповића и Пере Слијепчевића: О педесет-годишњици Алексе Шантића. Први говор држан о прослави пјесникове педесет-годишњице, коју је приредио Студентски Одбор Просвјете у Београду 13./I. 1920-те, а други говор држан на »Шантићево Вече«, које је приредио Обласни Одбор Просвјете у Мостару 3./I. 1920-те. Књига штампана на једном табаку, формата 15/22. Цијена Динара 2. Издање Друштва Просвјете 1920.

Свеска 5. Перо Слијепчевић. О савременом васпитању народа. Књига написана и штампана у часу кад се у Просвјети претресало питање народног просвјећивања код нас. Штампана на 6 табака, формата 15/22. Цијена Динара 5. Издање Друштва Просвјете 1920.

Свеска 6. Ђорђе Пејановић, библиотекар Просвјетине Централне Биб. у Сарајеву: Кратка Упутства за осни-

вање, уређење, и руковање народних јавних књижица. Књига такођер написана и штампана, кад је Просвјета почела интензивно радити на оснивању својих књижица, о чему ћемо посебно говорити. Штампана на 5 табака, формата 15/22. Дин. 3.50. Издање Друштва Просвјете 1920.

Свеска 7. Јован М. Јовановић. Писма једноме младићу. По Карњегијевој књизи »Царство Послова«. Како се постаје богат. Књига износи два табака, формат 15/22. Цијена 1.50. Издање Друштва Просвјете 1920.

Свеска 8. Јован Цвијић: Сеобе и етнички процеси у нашем народу. Једно предавање. Књига са 20 страна, формат 14/21. Издање Друштва Просвјете 1922. Цијена Динара 3.

Свеска 9. Тихомир Р. Ђорђевић: Наши народни обичаји. Књига са 19 страна, формат 14/21. Издање Друштва Просвјете 1922. Цијена Динара 2.50.

Свеска 10. Антоније Вуковић: Како се шире заразне болести код животиња. Једно предавање. Књига са 24 стране, формата 14/21. Издање Друштва Просвјете 1922. Цијена Динара 2.50.

Свеска 11. Др. Васиљ Поповић: Историја Ослобођења и Уједињења Југославије са 26 слика. Књига штампана на три табака, формата 16/24. Издање Друштва Просвјете 1923. Цијена Динара 6.

Свеска 12. Перо Слијепчевић: Јован Цвијић. Популарно предавање са 9 слика. Књига штампана на два табака, формат 12/18. Издање Друштва Просвјете 1927. Цијена Дин. 6.

Свеске 4, 5, 6, и 7 штампане су свака у 4.000 примјерака. Све остале штампане су свака у 2.000 примјерака. Све ове књиге Просвјетине Библиотеке могу се и сада добити код Главнога Одбора Просвјете у Сарајеву под цијену која је назначена.

е) Просвјетине Књиге за Народ.

Просвјета је у свему издала пет свезака ове публикације и све су изашле иза Ослобођења. Те су свеске:

Свеска 1. Јован В. Маговчевић: Пјесме Ослобођења. (Куманово, Путем Славе, Јад јадују гусле јаворове. Тешко ли је робу робовати) Књига штампана 1921-ве на 4¹/₂ табака, формата 13/20. Цијена 3¹/₂ динара.

Свеска 2. Ђорђе Пејановић. Краљ Петар I. Велики Ослободилац. Књига уређена приликом смрти Великог Краља. Штампана 1921-ве на 7 табака, формата 14/22. Цијена Дин. 3.

Свеска 3. Никац од Ровина: (Милутин Т. Томић). Пјесме Ослобођења, 14 пјесама. Књига штампана 1922-ге на 6 табака, формата 12/19. Цијена Динара 3.50.

Свеска 4. Станоје М. Мијатовић: Краљевић Марко у народним причама са 14 слика. Илустровао Петар Шаин. 28 прича. Књига штампана 1923-ће на три табака, формата 17/20. Цијена Динара 10.

Свеска 5. Никола Видаковић: Прва читанка. Књига удешена за неписмене кад сврше течај према календару Просвјете за народ од године 1923-ће са 23 слике. Штампана 1923-ће на шест табака, формата 16/20. Цијена Динара 3.

Прве три свеске штампане су свака у 20.000 примјерака и све су распродате. Задње двије штампане су свака у 3.000 примјерака. Од истих има Просвјета још на расположењу само: С. Мијатовић: Марко Краљевић у причама.

Поред горњих књига, штампала је Просвјета још неколико својих књига изван редовних публикација. Тако су приликом прославе 10-годишњице Просвјете 1912-те штампане књиге: Преглед просвјетног и културног рада Срба Босне и Херцеговине од 1902—1912., књига формата 15/22 на 2¹/₂ табака са многим табелама и дијаграмима и Споменица о прослави десетгодишњице Просвјете, књига формата 23/31 на 6 табака штампаних, у којој је изложен сав ток свечаности десетгодишњице Просвјете.

Приликом 50-годишњице Алексе Шантића 1922-ге, Просвјета је организовала, преко својих одбора и повереника низ прослава 50-годишњице, која је кулминирала у Прослави Шантићевој у Сарајеву, коју је приредио Главни Одбор Просвјете. Овом приликом издала је Просвјета особито лијепо опремљено издање Шантићевих пјесама: На Старим Огњиштима. Књига штампана 1920-те на 3¹/₂ табака, формата 15/21. Цијена Динара 5.

Приликом 20-годишњице Просвјете 1922-ге штампана је брошура: Двадесет година рада Просвјете; гдје је статистички приказан рад Просвјете за првих 20 година.

Да би обавијестили странце који се често, приликом посјете Сарајева, свраћају у Просвјету, издала је Просвјета 1923-ће једну брошуру на енглеском језику, гдје су дана најкраћа и најнужнија обавјештења о идеологији, културноме раду, и организацији Просвјете. Брошура носи назив: Prosveta an Educational Servian Society for Diffusion of useful Knowledge and culture. Sarajevo 1923.

Г. ПРОСВЈЕТИНЕ КЊИЖНИЦЕ.

Трећа врста Просвјетина рада на просвјећивању одраслих су Просвјетине књижнице. И овај је рад Просвјета започела прије Ослобођења, године 1911-те. Питање оснивања Просвјетиних књижница најприје је претресано у друштвеном органу у листу Просвјети. Ријешено је да Просвјета поведе акцију за реорганизацију већ постојећих књижница код разних српских културних друштава и да у исто вријеме почне са радом око оснивања нових Просвјетиних књижница по градовима и селима, гдје их уопће до тада није било. Да би се сав овај посао концентровао основана је код Главнога Одбора Просвјете; Просвјетина Српска Централна Библиотека. Задатак ове нове установе био је: 1. Да дјелује у својој средини и то у два правца: научно и поучно-

забавна Просвјетина Централна Библиотека, по замисли њезина првог оснивача покојног Ристе Радуловића, требала је: а) да прикупи у првome реду, све књиге, које су написали Босанци и Херцеговци, или које говоре о Босни и Херцеговини, а затим, по могућности, све књиге писане на српском или хрватском језику, како би могла послужити радницима од науке и културним радницима уопће. То би требао да буде зачетак једне библиотеке по узору универзитетских библиотека: б) у своме месту ова Библиотека требала би да дјелује поучно-забавно, што је задатак обично свих библиотека по варошима и селима. На даље Просвјетина Централна Библиотека имала би задатак: 2) Да организује и реорганизује књижнице других културних друштава (Српских Читаоца, Српских Пејвачких Друштава, Српских Сокола, Побратимстава итд.) у колико их има. 3) да сама оснива нове књижнице по селима и варошима особито ондје, гдје још нема такве установе. 4) да савјетом, материјалном помоћу, особито помоћи у књигама, помаже сваку акцију на овоме пољу рада.

Године 1911-те издат је проглас и молба свим установама, корпорацијама и приватним лицима у Босни и Херцеговини и другим српским крајевима, да свијим прилогом и даровима у књигама помогну ову нову акцију Просвјете. Одзив је био добар. Прикупило се је одмах 2.500 књига. То су били већином поклони установа. Сва своја издања која су још имали уступили су бесплатно Просвјети: Српска Краљевска Академија Наука у Београду, Државна Штампарија у Београду и на Цетињу, Српска Књижевна Задруга, Чупићева Заклада у Београду, Матица Српска у Новом-Саду, а Југославенска Академија у Загребу дала је сва своја издања у пола цијене. Овијем је ударен први солидан темељ Просвјетиној Централној Библиотеци и за то се има највише захвалити покојноме Р. Радуловићу, који је код неких од горњих установа лично интервенисао.

У току 1911-те и 1912-те год. вршени су претходни нужни радови као уређења Централне Библиотеке и прикупљани прилози у књигама. Пошто се прикупио повећи број књига, направили каталози и књиге смештене по рафовима, отворена је Библиотека почетком 1913-те године и са 3.340 свезака отпочела свој рад.

У то вријеме радило је неколико Српских Књижница и Читаоница, основаних као самосталне установе, и неколико Пејвачких Друштава, која су имала своју књижницу. Књижнице тих друштава биле су врло слабо или никако уређене и са доста slabим и непробраним материјалом. Оскудне у организацији, оне су оскудијевале и у залихи књига и у финансијским средствима. Узимајући на себе улогу да помогне тим књижницама и да им омогући бољи и успјешнији рад, Просвјета одмах, чим је ударен темељ Централној Библиотеци, приступа бољој организацији или реорганизацији тих књижница, настојећи да им, не само створи бољу организацију, него и да их

снабдије са потребним средствима за рад. Прилажући од своје стране што је више могла (упуства, разне формуларе, поклоне у књигама итд.). Просвјета је настојала, да све мјесне културне установе заинтересује за ту књижницу и да их обавезе, да својим прилогом помогну њено финансирање. У току 1913-те и прве половине 1914-те год. успјело се, да се реорганизује и донекле финансијски осигура већина српских књижница, које су радиле по варошима у Босни и Херцеговини. У мјестима гдје је било више културних установа са по нешто својих књига скупљене су све књиге заједно и све установе примиле на себе дужност, да заједнички финансирају ту књижницу. Просвјета је у такви случајевима примила на себе, да организује такву књижницу, да је снабдије са потребним материјалом и упуствима за даљни рад и да је помогне поклоном у књигама. Уочи Свјетског Рата реорганизовано је 5 књижница по окружним мјестима у Босни и Херцеговини.

Те су књижнице биле у мјестима: Мостар, Бања-Лука, Тузла, Бихаћ и Травник.

Осим овога организовала је Просвјета прије Ослобођења 10 првих својих покретних књижница за села: Платице (Гацко), Бијело Поље (Мостар), Нишић (Сарајево), Глоговац (Јајце), Герзово (Мркоњић Град), Рујница (Цазин), Јасеница (Тузла), Борика (Рогатица), Прибој (Зворник), Босанска Костајница (Бос. Нови). Дискутујући у томе у листу Просвјети, какву лектуру треба дати народу о овим књижницама, дошло се до закључка, да лектура треба да буде: забавна (народне пјесме, приче), поучна и национално васпитна. Према овим директивама учињен је избор књига. Свака књижница имала је по 50 књига.

Кад је почео Свјетски Рат било је у Босни и Херцеговини заједно са Централном Библиотеком у Сарајеву, 12 савремено организованих књижница по варошима и 10 покретних књижница по селима, које су имале скоро све услове за успјешан рад. Рат је прекинуо и рад Централне и рад тих реорганизованих као и покретних књижница.

Не само што су ове књижнице, као и сва остала српска друштва, престала да раде, чим је отпочео рат, него су скоро све ове књижнице за вријеме Рата опљачкане, поробљене, или потпуно уништене. Из Централне Библиотеке однијела је државна власт велики број књига и часописа. Књиге велике већине осталих реорганизованих и покретних књижниц поплаћене су и уништене. Гдје није сасвим уништена књижница, књиге су разграбљене и покрадене тако, да у неким књижницама послје рата није нађено ни десетак књига, и ако су прије располагале са више стотина добрих књига.

Кад је послје Ослобођења Просвјета наставила свој рад, настављен је и рад помоћу књижница. И како је Просвјета проширила свој рад на цијелу Краљевину, тако је и Централна Библиотека обухватила својим радом све покрајине.

Чим се послѣје Ослобођења Централна Библиотека про-брала и средила, приступила је раду и изван Сарајева. Пошто сада није више било скоро ништа, што би се реорганизовало, јер су скоро све старе књижнице уништене или опљачкане, приступило се организацији нових Просвјетиних Књижница. У првом реду настојало се, да се оснују нове Просвјетине Књижнице у оним мјестима, гдје су прије радиле, реорганизоване или не реорганизоване књижнице других културних установа, да би се на неки начин обновио стари рад. Уз те књижнице осниване су и нове, гдје год се указала потреба, на селу и у градовима. Све су те књижнице основане као Сталне Просвјетине Књижнице. Пошто је потреба била велика, почеле су се од 1922. године да, поред Сталних, оснивају и Покретне Књижнице, које су се према приликама и потреби, задржавале у мјесту дуже или краће вријеме. И Покретне Књижнице раде у цијелој Краљевини, у варошима и по селима.

Осим Сталних и Покретних Књижница основана је у Сарајеву 1922. год. и прва Дјечија Библиотека.

Да би се олакшало Централној Библиотеци у њеном раду, а особито због оскудице потребних просторија у Библиотеци, почеле су се у Сарајеву, још од 1920. године, да оснивају Филијале, код појединих Школа, Бачких Дмова и разних установа.

Искоришћујући своја средства што је могуће рационалније, Просвјета стално повећава број својих књижница. За вријеме од 9 година оваковог рада Просвјета је са својим скромним средствима успјела да оснује велики број својих књижница и да на тај начин снажно подупре рад на просвјетивању и ширењу писмености и општег образовања. Данас Просвјета ради на томе пољу са 165 књижница, у којима има 51.139 књига без дупликата. Кад је почео Свјетски Рат, Просвјета је имала 12 својих нових и реорганизованих старих књижница по варошима и 10 Покретних Књижница по селима с којима је стајала у уској вези. Те су Књижнице почетком Рата затворене или уништене. У 1919/1920. друштвеној години обновљене су предратне књижнице у варошима и основано још 7 нових, у 1920—1921. год. основано је нових 7; у 1921/1922. још 41; у 1922—1923. још 50; у 1923/1924. још 18; 1924/1925. још 13; у 1925/26. још 5 и у 1926/27. још 12; свега 165 разних књижница.

И Централне и све остале Просвјетине Књижнице су јавне народне књижнице са главним задатком науке, моралног васпитања и националног освјештавања. Према томе је састављен и материјал са којим раде књижнице. Књиге су литерарне вриједности и пробране тако, да сви слојеви народа, да сви културни нивои могу наћи за се подесну лектуру. Као што се води рачуна о свим нивоима образованости и писмености, тако се води рачуна и о томе, да сви слојеви народа у свако доба нађу за себе лектуру.

Књижнице су према томе у потпуном смислу јавне, народне установе за све. Оне су типа јавних народних књижница код просвјетенијих народа. С обзиром на читалачку публику, на потребу васпитања публике за читање и уопште с обзиром на степен културе имају књижнице изван Сарајева претежно забавно-васпитни карактер. Према своме материјалу карактер је Централне Библиотеке више поучно-васпитан и донекле научни, како смо прије истакли. Двије трећине књига Централне Библиотеке спада у област поуке, васпитања, науке, а једна трећина у област-чисте забаве.

Уређење књижница је удешено према мјесним приликама и потребама. Манипулација је упрошћена и лака. Написана је и нарочита књига о уређењу, организацији и руковању књижница, у којима су предвиђени разни системи уређења књижница, према потреби, месним приликама и средствима која стоје на расположењу. Централна је Библиотека уређена по систему великих књижница са свим потребним формуларима, каталозима, инвентарима и т. д.

Управу над Просвјетиним Књижницама воде Одбори и повјереници Просвјете, а гдје ових нема: Управе Сокола, Побратимстава, разних школа, Женских Друштава, Земљорадничких Задруга, Пјевачких Друштава, Читаоница и Књижница, Општина и т. д. или имају своју нарочиту самосталну управу. Са овим управама стоји Централа у директној вези и преко њих управља књижницама, снабђева их потребним књигама и формуларима, даје потребна упуства за рад и организацију и води надзор над њиховим радом.

Све Просвјетине Књижнице финансира у главном Просвјета. Књиге, спискове и потребне формуларе даје Централа. Одбори или Повјереници Просвјете брину се о локалу, књижничару и другим мјесним потребама. Гдје Књижницама управља Побратимство, Земљорад. Задруга, мјесна Читаоница или која друга културна установа, они се брину о локалним потребама; књиге и све остало даје и набавља Просвјета. Особито се много полаже на избор књижничара и на занављање књижница, јер су то два врло важна фактора за успјешан рад књижнице. Скоро сваке године добијају књижнице које раде, барем по један пут, мањи или већи број нових књига. Занављањем књижница одржава се и појачава интересовање за ову установу. Помоћу занављања успјело се, да су градске књижнице, које су почињале са залихом мањом од 100 свезака, за неколико година утростручиле или четвостручиле своју залиху; исти је случај и са сеоским књижницама. На тај се начин успјело, да се број књига знатно повећа и да се стално и систематски обнавља.

Посјете књижница и употреба књига су бесплатне и свако без разлике племена и вјере може се њима служити.

Рад и успјех Просвјетиних књижница је различит. Док једне раде одлично и врло добро, дотле друге раде слабије или

доста слабо. При процјењивању рада и успјеха ових књижница мора се врло опрезно поступати. Врло је велик број фактора, који јаче или слабије утичу на рад једне књижнице. Није само довољно снабдјети књижницу са књигама, већ је треба и добро уредити, треба имати добра и агилна књижничара, добар и згодан локал, добру управу, осигурану финансијску страну. Па и кад се све то испуни, опет се може догодити, да књижница ради слабо или не ради никако. Узалуд је и добра организација, и добар књижничар, и довољан број књига, и све друго, кад нема читалачке публике, кад је публика незаинтересована и немарна, кад је неписмена и аналфабетизам велик, или кад није научена да чита. Тих случајева има доста и по варошима и по селима; по овим другим у много већој мјери. Запрека и сметња раду и успјеху једне књижнице у нашој средини има врло много. Неке се од тих могу одмах уклонити или ублажити, док се друге теже уклањају. Све то треба држати на уму, кад се хоће да објективно процијени рад и успјех једне књижнице.

Просвјета добива сваке године од управа својих књижница извјештаје о раду и успјеху књижнице у прошлој радној години. Просјечни резултат тих извјештаја је сваке године добар, и према приликама у којима раде књижнице, повољан. Просјечно око 75% књижница раде стално и са мањим или већим успјехом. Остатак ради слабије или никако ондје, гдје су сметње велике, или гдје су прилике врло тешке. Књижнице по варошима раде просјечно боље, него оне по селима. Кад се узме у обзир разлика између нашега села и вароши у погледу писмености, општег културног стања и осталих прилика, онда је врло разумљива и разлика у раду књижница по селима и књижница по варошима. Па и поред свега тога и по селима је већи број књижница које раде добро и са успјехом од оних, што раде слабије или моментано не раде никако, већина због промене или немања књижничара и каквог заузимљивог писменијег радника у селу. У селима се све више осјећа потреба знања и све више шири писменост, па се, наравно почиње све више и да тражи књига.

Од свих Просвјетиних Књижница најбоље ради Централна Библиотека. Њен рад стално напредује. Иста се налази у Просвјетином Дому у Сарајеву и заузимље сав први кат. Она је у Сарајеву и једина јавна књижница, приступачна сваком без разлике доби, писмености, вјере и племена. Број читалаца Централне Библиотеке стално расте. Поред читатеља изван Библиотеке просторије су Библиотеке сваки дан добро посјећене. Прије рата се број читатеља изван Библиотеке кретао између 200 и 400 годишње; после рата је тај број растао сваке године све више и у задње доба преко 1.000 читалаца годишње. Салу за читање у просторијама Ц. Библиотеке посјећује годишње око 17.000—20.000 посјетилаца; зими више него љети. Да су просторије веће, и број би посјета био знатно већи.

Осим директног рада са својим Књижницама Просвјета је, сваком приликом помагала савјетом и упуствима сваку акцију, којој је био циљ да са књигама ради на ширењу народног образовања. Гдје је било потребно Централна Библиотека је поклањала и потребне формуларе и књиге. Да би приватну иницијативу и акцију око подизања и оснивања књижница што више потпомогла, Просвјета је направила и правила

Просвјетна Централна Библиотека. Просторије за књиге.

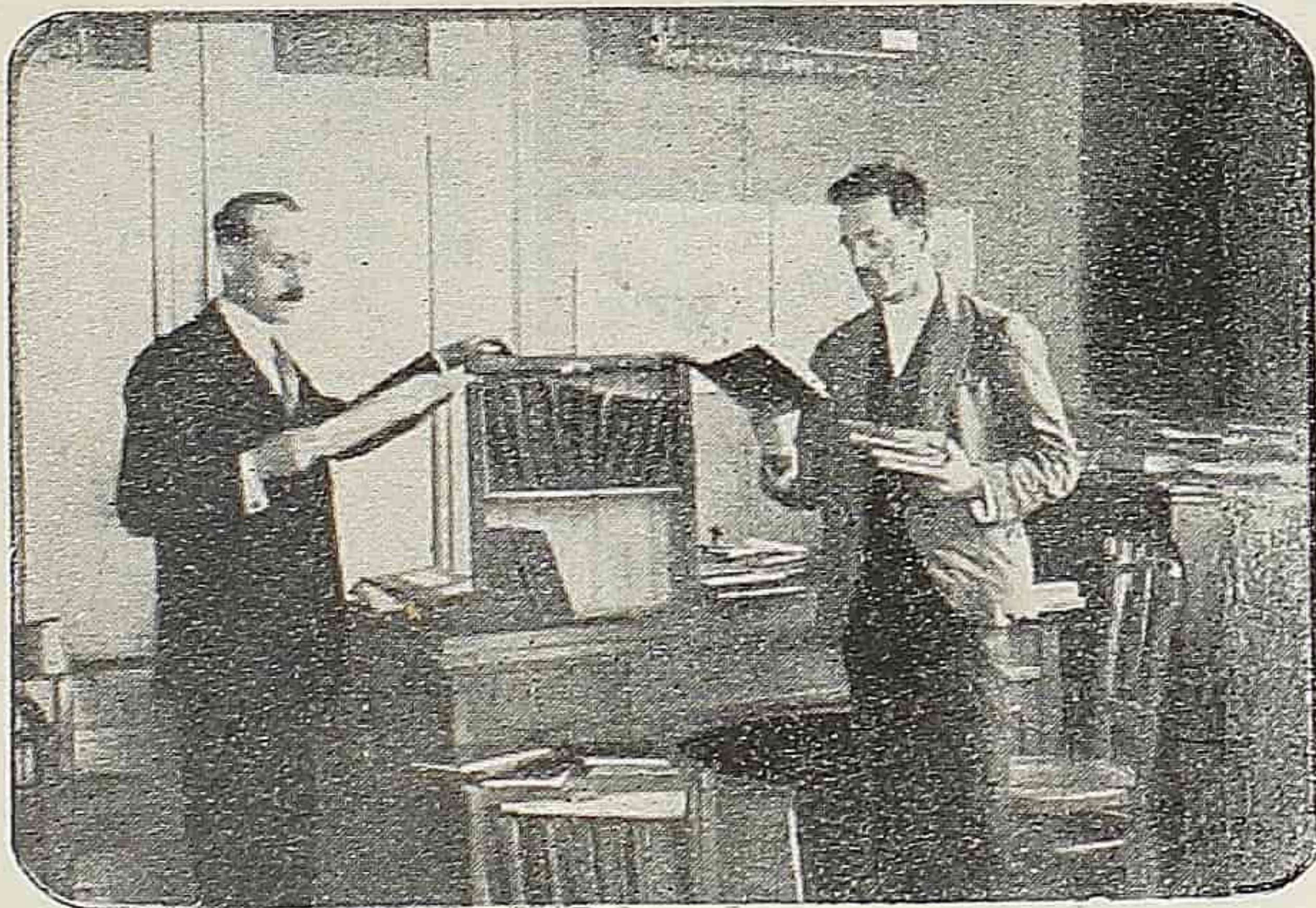
Књижница и Читаоница као самосталних установа и упуста о њиховој организацији (Ђ. Пејановић: Кратка упуста за оснивање, уређење и руковање народних јавних књижница заједно са Правилима и Кућним Редом). Тиме је много олакшала први рад око покретања и оснивања нове књижнице.

Све се Просвјетине књижнице дјеле на: Сталне, Покретне, Дјечије и Филијале.

Сталне су Књижнице по селима, варошима и варошицама, на првом мјесту ондје гдје нема никакве друге књижнице и гдје национална потреба тражи. Таквих књижница има данас Просвјета 108 и то; 37 по варошима и варошицама, а 71 по селима. Број књига по овим књижницама је врло различит према мјесту и приликама. У главном је по већим мјестима већи, а по малим мањи. У оним случајевима гдје је књижница помогнута и од самога становништва поклонима, или гдје је наслиједила књиге које друге установе, број књига је доста велик. Претежна већина ових књижница располаже са 200 до 400 књига. (Остале податке види табела број 1).

По оним мјестима, у главном по варошима, гдје нема добре књижнице које друге установе и гдје се осјећа потреба да се рад на народном просвјећивању помоћу књиге појача, шаље се Покретна Књижница. Покретна се Књижница задржава у појединим мјестима дуже или краће вријеме (просјечно годину дана), па се онда замијени другом итд, Број књига у

Одпремање Покретне Књижнице:

једној Покретној Књижници различит је, између 55 и 201; просјечно око 120. Књиге су пробране према публици и њезиној потреби. У онима што раде по селима број књига је просјечно мањи него у оним књижницама што раде по варошима. Број Покретних Књижница расте непрестано; данас их има 45 и до сада су обишле приличан број мјеста. Нека је књижница обишла једно, нека два, нека три па и четири мјеста; 21 књижница је у по једно мјесто; 14 књижница у по 2 мјеста; 9 књижница у по 3 мјеста и 1 књижница у 4 мјеста. У свему су све покретне књижнице обишле 80 мјеста, нека мјеста по више пута. Од 45 Покретних Књижница 31 ради по варошима и варошицама, а 11 по селима. Гдје се сада налазе види се из табеле број 2.

Филијале, њих 14 на броју, налазе се све у Сарајеву. Њихово оснивање изазвала је оскудица просторија у Централној Библиотеци, пошто се рад све више гранао и посјета

повећавала. Број књига у филијалама је различит. У неким 100 у неким око 300—400, а у неким и више па прелази и 1200. Гдје се налазе Филијале и остали подаци о њима види се из Табеле број 3.

Дјечија Библиотека је по броју књига најмања, Ове су Библиотеке уопште у заметку. Како је код нас дјечија литература доста оскудна, доста је тешко извести разноврсни склоп оваквих књижница и зато је оснивање ових књижница отежано. У овој првој Дјечијој Библиотеци има 85 књига разне садржине згодне за дјецу основних школа. Најприје је била у III. Основној Школи у Сарајеву, после у X. Основној Школи у Сарајеву. Сада је у Основној Школи у Долићима код Сарајева.

Приложене таблице дају главне податке о свима Просвјетиним Књижницама: I. Табела о Сталним Књижницама; II. о Покретним; III. о Филијалама; IV. о броју књига у свим Књижницама; V. о броју свих Књижница и VI. о распореду Књижница по цијелој држави.

Сталне књижнице.

Редни број	Мјесто	Срез	Област	Кад је основана	Под чијом је управом	Број књига	Напомене
	А. У вароши и варошицама:						
1	Сарајево	Сарајево	Сарајевска	јуна 1911.	Главнoг Одбора	19478	
2	Бања Лука	Бања Лука	Врбаска	новембра 1913.	Просвет. Бачког Дома	383	
3	Бенковац	Бенковац	Сплитска	новембра 1922.	Одбора Просвете	269	
4	Бијељина	Бијељина	Тузланска	марта 1922.	»	267	
5	Бихаћ I.	Бихаћ	Бихаћка	октобра 1913.	»	718	
6	Бихаћ II.	»	»	фебруара 1927.	Управа Бачког Дома	218	
7	Вишеград	Вишеград	Сарајевска	октобра 1922.	Одбора Просвјете	330	
8	Гацко	Гацко	Мостарска	јуна 1914.	»	708	
9	Горажде	Чајнице	Сарајевска	октобра 1922.	Српске Читаонице	250	
10	Градишка Бос.	Градишка	Врбаска	јуна 1914.	»	302	
11	Градачац	Градачац	Тузланска	јула 1924.	Народне Читаонице	250	
12	Грачац	Грачац	Примор.-Крајишка	јуна 1922.	Одбора Просвјете	207	
13	Дубица Бос.	Дубица	Врбаска	јуна 1914.	Српске Читаонице	240	
14	Зеница (град)	Зеница	Травничка	маја 1922.	Одбора Просвјете	276	
15	» (казниона)	»	»	октобра 1922.	Управе Казнионе	298	
16	Јајце	Јајце	»	маја 1925.	Одбора Просвјете	162	
17	Котор-Варош	Котор-Варош	Врбаска	септембра 1922.	»	444	
18	Љубиње	Љубиње	Мостарска	маја 1922.	»	194	
19	Љубушки	Љубушки	»	фебруара 1927.	Занатлијског Удружења	178	
					Свега . . .	25182	

Сталне књижнице.

Редни број	Мјесто	Срез	Област	Кад је основана	Под чијом је управом	Број књига	Напомене
					Пренос . . .	25182	
20	Модриче	Градачац	Тузланска	марта 1925.	Одбора Просвјете	139	
21	Мостар	Мостар	Мостарска	септембра 1913.	»	2.244	
22	Мркоњић-Град	Мркоњић-Град	Травничка	октобра 1922.	»	292	
23	Невесиње	Невесиње	Мостарска	јуна 1914.	»	242	
24	Прибој	Прибој	Ужичка	јуна 1922.	»	116	
25	Приједор	Приједор	Врбаска	јуна 1914.	»	741	
26	Прилеп	Прилеп	Битољска	јуна 1922.	Повјереника Просвјете	398	
27	Рогатица	Рогатица	Сарајевска	октобра 1922.	Одбора Просвјете	235	
28	Скрадин	Шибеник	Сплитска	октобра 1922.	»	288	
29	Скопље	Скопље	Скопска	јануара 1923.	Повјереника Просвјете	104	
30	Сребреница	Сребреница	Тузланска	октобра 1922.	Одбора Просвјете	227	
31	Тешањ	Тешањ	Врбаска	марта 1925.	»	139	
32	Травник	Травник	Травничка	октобра 1913.	»	690	
33	Доња Тузла	Тузла	Тузланска	септембра 1913.	»	1.448	
34	Фоча	Фоча	Сарајевска	новембра 1925.	Управе Гимназије	149	
35	Чапљина	Столац	Мостарска	априла 1922.	Кола Српских Сестара Женске Занатлијске Школе	217	
36	Бос. Брод	Дервента	Врбаска	октобра 1922.	Одбора Просвјете	173	
37	Требиње	Требиње	Мостарска	јуна 1914.	»	264	
					Свега . . .	33288	

Сталне књижице.

Редни број	Мјесто	Срез	Област	Кад је основана	Под чијом је управом	Број књига	Напомене
	у Селима:						
1	Автовац	Гацко	Мостарска	септембра 1922.	Одбора Просвјете	184	
2	Амајлије	Бијељина	Тузланска	јануара 1923.	Самосталног Одбора	180	
3	Кнежина	Власенице	»	фебруара 1927.	Народне Читаонице	83	
4	Баошићи	Котор	Зетска	фебруара 1927.	Повјереника Просвјете	83	
5	Биоград	Невесиње	Мостарска	маја 1923.	Одбора Просвјете	92	
6	Батковићи	Бијељина	Тузланска	марта 1920.	Срп. Земљ. Задруге	214	
7	Бравско	Б. Петровац	Бихаћка	новембра 1920.	Повјереника Просвјете	150	
8	Буснови	Приједор	Врбаска	децембра 1920.	Црквене Општине	249	
9	Бијело Поље	Мостар	Мостарска	јануара 1912.	Одбора Просвјете	194	
10	Врбљани	Кључ	Бихаћка	септембра 1921.	» »	135	
11	Врба	Гацко	Мостарска	маја 1922.	» »	85	
12	Глиница	Цазин	Бихаћка	априла 1922.	Парох. звања	55	
13	Глоговац	Јајце	Травничка	децембра 1925.	Народне Читаонице	90	
14	Горанско	Шавник	Зетска	маја 1922.	Одбора Просвјете	56	
15	Добрлин	Б. Нови	Врбаска	фебруара 1925.	Повјереника Просвјете	146	
16	Доњи Бродац	Брчко	Тузланска	октобра 1922.	Народне читаонице	146	
17	Драгељи	Б. Градишка	Врбаска	јуна 1924.	Српске Земљ. Задруге	212	
18	Драксенић	Б. Дубица	»	маја 1922.	Повјереника Просвјете	219	
					Свега . . .	35861	

Сталне књижнице.

Редни број	Мјесто	Срез	Област	Кад је основана	Под чијом је управом	Број књига	Напомене
					Пренос . . .	35861	
19	Драготица	Приједор	Врбаска	јануара 1924.	Повјереника Просвјете	189	
20	Дуго Поље	Дервента	»	августа 1924.	Повјереника Просвјете	198	
21	Дужи	Столац	Мостарска	марта 1925.	Одбора	125	
22	Жабар Горњи	Градачац	Тузланска	новембра 1922.	Одбора Просвјете	97	
23	Журче	Крушево	Битољска	маја 1922.	Повјереника Просвјете	51	
24	Илица I	Сарајево	Сарајевска	децембра 1920.	Српске Читаонице	367	
25	» II.	»	»	новембра 1925.	Желез. Бачки Дом	159	
26	» III.	»	»	септембра 1926.	Бачки Дом А. Куртовића	78	
27	Јања	Бијељина	Тузланска	марта 1925.	Одбора Просвјете	153	
28	Кокори и Друговићи	Прњавор	Врбаска	децембра 1922.	Повјереника Просвјете	160	
29	Кола	Бања Лука	»	јуна 1923.	Побратимства	148	
30	Крепшаћ и Доњи Жабар	Брчко	Тузланска	октобра 1922.	Повјереника Просвјете	64	
31	Кумбор	Бока Которска	Зетска	јуна 1922.	Повјереника Просвјете	198	
32	Ламинци	Б. Градишка	Врбаска	новембра 1921.	Срп. Земљ. Задруге	122	
33	Лакташи	Бања Лука	»	новембра 1921.	» » »	157	
34	Лепеница	Прњавор	»	августа 1922.	Основне Школе	134	
35	Лопаре	Зворник	Тузланска	фебруара 1925.	Одбора Просвјете	115	
36	Лончари	Брчко	»	децембра 1925.	Повјереника Просвјете	85	
					Свега	38461	

Сталне књижнице.

Редни број	М ј е с т о	Срез	Област	Кад је основана	Под чијом је управом	Број књига	Напомене
					Пренос . . .	38461	
37	Љубомир	Билеће	Мостарска	децембра 1920.	Нар. Читаонице	144	
38	Милошевац	Градачац	Тузланска	октобра 1922.	Одбора Просвјете	138	
39	Мојдеж	Бока Которска	Зетска	јуна 1921.	Срп. Земљ. Задруге	173	
40	Мртвице	Брчко	Тузланска	октобра 1922.	Одбора Просвјете	64	
41	Нови Град	Дервента	Врбаска	марта 1923.	Срп. Читаонице	121	
42	Наденићи	Гацко	Мостарска	јуна 1922.	Повјереника Просвјете и Срп. Читаонице	89	
43	Обарска Велика	Бијељина	Тузланска	октобра 1922.	Одбора Просвјете	118	
44	Обудовац	Брчко	»	»	»	151	
45	Осиње	Дервента	Врбаска	августа 1924.	Основне Школе	64	
46	Оштрелъ	Б. Петровац	Бихаћка	новембра 1926.	Нар. Читаонице	100	
47	Пале	Сарајево	Сарајевска	септембра 1921.	Повјереника Просвјете	217	
48	Подновље	Дервента	Врбаска	маја 1924.	Одбора Просвјете	152	
49	Појезна	»	»	маја 1922.	»	112	
50	Прибинић	Тешањ	»	марта 1925.	Повјереника Просвјете	152	
51	Привина Глава	Шид	Сремска	марта 1923.	»	172	
52	Притока	Бихаћ	Бихаћка	априла 1920.	Срп. Земљ. Задруге	150	
53	Пазарић	Сарајево	Сарајевска	фебруара 1927.	Одбора Просвјете	83	
54	Самобор	Гацко	Мостарска	маја 1922.	Срп. Читаонице	155	
					Свега . . .	40816	

Сталне књижице.

Редни број	Мјесто	Срез	Област	Кад је основана	Под чијом је управом	Број књига	Напомене
					Пренос . . .	40816	
55	Село Ново	Штип	Брегалничка		Друштво за Нар. Просв.	66	
56	Семизовац	Сарајево	Сарајевска	јуна 1920.	Нар. Читаонице	192	
57	Симин Хан	Д. Тузла	Тузланска	децембра 1926.	Нар. Читаонице	145	
58	Смоковић	Бенковац	Сплитска	децембра 1922.	Одбора Просвјете	240	
59	Српска Грапска	Тешањ	Врбаска	новембра 1923.	Основне Школе	152	
60	Српски Волар	Приједор	Врбаска	децембра 1920.	Срп. Земљ. Задруге	152	
61	Сводна	Б. Нови	»	јуна 1923.	Повјереника Просвјете	162	
62	Станови	Тешањ	»	маја 1920.	» »	210	
63	Тавна	Зворник	Тузланска	октобра 1922.	Одбор Просвјете	64	
64	Теслић	Тешањ	Врбаска	јуна 1922.	» »	155	
65	Толиса Горња	Градачац	Тузланска	октобра 1922.	Повјереника Просвјете	87	
66	Фатница	Билеће	Мостарска	маја 1922.	Срп. Читаонице	152	
67	Чађавица Доња	Брчко	Тузланска	маја 1923.	Одбора Просвјете	149	
68	» Горња	Б. Нови	Врбаска	маја 1922.	» »	160	
69	Чевљановић	Високо	Сарајевска	фебруара 1926.	Нар. Читаонице	110	
70	Шипово	Јајце	Травничка	маја 1922.	Повјереника Просвјете	140	
71	Шуљак	Ср. Митровица	Сремска	октобра 1926.	» »	104	
					Свега . . .	43256	

Покретне књижнице:

Број књижнице	Колико има књига	Гдје се сада налази?	Под чијом управом?	У колико је била мјеста?
1	83	Мостар	Гајрет. Жен. Конвикта	1
2	61	Високо	Грђанске Читаонице	2
3	54	Баваниште к. Ковина	Повјерен. Просвјете	3
4	72	Бос. Нови	Српске Читаонице	1
5	77	Брчко	» »	3
6	72	Доњи Вакуф	Одбора Просвјете	3
7	68	Бугојно	Срп. Пев. Др. »Јавор«	1
8	71	Мостар	Гајретов. М. Конвикта	2
9	69	Власеница	Српске Читаонице	2
10	80	Бос. Петровац	Одбора Просвјете	1
11	76	Прњавор	Српске Читаонице	2
12	74	Кључ	» »	1
13	76	Габела код Стоца	» »	3
14	69	Сански Мост	Пјев. Др. »Побратим«	1
15	74	Фоча	Соколског Друштва	1
16	76	Тузла	Гајретов. М. Конвикта	2
17	68	Бос. Костајница	Српске Читаонице	2
18	76	Билеће	» »	3
19	78	Гламоч	» »	2
20	124	Добој	» »	1
21	134	Љубушки	Одбора Просвјете	3
22	130	Дарувар	Повјерен. Просвјете	2
23	118	Бос. Грахово к. Ливна	Народне Читаонице	2
24	105	Чајниче	Српске Читаонице	4
25	100	Брчко	» »	1
26	101	Бос. Крупа	» »	1
27	102	Столац	Српског Дома	1
28	87	Сплит	Команде Мјеста	1
29	97	Фоча	Друштва »Ђикић«	1
30	65	В. Буковица к. Добоја	»Побратимства	2
31	86	Пребиловци к. Чапљ.	»	1

Покретне књижнице.

Број књижнице	Колико има књига	Гдје се сада налази?	Под чијом управом?	У колико је била мјеста?
32	86	Хаџићи код Сарајева	Народне Читаонице	1
33	110	Завидовићи к. Жепча	Повјерен. Просвјете	2
34	84	Гор. Рибник к. Кључа	Одбора Просвјете	3
35	110	Бољевићи, с. црм., Ц. Г.	Повјерен. Просвјете	2
36	72	Вареш	Држ. Домаћ. Школе	2
37	133	Буђеновци код Руме	Повјерен. Просвјете	1
38	161	Винковци	Одбора Просвјете	1
39	150	Пријепоље	Друшт. »Подмладак«	1
40	140	Пурачић код Тузле .	Српске Читаонице	1
41	141	Жарковац к. Сомбора	» »	2
42	150	Сплит	Команде Мјеста	1
43	120	Гацко	Просв. Домаћ. Школе	1
44	66	Омарска к. Приједора	» » »	3
45	191	Горажда	Руског Кад. Корпуса	3

III. Филијале у Сарајеву, њих 11 на броју радиле су код:

Редни број	Гдје је?	Мјесто	Кад је основана	Број књига	Напомена
1	Прос. Мушки Бачки Дом	Сарајево	децембра 1920.	1295	
2	Прос. Женски Бачки Дом	»	новембра 1925.	473	
3	Коло Српских Сестара	»	октобра 1922.	697	
4	Гајрет. Муш. Бачки Дом	»	децембра 1922.	370	
5	Шеријат. Судачка Школа	»	децембра 1923.	326	
6	Мусл. Шеријат. Гимназ.	»	децембра 1923.	303	
7	Удружење ученика Мушке Учитељске Школе	»	септембра 1925.	234	
8	Руски Кадетски Корпус	»	новембра 1924.	193	
9	Логор Краљ. Александра	»	октобра 1920.	77	
10	Земаљска Болница . .	»	новембра 1920.	142	
11	Шегртска Школа код Жељезнич. Радионице	»	јануара 1924.	197	
Свега . .				4307	

IV. Број Њњижница.

Радна година	Централна Библиотека			Остале књижнице						Свега
	Цент- рала	Фи- лијале	Дјечја библиот.	С т а л н е		П о к р е т н е		С е о с к е		
				Обласне	Среске	Обласне	Среске			
1./VI. 1911.	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1
1./VI. 1912.	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1
1912.—1913.	1	—	—	5	—	—	—	—	—	6
1913.—1914.	1	—	—	5	6	—	—	—	—	12
1918.—1919.	1	—	—	3	2	—	—	—	—	6
1919.—1920.	1	1	—	5	6	6	—	—	—	19
1920.—1921.	1	3	—	5	6	11	—	—	—	26
1921.—1922.	1	4	—	6	12	24	2	18	—	67
1922.—1923.	1	6	—	6	26	47	5	25	1	117
1923.—1924.	1	10	1	6	26	55	5	24	7	135
1924.—1925.	1	9	1	6	27	62	6	26	10	148
1925.—1926.	1	11	1	6	28	63	6	26	11	153
1926.—1927.	1	11	1	7	29	71	6	26	13	165

V. Број књига.

Радна година	Централна Библиотека			Остале књижнице						Свега	
	Ори-гинала	Дупли-ката	Фи-лијала	Сталне			Покретне				
				Обласне	Среске	Сеоске	Обласне	Среске	Сеоске		
1./VI. 1911.	2.500	1.365	—	—	—	—	—	—	—	—	3.865
1./VI. 1912.	3.010	1.870	—	—	—	—	—	—	—	—	4.880
1912.—1913.	3.667	2.485	—	4.865	—	—	—	—	—	—	11.017
1913.—1914.	6.814	3.103	—	5.043	4.589	—	—	—	—	—	19.549
1918.—1919.	8.152	3.539	—	4.031	1.052	—	—	—	—	—	16.774
1919.—1920.	10.818	4.329	79	4.138	1.403	896	—	—	—	—	21.593
1920.—1921.	12.219	4.450	837	4.311	1.611	1.065	—	—	—	—	24.493
1921.—1922.	13.828	5.485	1.055	4.607	4.463	2.661	160	1.405	—	—	33.664
1922.—1923.	15.273	7.248	1.494	4.824	5.163	3.385	504	2.200	65	—	40.156
1923.—1924.	16.743	12.485	2.391	4.824	5.795	4.545	504	2.200	438	—	49.925
1924.—1925.	17.626	15.965	3.065	5.119	6.774	7.542	504	2.740	708	—	60.043
1925.—1926.	18.491	18.321	3.741	5.305	7.171	7.996	504	2.740	828	—	65.097
1926.—1927.	19.428	17.951	4.307	5.805	8.045	9.968	504	2.740	1.085	—	69.833

VI. Распоред књижница.

Редни број	О б л а с т и	Сталих	Покретних	Дјечјих	филијале	Свега
1	Бачка	—	1	—	—	1
2	Битољска	2	—	—	—	2
3	Бихаћка	7	5	—	—	12
4	Брегалничка	1	—	—	—	1
5	Врбаска	29	6	—	—	35
6	Зетска	4	1	—	—	5
7	Мостарска	16	8	—	—	24
8	Осјечка	—	1	—	—	1
9	Подунавска	—	1	—	—	1
10	Приморско-Крајишка	1	—	—	—	1
11	Сарајевска	12	6	1	11	30
12	Скопска	1	—	—	—	1
13	Сплитска	3	2	—	—	5
14	Сремска	2	2	—	—	4
15	Травничка	7	6	—	—	13
16	Тузланска	22	5	—	—	27
17	Ужичка	1	1	—	—	2
	Свега	108	45	1	11	165

Д. ПРОСВЈЕТИНА ПОПУЛАРНА ПРЕДАВАЊА.

Четврта врста Просвјетина рада на Просвјећивању одраслих су Просвјетина популарна предавања. У овоме правцу није се ништа систематски учинило прије Ослобођења ради тога, што нису достизала материјална средства, као и ради тога, што се опћенито држало, да је тада био потребнији рад на помагању појединаца. Просвјетине скупштине одбора и повјереника, редовне и ванредне, пружиле су једино прилику, прије Ослобођења, да се, у облику говора о задатку Просвјете, претресу разна културно-просвјетна питања, која су се тичала разних грана културнога рада Просвјете. Како је задатак Просвјете био разнолик, опсежан, то су се на овим скупштинама одржавала предавања, како гдје, како је који културни посао гдје био актуелнији, о многим питањима просвјетиним и културним. То особито вриједи за изванредне скупштине, које је организовао Главни Одбор Просвјете, које су редовно одржаване сваке године у великоме броју по варошима и варошицама па и по многим селима. Свакако ова предавања нијесу ниуколико означавала рад на просвјећивању одраслих, нити им је то био задатак. Разним предавањима на скупштинама

хтјело се једино, да се многи културни покрети, које је Просвјета почела, популаришу и да се тако створе први предуслови за даљи културни рад у разним правцима. У томе се и успјело. Тако је популарисан покрет за оснивање земљорадничких задруга, за одржавање течајева за неписмене, за организовање Српских Сокола, Побратимстава — друштава против употребе алкохолних пића, — за подизање српских школа и свих других српских културних установа. То, како се види, није био рад на просвећивању одраслих путем предавања, то је за право била агитација, да се створе разне културне организације. Да је у свим овим предавањима прије Ослобођења превлађивао национални моменат, то је сувишно напомињати. Тога ради, приликом Бањалучког процеса, истичана су особито ова предавања, која је организовао Главни Одбор Просвјете, као потврда за »велиздајничко« дјеловање овога друштва. Ова предавања спомињемо на овоме мјесту, што су ипак означавала рад Просвјете у широким масама, да се национално што јаче учврсти и културно организује.

Рад Просвјете, да организује популарна предавања почиње систематски иза Ослобођења и то истом, кад се друштвена организација раширила и учврстила. Као и увијек приликом организовања новог културног рада Просвјете и овога пута претресано је опширно питање просвјећивања одраслих помоћу популарних предавања у органу друштвеном и на Главним Скупштинама Просвјете. Дискусија је трајала двије године 1920-21-ве. Ово питање, у склопу других питања на просвјећивању одраслих, дефинитивно је ријешено на Главној Скупштини Просвјете 3. јула 1921-ве. За то вријеме су створени први основни предуслови за успијешан рад у овоме правцу: проведена је јака организација Просвјете, а код Главнога Одбора Просвјете постављен је посебни секретар за народно просвјећивање и два обласна секретара. За секретара за народно просвјећивање изабран је Г. Перо Слијепчевић, који је био центар свега рада Просвјете у Женеви за вријеме рата за Ослобођење. За обласне секретаре изабрани су г. г. Лазар Матић, који је дјеловао у Сјеверној Далмацији и Јован Магарашевић, свјештеник, који је дјеловао у Славонији и Тузланској Области.

Главна мисао Просвјете у овоме раду била је: треба омогућити, како би се популарна предавања, појединачно и цијели циклуси, могла стално одржавати ма гдје, а у првоме реду у малим варошима и на селу, гдје публика има мање прилике, да чује ма о чему систематски, стручно израђено предавање. Иза Ослобођења код нас се много дебатовало о овоме предмету. Осим у неким главним градовима Државе, гдје су основани Народни Универзитети, мало се гдје шта више систематски учинило у овоме правцу. Нигдје се, до у најновије вријеме, није готово ни покушало, да се овај посао, у већим размјерима, организује тако, како би се могла одржавати популарна предавања свагдје, гдје год се нађе један културан

човјек, који се жели овога посла прихватити. Просвјета је имала амбицију да покуша овај посао тако организовати. И неколике се године интензивно на овоме у Просвјети радило. Одређено је да ова сва предавања буду пропраћена пројекцијским сликама, да би била што непосреднија, интересантнија за публику, коју треба истом навикавати на ову врсту поучавања. Предавања су израђивали стручњаци, у колико их није израдио сам г. П. Слијепчевић. Нарочито је наглашавано, да предавања не смију бити сухопарна, чисто научна излагања, него састављена тако, како би била разумљива за шире, мање писмене, слојеве народа. Тога ради расписивати су натјечаји за разна ова предавања. За свако предавање израђене су, према потреби, пројекцијске слике. Просвјета је сама наручила 8 пројекцијских апарата. У свему је код Просвјете прикупљено 3550 пројекцијских слика, које су сврстане у 102 серије.

Поред овога Просвјета је започела држати популарна предавања и помоћу свог властитог кина и својих властитих филмова, којих је имала 20. Ово је сигурно најсавршенија форма популарних предавања, која најбоље дјелује на масе и у исто вријеме је најпривлачнија.

Зла судба Руског Народа довела је у нашу Државу једног великог проповједника лијепог, свијетлог живота, већ покојног Григорија Петрова, а добра организација Просвјете омогућила је, да је овај ријетки проповједник могао кроз четири године обилато расипати међу нама, неисцрпљива своја духовна блага, доброту свога срца и љепоту душе своје, у својим умним бесједама.

Овдје ћемо о свакој врсти овога Просвјетинога рада донијети кратак реферат и забиљежити резултате овога рада.

а) Просвјетина популарна предавања са илустрацијама.

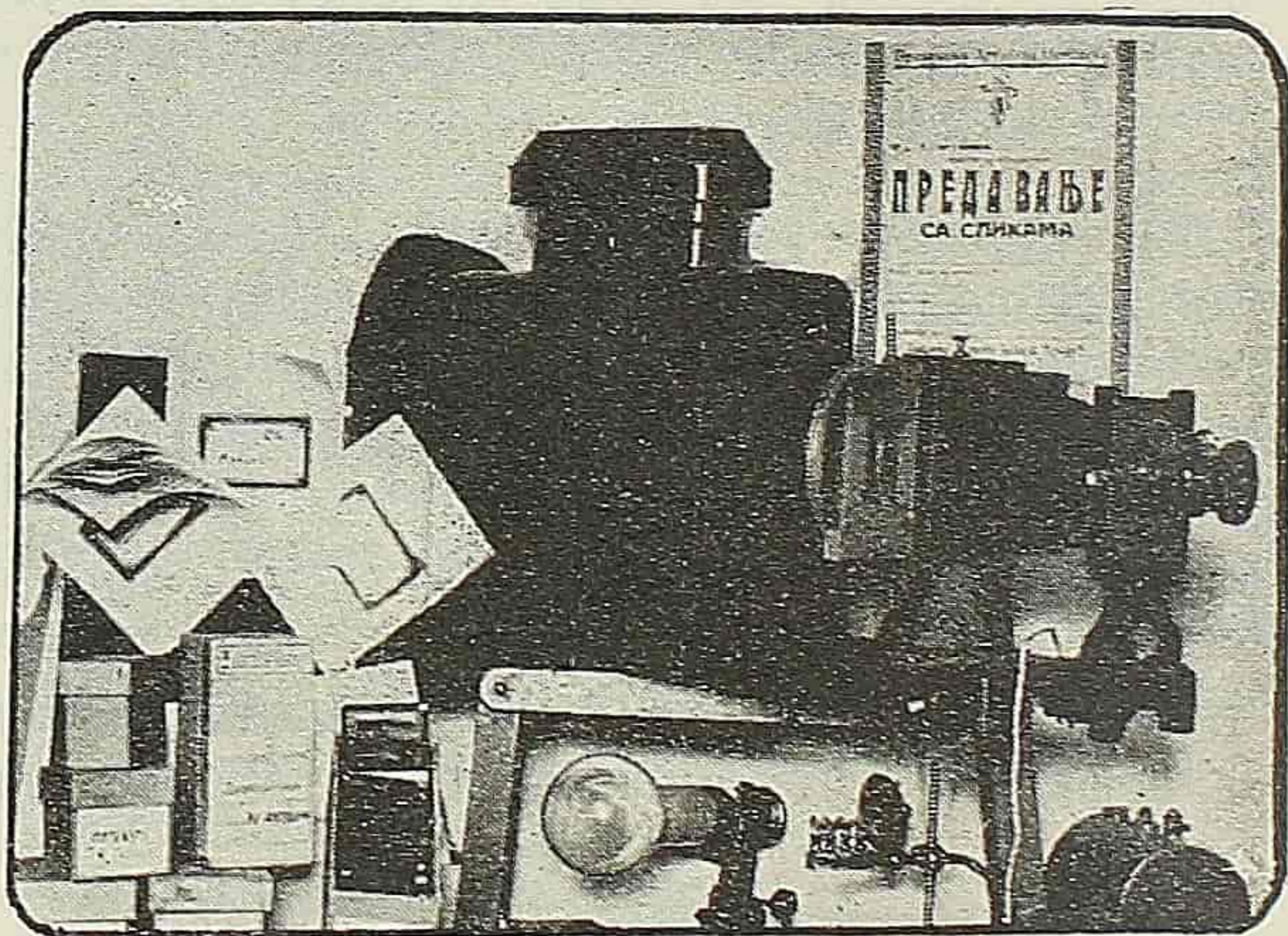
α) Пројекцијски Апарати (Скиоптикони).

Како смо споменули Просвјета их има осам. На тај начин могућно је, само помоћу ових пројекцијских апарата, да се у осам мјеста држе разна предавања у исто вријеме. Како су сви пројекцијски апарати удешени једнако, како их имају и друге установе, Просвјетина предавања са пројекцијама могу се одржавати и одржавана су у исто вријеме на више страна, него што Просвјета има ових апарата. Апарати Просвјетини удешени су за електричну расвјету и за расвјету ацетелином. На овај начин овим се апаратима може послужити свагдје Сви апарати удешени су за транспорт, имају завјесе за слике (пројекције) и прозорске црне завјесе, да се предавања могу одржати по потреби и по дану. Године 1922/23. радила су четири Просвјетима апарата, године 1923/24. седам апарата, а године 1924. до 1926. осам апарата.

β) Дијапозитиви.

Просвјета има до сада 3.550 дијапозитива, стаклених плоча са сликама, који су сви сврстани у 102 предавања. По годинама је било готових дијапозитива. Године 1921/22. 930 дијапозитива још подпуно несређених серија. Године 1922/23. 1.422 дијапозитива, сређена у 68 серија. Године 1923/24. 2.700 дијапозитива, сређена у 94 серије. Године 1924/25. 3.515 дијапозитива, сређених у 101-ој разној серији. Од ових серија је 28 у дупликату и трипликату, 97 су разна предавања, три серије су невезане слике (Велики људи, умјетност, разно) а једна серија сачињава 14 прича и двије пјесме за дјецу. Године 1925/26. 3.550 дијапозитива, сређених у 102 серије. Иза 1926. престало се у Просвјети са даљим израђивањем нових серија из узрока, о чему ћемо накнадно извијестити. Дијапозитиви су формата квадрата $8\frac{1}{2}$ цм. Стављени су по реду, како долазе у предавању у нарочите кутије, на којима су написане упуте.

Један Просвјетин пројекцијски апарат са кутијама дијапозитива.

г) Предавања уз пројекције.

Према серијама дијапозитива израђена су предавања. Од 102 серије израђено је 52 предавања, која су готова. То су предавања:

Наша Држава 70 дијапозитива, у два примјерка. Црна Гора 55 дијапозитива у три примјерка, Сарајево (Саставио Влад. Скарин, проф.) 35 дијапоз. Дубровник 21 дијапоз. Балкански рат 30 дијапоз. (Саставио Обрен Вукомановић, проф.), Југославенска Револуционарна Омладина, у три примјерка, 19 дијапозитива. Велики Рат 1914-те у два примјерка 16 дијапоз. Трагедија 1915-те у два примјерка 32 дијапоз. Кајмакчалан и Добруца у два примјерка, 26 дијапоз. Пробој Солунског Фронта у два примјерка, 38 дијапоз. Четири задња предавања чине једну цјелину, један циклус. Наша Страдања у два примјерка, 45 дијапоз. Наше Народно Јединство, 27 дијапоз. Старе Српске Задужбине I. дио Архитектура, II. дио Украси. Оба дијела у по три примјерка. Наше војводе и политичари, 64 дијапоз. Наши умјетници и учењаци 58 дијапоз. Св. Сава у три примјерка, 13 дијапоз. Јован Цвијић 13 дијапоз. Алекса Шантић, у два

примјерка, 21 дијапоз. Наш 19. вијек, 32 дијапоз. Наша Музика, у два примјерка, 16 дијапоз. Улога жене у нашој култури, у три примјерка, 19 дијапоз. Градине у Босни и Херцеговини, 34 дијапоз. (Саставио Влад. Скорић, проф.) Наши Надгробни Споменици, 26 дијапоз. (Саставио Влад. Скорић, проф.) Наши Сисавци-дивљи 29 дијапоз. (Саставио Ђорђе Васковић, проф.) Наше Птице, 40 дијапоз. (Саставио Ђорђе Васковић, проф.) Како да сачувамо стоку од глади, 16 дијапоз. (Саставио Драг. Ђурђевић, инж. агрон.) О сјемени и сијању, у два примјерка, 25 дијапоз. (Саставио Јово Поповић, проф.) Рад у башти, 15 дијапоз. (Саставила Георгина В. Грђић.) Наша Сеоска кућа, 32 дијапоз. Природа као умјетница 15 дијапоз. (Саставио Урош Човић, проф.) Угљарство и угљари 42 дијапоз. (Саставио г. Иво Турина, инж.) Вађење злата 6 дијапоз. (Саставио Ђорђе Васковић, проф.) Драго Камење 10 дијапоз. (Саставио Ђорђе Васковић, проф.) Шумска Индустрија 10 дијапоз. (Саставио Др. Јово Зубовић, шум. инж.) Пиварство 12 дијапоз. (Саставио Милаз Покрајчић, проф.) Штета Алкохола 27 дијапоз. (Саставио Антоније Вуковић, ветеринар) По чему је алкохол штетан 34 дијапоз. (Саставио Др. А. Марић.) Туберкулоза, 94 дијапоз. (Саставио Др. Т. Живковић.) Заразне Болести-Сифилис, 28 дијапоз. (Саставио Др. С. Семиз.) Народне пјесме и приповиједке за дјецу, свака по 6 дијапоз.: Пепељуга, Палчић, Снегуљица, Ружица, Црвенкапица, Аладинова Лампа, 1001 ноћ, Тил Уленгшпигл, Минхаузен, Робинзон, Гуливер код Патуљака, Урош и Мрњавчевићи, Женидба Душанова, све колорисано. Марко Краљевић, 20 дијапоз. Дуван, 6 дијапоз. Кава, 7 дијапоз. Чај, 9 дијапоз. Ријека, 3 дијапоз. Јапан, 13 дијапоз. Кина, 15 дијапоз. Земља Хаџија, 28 дијапоз. Разне знаменитости 120 дијапоз. Просвјетини методи народног просвјештавања 14 дијапоз. Велики Звјездари 5 дијапоз. Друштво Просвјета рад и организација, у три примјерка, 87 дијапоз. (Средио г. В. Грђић.)

У свему готових предавања 52. Сва предавања, гдје није назначено ко га је саставио, израдио је г. Перо Слијепчевић, секретар за народно просвјештавање. Сва су предавања састављена сасвим популарно за широке слојеве народне. Предавања су откуцана на писаћој машини. Предавачи их могу читати, или се слободно њима служити, према мјесним приликама, као и према упућености самога предавача. Сва предавања су тако удешена да је потребно највише један сат времена да се одрже. То је нарочито удешавано, да се не би публика замарала. Колико је предавања одржано, гдје су одржани, као и друге статистичке податке о овоме донијећемо на крају овога извјештаја.

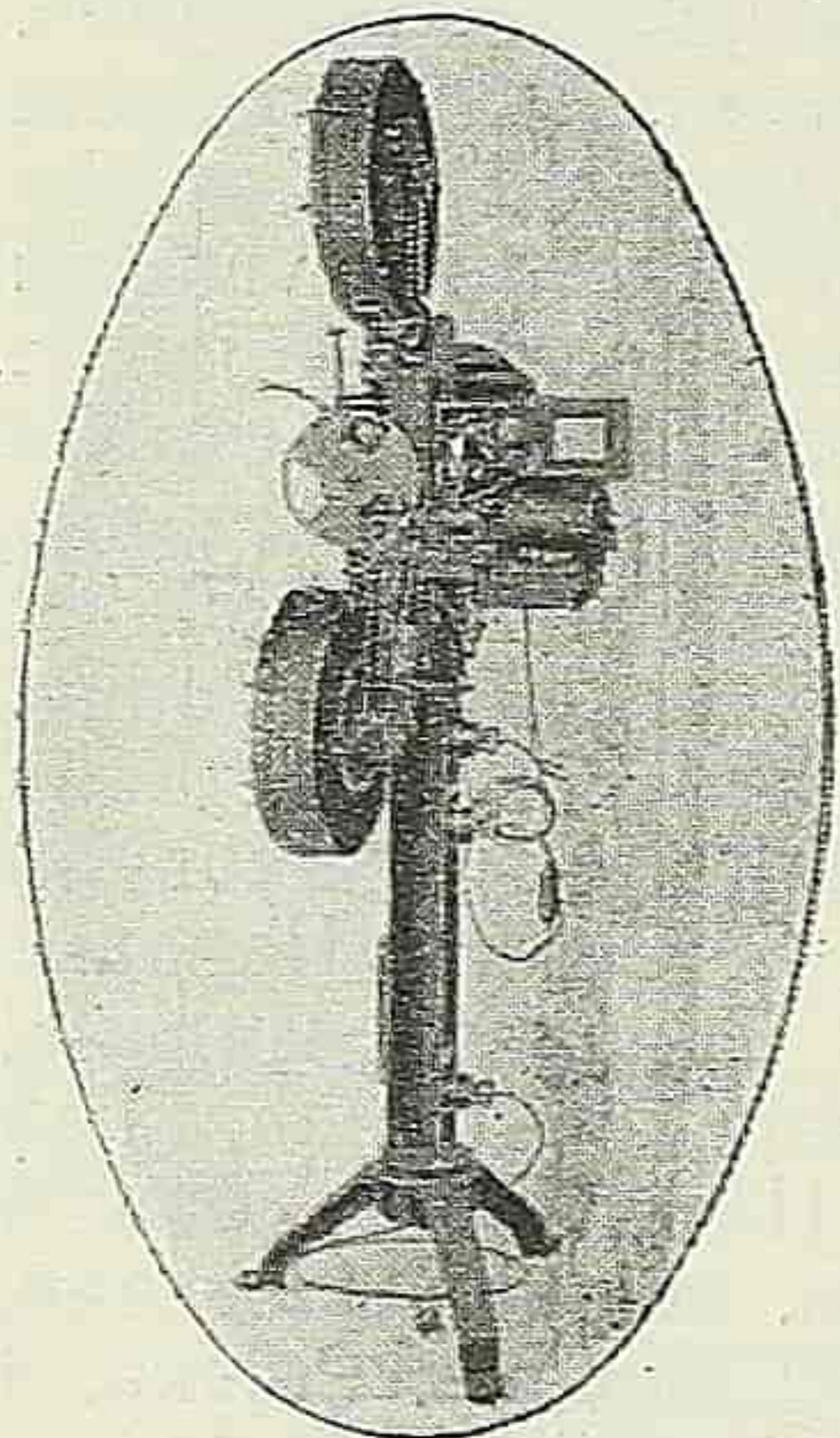
За осталих 50 серија за које су сабрани дијапозитиви, нису израђена предавања, било ради тога, што серије дијапозитива нијесу још попуњене, било што се још није нашао стручан човјек, који ће израдити ова предавања. Те су серије:

Војводина, Стари Завјет, Нови Завјет, Културни Развој Срба, Бој на Косову, Историја Живота, Индија, Полинезија, Египат, Америка, Грчка, Кроз Босну, Кроз Италију, Француска Њемачка, Русија, Начин Војевања, Прављење Стакла, Керамика, Гвожђарство, Цемент, Мрамор, Прављење Папира, Сапун-Свеће, Винарство, Предиво и платно, Мљкарство, Грађење Бродова, Авијатика, Уље и петролеј, Тропске Биљке, Тропске Животиње, Народне Високе Школе у Данској, Наше Тијело, Страни Велики људи, Словеначка, Наше Приморје, Србија (Моравска), Хрватска и Славонија, Како постају облици земље, Слике из ликовне умјетности, Србија (Вардарска), Херцеговина, Наша политичка акција у великоме рату, Хероји напредка, Поларни путници, Београд, Алкохолизам.

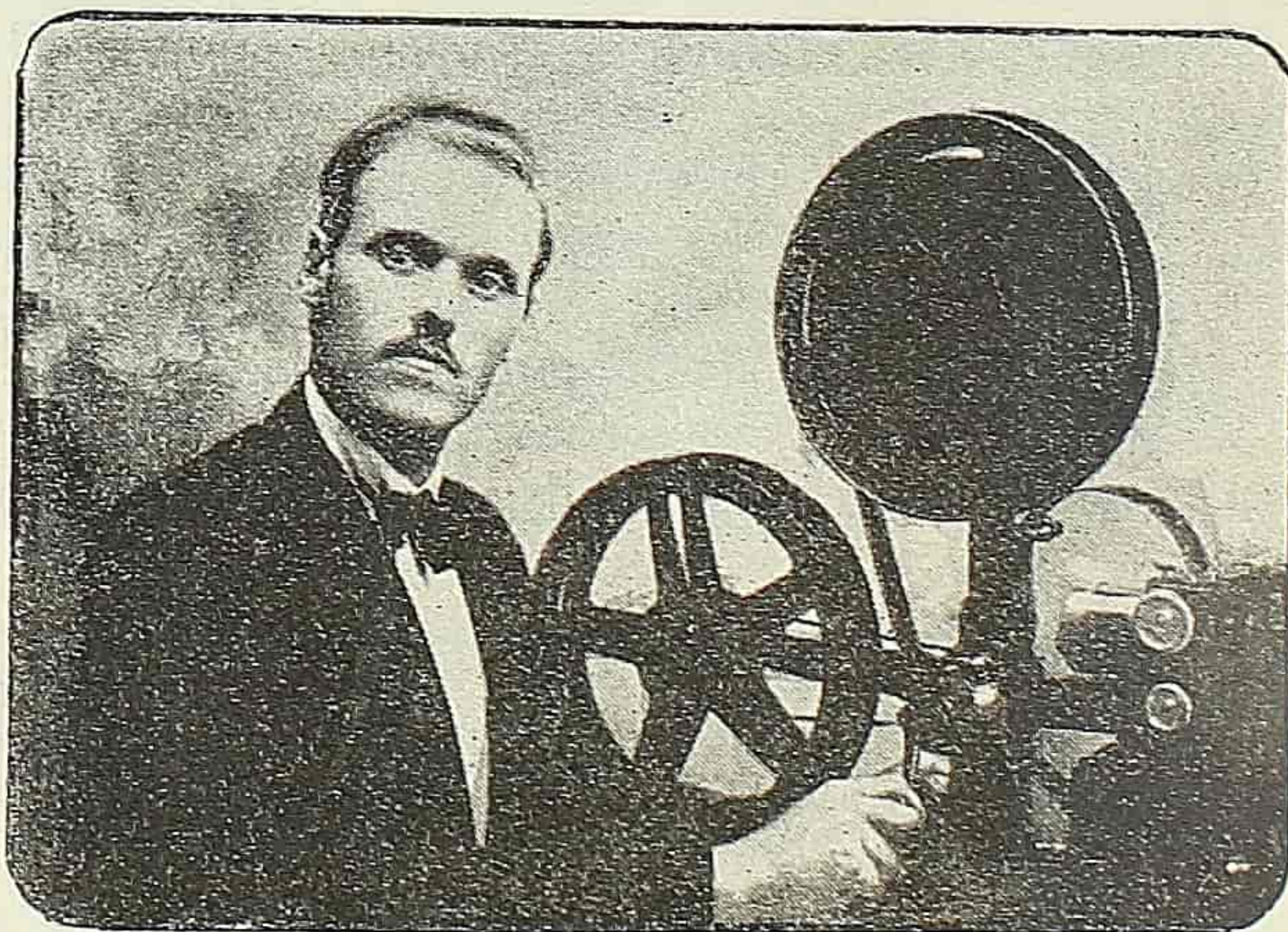
б) Просвјетина популарна предавања са кином.

Просвјета има од године 1923-ће свој властити путујући Кино, а од ове године почела је прикупљати и своје властите филмове популарних предавања. Помоћу својих филмова и других, изнајмљених од филмских подuzeћа, Просвјета је у

овоме правцу успјешно дјеловала на просвјетивању одраслих, за три године, од 1923. до 1925-те, кад је овај рад обустаљен из разлога, које ћемо на крају овог извјештаја донијети. Филмови које је Просвјета имала, били су забавно-поучни. Ти су: Дивља Африка 5 чинова, Споменици Старога Египта, Планетарни Систем, Вулкан Етна, Сјеверна Обала Норвешке, Туберкулоза, Лов на Кита, Шта умију неке животиње, Мајмунова вјештина, Американска Артиљерија, Пчела и мед, Солунски Фронт, Прављење Сапуна, Индијска Свадба, Плес, Живо Цвијеће, Нови Слуга, Лов на Носороге, Алкохол. Свега 20

Просвјетин Кино. филмова. За путовања и предавања помоћу Кина Просвјета је имала свога сталнога чиновника г. Александра Круглова и свој властити ауто са динамом, нарочито за то удешеним. Статистичке податке о одржаним предавањима донијећемо на крају овога извјештаја.

А. Круглов са Просвјетиним Кином.

в) Предавања Григорија С. Петрова.

Глигорије С. Петров почиње са предавањима, које је Просвјета организовала још почетком 1922-ге, кад је био још у служби Просвјетног Одјелења Министарства Просвјете. Прво своје предавање, организовано иницијативом Просвјете, одржао је 13. јанура 1922-ге у Бос. Броду. Од почетка 1922-ге до 1. септембра 1923-ће Григорије Петров одржао је неколика

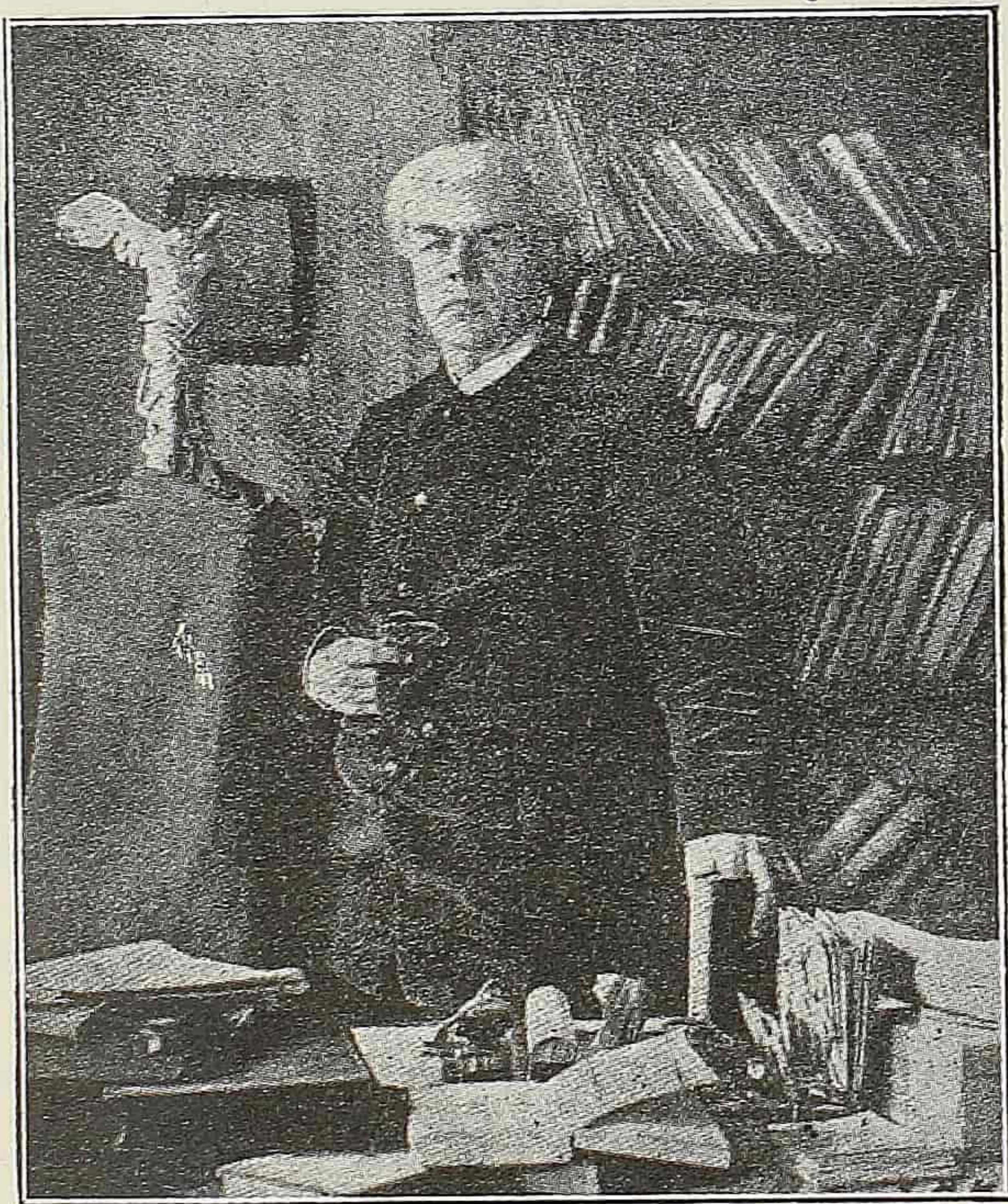

низа популарних предавања по разним крајевима на позив Просвјете, а помоћу Просвјетине друштвене организације. Потпуно у службу Просвјете ступио је 1./IX. 1923-ће. Од овога часа неуморан је у своме раду, коме се сав предао.

Проповиједао нам је како ријетко ко.

Топло као браћи рођеној, лијепо као умјетник, умно као дубоки мислилац, убједљиво као фанатик, разборито као човјек који је претрпио много.

Говорио нам је неуморно свима: грађанима, тежацима, радницима, ученицима, дјеци, ученим и неучим, мушким и женским — цијелом народу.

Григорије С. Петров
у радном кабинету у Просвјети.

Ишао је проповиједајући непрестано од једне наше покрајине другој, из једне вароши у другу. Пребијао се по нашим забаченим, убогим, некултурним селима. — И тако стално на путу, на раду, непрестано проповиједајући, док нагла смрт није прекинула нит његова живота. Умро је у Паризу 19. јуна 1925-те године.

Његова предавања су заиста проповиједи. Он шири љубав за крепки рад, за живот и за природу. Он увијек наглашава, да срећа зависи од нас самих. Оптимизам који је он проповиједао не само да је дубоко образложен, него и ванредно занимљиво зачињен примјерима. Он нарочито воли да говори

о умјетности. Али једнако одличне примјере бира из економије, политичког живота, религије и филозофије. Петров је умио да уједини ученост и укусу са врло популарним начином излагања. А у свачему је тражио морално васпитну вриједност.

Његова предавања су свагдје особито добро посјећена и, што је карактеристично, сваки идући пут у истом мјесту многобројније.

Теме предавања Глигорија С. Петрова биле су слиједеће: Сунчани људи, Апостоли: Рада, Љепоте, Идеализма, Савјести и Трезвености, Умјетност: Јеладе, Рима Византије, Италије, Енглеске, Њемачке, Средњег Вијека XIX-тог вијека, Умјетност Живота, Леонардо, Михаеланђело, Рафаел, Психологија Свинга и Пирамида. Психологија Жртва. Тражење: Савјести, Човјека, Велики Људи, Васпитања Народа, Велики Васпитачи Народа, Песимизам, Шопенхауера и Буде, Идеализам и Цинизам, Филозофија: Руске Књижевности, Рада. Робинзона, Форда, Филозофија и Религија, Отаџбина и ми, Сократ и ми, Америка и ми, Еванђеље и живот, Душа Рускога Народа, Сељак Банкар, Сељак и Просвјета, Српска Омладина, Смисао Живота, Школа и Живот, Зидари Живота, Омладина и Живот, Учитељ и Живот, Човјек и Жена, Чиста Радост, Црни Мојсије, Нова Жена, Учитељи Љубави, Породица и Друштво, Огњени Животи, Народ Грађанин, Узроци Руске Револуције, Вриједност Човјека, Живот Толстоја, Организација Рада, Ко смо ми? итд.

Гр. Петров штампао је многа своја предавања у малим књижицама, која је на својим путовањима, приликом одржавања предавања распродавао, те је и на тај начин још више у овоме правцу дјеловало на просвјешћивању одраслих, популаришући своје ведре мисли, које избијају из сваког његовог дјела.

г) Укупан преглед Просвјетиних популарних предавања.

1. Преглед по мјестима. Просвјетина популарна предавања одржана су у мјестима, како је доле назначено. Број код мјеста означава, колико је које врсте предавања одржано. Слово П. означава предавања Григорија С. Петрова, слово С. предавања са дијапозитивима, помоћу скиоптикона, а слово К. предавања Просвјетина Кина.

Автовац П. 2 С. 1, Алексинац П. 2, Баћевићи С. 3, Бања-Лука П. 11, Бенковац П. 2 С. 5 К. 1, Београд П. 2, Бијељина П. 8 С. 10, Бијело-Поље К. 1, Билећа П. 7 С. 6, Биљешани П. 1, Биоград С. 1, Битољ П. 4, Бихаћ П. 5, Биоско П. 1, Блажуј К. 1, Бољевићи С. 3, Бос. Брод П. 3, Бос, Градишка П. 3, Бос. Дубица П. 1, Бос. Крупа П. 5 С. 6, Бос. Нови П. 7, Бос. Петровац К. 3, Бос. Шамац П. 8, Бољанић С. 3, Батајница П. 1, Бродац С. 1, Брчко С. 4, Бугојно П. 2 С. 4 К. 2, Буковица С. 1, Буковик К. 1, Будва П. 2, Вардиште П. 1 К. 2, Велес П. 5, Велика-Жупа С. 2, Високо " 8 К. 7, Вишеград П. 4 К. 3, Виницка С. 1, Винковци П. 11 С. 1, Власеница С. 10, Вршац П. 3, Врлика С. 6, Вуковар П. 1, Гацко П. 4 С. 5 К. 1, Гламоч П. 1, Гнионица П. 1, Голубић С. 4, Горажде П. 1 К. 1, Градачац П. 1, Грачаница П. 1 С. 3 К. 2, Данилов Град П. 11, Дервента П. 11 С. 12, Добој П. 5 К. 2, Доњи Вакуф П. 1 С. 4 К. 1, Доњи Поплат П. 1 С. 1, Домановић С. 3, Дрвар П. 3 К. 2, Дреново Село С. 2, Дрниш П. 2, Дубровник П. 11, Дувно П. 2, Дуго-Поље П. 1, Бевђелија П. 2, Жегар П. 1, Жепче П. 2 К. 2, Завидовић С. 2 К. 2, Залуковик С. 2, Зеница П. 1, Ислам К. 1, Иванково П. 2, Јабланица К. 1, Јагодња К. 1, Јагодина П. 6, Јајце П. 2 С. 6 К. 2, Јелса П. 7, Кавадар П. 1, Какањ

К. 2, Калесија С. 2, Камена-Гора С. 3, Калиновик К. 1, Кистање П. 1, Киџино Село П. 1, Кнежина С. 2, Книн П. 4 С. 6, Книн Поље П. 5 С. 4, Кобиљдо К. 1, Кола С. 1, Котор П. 5, Коњиц П. 2 К. 8, Крагујевац П. 8, Кралупи К. 1, Крека С. 8 К. 2, Кремна П. 1, Кула-Атлагић К. 1, Куманово П. 3, Лесковац П. 4, Ливно П. 1, Ловница С. 1, Лукавац С. 1 К. 2, Љубиње П. 3 С. 3 К. 3, Љубушки К. 3, Маглај П. 2 К. 2, Маглајани С. 4, Макарска П. 1, Мељине П. 2, Метковић П. 3 К. 3, Милићи С. 2, Милешево С. 2, Милошевац П. 1, Митровица-Срем. П. 8, Митровица-Кос. П. 3, Мокра Гора П. 3 К. 4, Мостар П. 23 С. 13, Мркоњић Град С. 2 К. 3, Наденићи П. 1, Невесиње П. 9 С. 21, Никшић П. 5, Нови Град П. 1 С. 5, Нова Варош С. Р, Обровац П. 1 С. 5, Осијек П. 9, Оштрељ П. 1 К. 1, Охрид П. 4, Оџак П. 1, Пале П. 1 К. 1, Пазарић К. 3, Панчево П. 7, Параћин П. 2, Плевље П. 3, Подгорица П. 11, Подновље П. 1, Пожаревац (Бока) П. 2, Пожаревац (Србија) П. 3, Прача П. 1, Пржић К. 1, Приједор П. 8 С. 7, Призрен П. 5, Пријеполје П. 5 С. 25 К. 4, Прилеп П. 3, Приштина П. 4, Прњавор П. 3, Прача П. 3, Ријека-Црнојевић П. 1, Рисан П. 2, Рудо П. 1, Рума П. 9, Самобор П. 1 С. 12, Сарајево П. 36 С. 18 К. 10, Семизовац К. 1, Сјетлина С. 7 К. 1, Сјеница С. 6, Скопље П. 6, Скугрић П. 1, Слано К. 1, Слав. Брод П. 3, Смиљчић П. 1 К. 1, Смедерево П. 4, Смоковић П. 1 С. 14 К. 1, Сомбор С. 2, Сплит П. 20, Срнетица К. 1, Станови С. 6, Стари град П. 1, Столац П. 4 С. 5 К. 8, Тавна С. 2, Тишћа С. 1, Травник П. 3 К. 4, Требиње П. 4, Трново К. 2, Трогир П. 1, Тугово С. 1, Тузла П. 13 С. 28 К. 2, Цетиње П. 15, Црквица П. 1, Улцињ П. 4, Фојница П. 1, Фоча П. 3 С. 33 К. 5, Хаџићи К. 1, Хвар П. 2, Хан Пијесак С. 3, Чајниче П. 1 К. 2, Цикоте С. 1, Чапљина П. 2 С. 2 К. 4, Чардак С. 1, Шипово С. 1, Шибеник П. 17. С. 10, Шејковићи С. 1, Штип П. 4.

2. Преглед по годинама.

Година	Предавања									Укупно		
	Петрова			Пројекцијских			Кина			Предавања	У мјестима	Слушаоца
	Колико	У мјесту	Слушаоца	Колико	У мјесту	Слушаоца	Колико	У мјесту	Слушаоца			
1921./22.	44	18	3550	—	—	—	—	—	—	67	18	3550
1922./23.	39	9	2730	62	14	5290	—	—	—	101	23	8010
1923./24.	204	77	28765	138	45	17310	82	49	11700	458	171	57785
1924./25.	262	94	35853	124	35	10166	41	18	4950	427	127	50969
1925./26.	—	—	—	59	22	4890	—	—	—	62	22	4890
1926./27.	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Укупно	549	198	70898	383	116	37656	123	67	16650	1115	361	125204

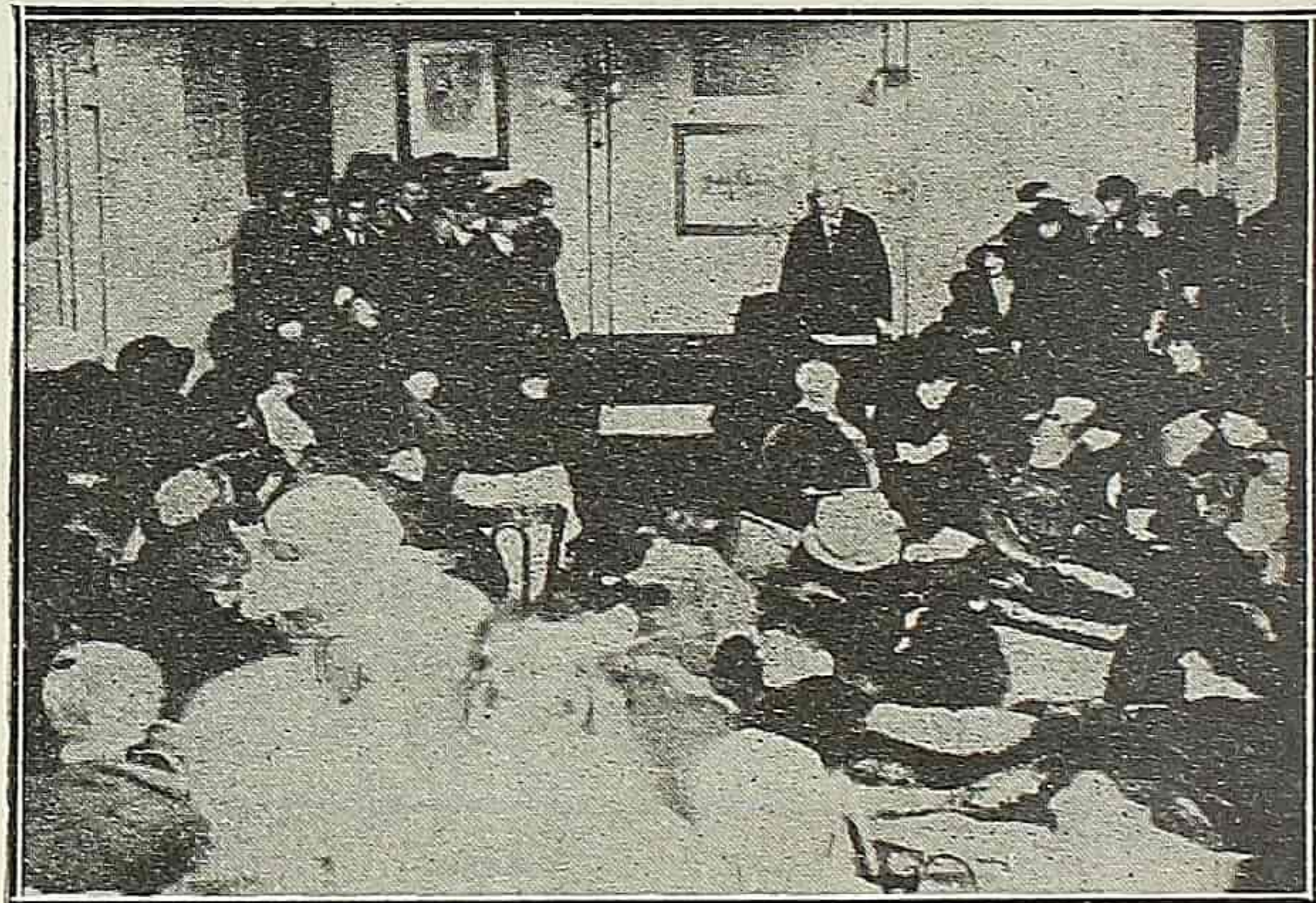
Према Прегледу по мјестима, оджано је у 187 разних мјеста укупно 1055 предавања и то у 103 вароши и варошице и 84 села. Од тих предавања одржао је сам Григорије С. Петров 549 у 178 мјеста. Скиоптичких предавања, предавања са сликама, одржану је у 67 мјеста 383. Кино предавања одржано је у 53 мјеста 123. Већу половину свих предавања одржао је Григорије С.-Петров и његова предавања обухватају готово сву Државу, од Ђевђелије и Штипа до Хвара, Осијека и Новог-Сада.

Према другој табели: Преглед по годинама. Просвјета је у свему организовала 1.115 предавања у 361 мјесту

на број. Слушалаца на свим овим предавањима било је 125.204. Како је Просвјета одржала прво предавање почетком јануара 1922-ге, а задње концем маја 1926-те, то су за четири године и 5 мјесеци одржата сва горња предавања. На свако предавање дошло је просјечно 94 слушаоца.

Горње табеле показују укупне резултате Просвјетиних популарних предавања у бројкама, у колико су само стигли о томе извјештаји Главном Одбору. Ови су непотпуни, јер са много страна Главни Одбор Просвјете није добио података о одржаним предавањима. Ово особито вриједи за предавања са дијапозитивима. Овдје је предавања одржано много више, него ли је у горњој табели забиљежено. Цијели циклуси предавања у неким крајевима Сјеверној Далмацији (Црној Гори, Старом Влаху) нијесу забиљежени, јер на вријеме нијесу дошли по-

Григорије С. Петров држи предавање.

ребни податци. Овај рад Просвјете интензивно је вршен само три године 1923-ће до 1925-те. Задње двије године веома је незнатан. Де је у овоме правцу Просвјета рад готово обуставила, има више разлога. Први је и најглавнији, што су прошле двије Главне Скупштине одобриле незнатне своте за ову врсту Просвјетина рада. Како се Просвјета налазила у доста тешким материјалним приликама. да би Буџет дошао у равнотежу, смањиване су знатно многе ставке издатака. Ставка за народно просвјећивање помоћу живе ријечи при овоме је највише смањена. Други је разлог, да се, одласком г. Др. П. Слијепчевића из Просвјете, престало са израђивањем популарних предавања са дијапозитивима. Осим наведеног, смрћу покојног Григорија Петрова задесио је велик удар ову грану Просвјетина рада, који се није могао надокнадити. Велики је разлог, да је још у овоме правцу Просвјета обуставила интензивније дјеловање свакако је била позната наша нетачност,

неуредност. То вриједи особито за Просвјетина предавања помоћу пројекција. Просвјета има 8 својих [Пројекцијских апарата и 52 готова израђена предавања. Са овим материјалом дало би се доста учинити, кад би било више пажње и тачности. Међутим нема ни једног ни другог. Апарати ни дијапозитиви не враћају се тачно ни у реду. И ово је много упливисало приликом смањивања Буџета у овој ставци на Главним Скупштинама Просвјете. Потребна ће бити реорганизација цијелог овог посла, који је сада код Просвјете у застоју.

Просвјетине Школе за Сеоске Домаћице.

Просвјета помажући и културно подижући појединце и цијеле народне масе, није никада правила разлике између мушког и женског подмлатка, између жене и човјека. Још у

Школа у Брезичанима.
Ученице са учитељицама.

почетку свога рада, кад је била само друштво за помагање ђака у средњим и великим школама, једнаку је пажњу поклањала и женском као и мушком подмлатку. Помоћу Просвјете свршиле су многе сиромашне, ваљане ученице своје науке и дошле до разних положаја у друштву. Дјелујући у овоме правцу Просвјета је установила три своја Бачка Дома искључиво за женски подмладак, за ученице средњих школа, и то два у Сарајеву и један у Мостару. Кад је Просвјета проширила своје дјеловање на културни рад у масама, сав овај рад организовала је тако, да се истим могу окористити сви грађани подједнако. Тако Просвјета прима у течајеве за неписмене све

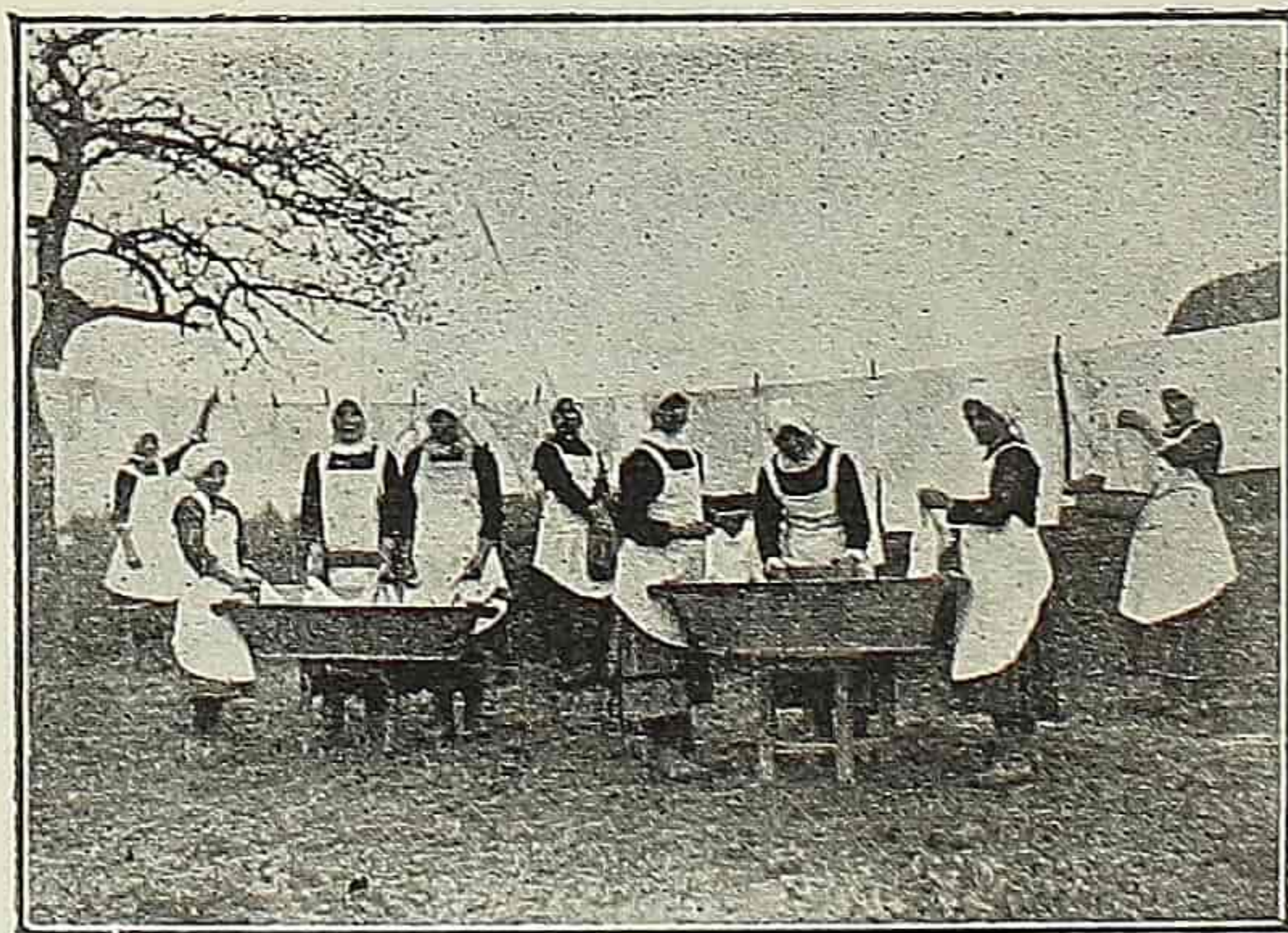

неписмене, који се пријаве, а оснива и течајеве за саме неписмене женске, како се гдје потреба укаже. Просвјетина Централна Библиотека, Просвјетине Књижнице, по другим мјестима, Просвјетина популарна предавања, сав овај и други културни рад Просвјете међу одраслим одређен је подједнако за све и само стоји до прилика и опћег положаја жене код нас, колико ће се свим овим користити.

Ученице раде у врту.

дјело међу одраслим, није хтјела, а да се не дотакне и овога посла и да са своје стране не учини што може, како би се много заостала наша жена на селу што прије културно подигла. Дјело Просвјете у овоме правцу има више карактер пропаганде за саму ствар. Покрет треба да прихвати и друге културне организације, у првоме реду наше женске организације и друштва и земљорадничке задруге и да га дефинитивно, у колаборацији са Државом, организују и упуте успјешном ријешењу.

Прање рубља. Ученице перу рубље.

оваку Школу Просвјета је основала у селу Баћевићима у срезу Мостарском јануара 1923-ће. Од тада Просвјета је основала у свему 15 Школа у 13 разних села и двије варошице.

Просвјетине Школе за Сеоске Домаћице основане су у овим мјестима и имале су ученица, које су са

Поред свега овога, Просвјета је, прва у Босни и Херцеговини, почела систематски рад на културноме подизању жене на селу помоћу Школа за Сеоске Домаћице. Чим се је овај покрет почео ширити у другим крајевима наше Државе, Просвјета, вршећи своје културно

Главна Скупштина Просвјете, одржана 25. јуна 1922-ге одобрила је први кредит за ове школе у износу од Динара 15.000 с напоменом, да се ова свота може прекорачити, ако се укаже потреба. Идуће Главне Скупштине овај су кредит стално повећавале са истом напоменом. Просвјета је овај рад започела почетком године 1923-ће. Прву

успјехом Школу завршиле: Баћевићи (срез Мостар) 11 ученица, Бијело Поље (срез Мостар) 11 ученица, Ламници (срез Бос. Градишка) 11 ученица, Доњи Поплат (срез Столац) 15 ученица, Разбој (срез Бос. Градишка) 16 ученица, Станови (срез Тешањ) 15 ученица, Мрчевци (срез Бос. Градишка) 10 ученица, Самобор (срез Гацко) 14 ученица, Маглајани (срез Бања-Лука) 11 ученица, Автовац (срез Гацко) 10 ученица, Наденићи (срез Гацко) 18 ученица, Срп. Волари (срез Приједор) 12 ученица, Грачаница (срез Гацко) 11 ученица, Брезичани (срез Приједор) 18 ученица, Гацко 12 ученица. Укупно 15 школа са 196 ученица. — Од овијех је било 170 дјевојака у доби од 14 до 20 година и 26 жена. По вјери је било: 170 православних, 10 муслиманки и 7 вјере католичке. Готово све ученице, њих 180, биле су аналфабети. Све су у Школи научиле читати и писати и рачунати до 100.

Организација Просвјетних Школа за сеоске домаћице. Просвјета оснива ове школе у колаборацији са Државом и мјештанима, гдје је школа, родитељима и старатељима дјевојчица, које школу похађају. Држава јередовно уступала стручну учитељицу. Просвјета организује сав посао, прибавља за школу кухињски на-

Течај за неписмене у Просвјетиној Школи за Сеоске Домаћице. мјештај и инвентар за собу учитељица. Стручној учитељици додаје помоћницу. Мјештани уступају просторије за школу, брину се за огријев, освјетљење и прехрану ученица и учитељица и воде, у споразуму са учитељицама, непосредан надзор над школом. При организовању ових школа Просвјета се за помоћ обраћала и Колима Српских Сестара, гдје је Школа оснивана и у овоме раду су помогли Просвјету Кола Српских Сестара у Бос. Градишки, Мостару, Гацку и Приједору.

Систем Прросвјетних Школа за Сеоске домаћице није интернатски. Ученице сваки дан долазе у 7 сати изјутра у школу, а увече иду својим кућама, тако да за вида могу стићи. Овај систем изабран је из два разлога. Први је, што је далеко јефтинији од система интернатскога, гдје су ученице стално у школи, за сво вријеме трајања школе. Други је разлог, што је непосреднији, боље дјелује. Од првог дана, кад школа почне рад, настаје културно ткање између школе и куће. Ова организација и овакав систем ових школа показали су добре резултате. Школа без интерната, гдје свака ученица сваку вече иде својој кући, далеко је, за наше прилике,

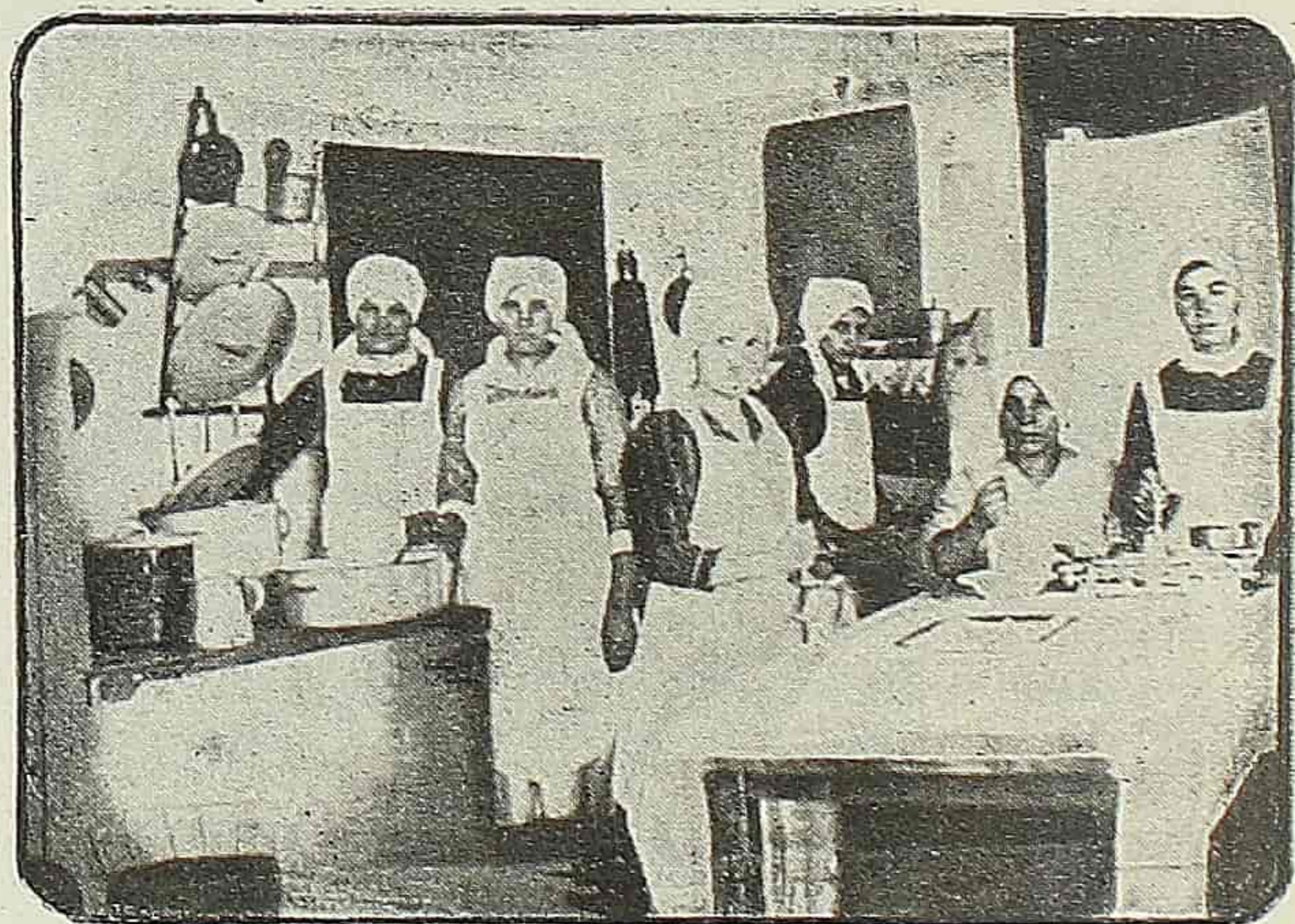
као и за почетак овога рада боља, од школе ове врсте спојене са интернатом. Подјела рада, и што је важније, подјела издатака између Државе, Просвјете и мјештана, веома повољно дјелује, како на успјех самога покрета, тако и на успјех школе. Свак учествује у раду са оним, што може дати најбоље и најбрже.

На часу шивања.

Наставни план ових школа је исти, који је прописан и за државне школе за сеоске домаћице, пошто се сав овај посао код Просвјете врши споразумно са Просвјетним Одјељењем Министарства Просвјете. Главни задатак ових школа је научити ученице реду и раду, који могу наставити у својим кућама као добре

домаћице: умијесити добар хљеб од брашна кога имају, зготовити здраву, укусну, разноврсну храну од свега онога, што који крај даје, чега се има у кући, држати ред и чистоћу у кући и око куће, крпити, шити на руке и на машину, прести

Ученице у кухињи.

и вести, прати и чистити чељад, кућу и двориште, сијати и садити у врту, обрађивати и конзервирати воће и поврће, спремати зимницу уопће, знати његовати дијете и болесника и т. д. једном ријечи, радити све послове које добра домаћица треба да зна. — То је главни задатак ових Просвјетиних Школа за Сеоске Домаћице. Поред овога у овим школама

науке се и основни појмови географије и историје наше Државе, а све неписмене ученице науке читати и писати и рачунати до 100.

Вријеме рада Просвјетиних Школа за Сеоске Домаћице је редовно од октобра до конца марта сваке године. Ово је доба изабрано, пошто су тад с јесени свршени сви главни послови а они с прољећа још нису започети, кад је најлакше одвојити радну снагу на селу. Школа траје од 2¹/₂ до 3¹/₂ мјесеца, према мјесним приликама.

Учитељице Просвјетиних Школа за Сеоске Домаћице биле су: Држава је за ове школе уступила Просвјети двије учитељице и то гђцу: Елеонору Вишкањић и гђцу Персиду Трајковић. Оне су биле управитељице школа. Гђца Е. Вишкањић одржала је ове Школе у мјестима: Баћевићи, Ламинци, Разбој, Мрчевци, Маглајани, Срп. Волар и Брезичани, а гђа П. Трајковић 8 Школа у мјестима: Бијело-Поље, Доњи-Поплат, Станови, Самобор, Автовац, Наденићи, Грачаница и Гацко. Овим учитељицама као управитељицама Школа придодала је Просвјета помоћне учитељице или учитеље и то: За Школу у Бијеломе-Пољу гђцу Лепосаву Лакић, мјесну учитељицу, за Школу у Ламинцима, Разбоју, Мрчевцима, Маглајанима, Грачаници и Гацку гђу Анђелку Крстановић, стручну учитељицу за крој и шивање, за Школу у Доњем Поплату г. Гојка Бојанића, мјесног учитеља: за течај за неписмене, географију, историју и обуку у рачуну, за Школу у Самобору г. Милоша Слијепчевића, мјесног учитеља, за исте предмете, за Школу у Становима и Автовцу гђу. Зорку Поповић, за Школу у Срп. Воларима гђу. Загорку Томић стручну учитељицу за крој и шивање, за Школу у Брезичанима гђу. Загорку Тодоровић, стручну учитељицу за крој и шивање.

Просторије за Школе уступили су бесплатно: Срп. Земљорадничке Задруге у Баћевићима и у Бијеломе-Пољу, уступили су свој Дом Г. Ђорђо Касагић тежак у Разбоју, г. Хамид Делић у Грачаници, г. Васо Вукомановић у Автовцу, г. Обрен Вуковић у Наденићима, госп. Алекса Гојић у Срп. Волару, г. Васо Савановић у Брезичанима.

У другим мјестима одржане су Школе у зградама Основних Школа, које је Држава такођер бесплатно уступила.

Испити Просвјетиних Школа за Сеоске Домаћице одржавали су се увијек јавно. На испитима је редовно био изасла-

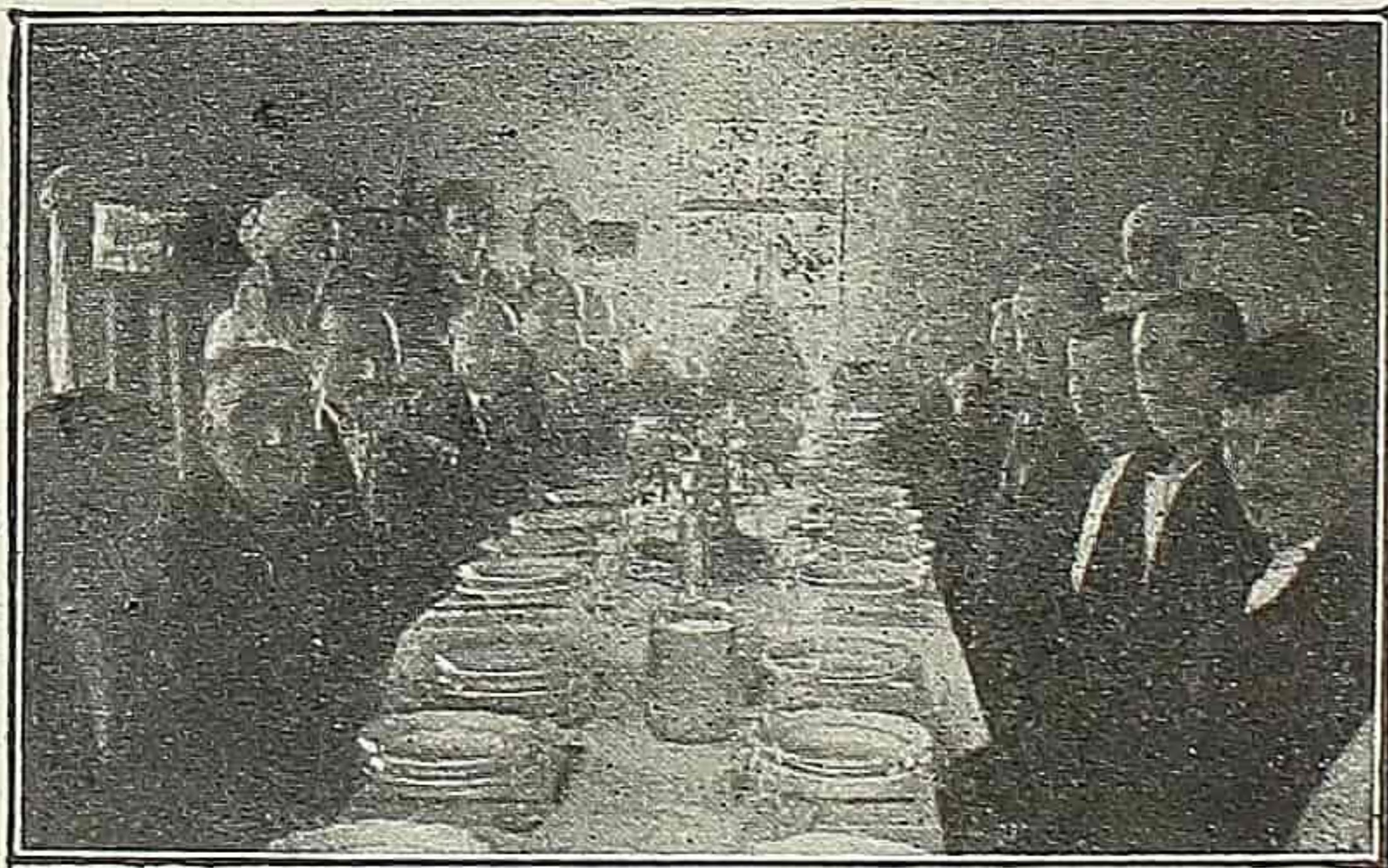
На часу ручног рада.

ник Просвјетног Одјељења дотичне Жупаније, обично обласни или срески школски надзорник, изасланице Кола Срп. Сестара из среске вароши, родитељи и родбина ученица, многи грађани и тежаци и изасланик Главног Одбора Просвјете.

Успјех Просвјетиних Школа био је свагдје особито добар и према стручној оцјени изасланика Просвјетног Одјељења и према опћем суду свих учесника при испитима. Изложбе ручних радова као и изложбе разног тијеста и пецива и спреме за зимницу на овим испитима привлачиле су одмах нарочиту пажњу свих присутних. Ту је редовно био крсни колач, разна тијеста спремљена за чорбу, разни колачи, прављен сир, маслац, сапун, штирка и т. д. Особита је пажња обрађана изради рубља и одјеће мушке и женске од домаћег платна и сукна, као и народним везивима. Госте на испиту изненађивала је спретност ученица, обичних сеоских дјевојака и дјевојчица, којом су били послужени, и чистоћа у Школи тачни и слободни одговори на питања из многих предмета наставнога плана: домаће економије, пољопривреде, хигијене, сточарства, живинарства и т. д., и на крају изврсна кухиња, разна јела, која су приготовиле саме ученице под надзором Испитне Комисије.

Испити су свагдје завршени пјесмама и декламацијама ученица, а на крају су ученицама подијељене од стране Просвјете свјedoцбе и испитни дарови у пробраним добрим књигама.

На дан испита. Ручак приређен гостима.

Поред рада у Школи Просвјетине Школе за Сеоске Домаћице дјелују и иначе културно у своме мјесту. Свака ова Школа има Просвјетину Књижницу са 150 до 200 изабраних књига, којим се служе сви у мјесту, гдје је Школа. За вријеме трајања Школе шаље се Пројекцијски Апарат

Просвјетин са изабраним популарним предавањима која се држе ученицама и иначе с времена на вријеме и у другим мјестима. Ове Школе имају и приручну Апотеку са најобичнијим лијековима и завојима за прву помоћ, за дезинфекцију, и практичну бању, коју може себи начинити свака сеоска породица. Осим свега овог учитељице Просвјетиних Школа обвезане су, да праве посјете по кућама у селу, у првоме реду код ученица које су у Школи, да се лично освједоче о успјеху, а упућују се увијек, да настоје увести коју корисну новину у село: унијети у кућу штедњак, гдје тога у селу није било, или модерну преслицу, шиваћу машину и тако даље.

По опћем суду свих учесника на овим испитима Школе за Сеоске Домаћице означају уистину културни догађај на селу.

Школа у Гацку. Ученице са учитељицама.

Просвјета је укупно издала за издржавање овијех Школа Д. 128.294.14 Од овога је утрошено на два потпуна инвентара за Школе Д. 39.177.19 тако, да на плате помоћним учитељицама и друге издатке око организације Школа одпада Д. 89.116.95.

Просјечно једна Школа стала је Просвјету, не рачунајући инвентар, Дин. 5.941.13, а просјечно једна ученица, ако се узме да је била у Школи три мјесеца Дин. 655.71, или мјесечно Дин. 151.57, дневно Дин. 5.10. Овим издатцима треба придодати по прилици још исто толико издатака на храну, што су подмирили мјештани и издатак Државе на плату учитељица, додјелиених Просвјети.

Укупни резултати рада Просвјете.

Помоћ појединцима.

Просвјета је имала по једну годину својих стипендиста: на великим школама 543, у средњим школама 2450. То је просјечно годишње за 21-ну годину, колико је дјеловала, 26 у великим школама и 116 у средњим школама.

Просвјета је имала у својим ђачким домовима по једну годину 3192 питомца-ице средњих школа. То је просјечно за 21-ну годину 156 питомаца

Просвјета је дала 1650 помоћи великошколцима и 4484 помоћи ђацима средњих школа, укупно 6134 помоћи.

Просвјета је одпремила у свијет на изучавање заната и трговина 1500 дјечака.

Просвјетивање одраслих.

Просвјета је основала првих 135 зем. задруга и Савез Срп. Зем. Задруга у Босни и Херцеговини

Просвјета је: одржала сама 578 течајева за неписмене, у којима се научило читати и писати 12.425 аналфабета, помогла је друге да одрже 486 течајева за неписмене, у којима се научило читати и писати 49.576 аналфабета. Раздијелила је укупно 81.000 својих буквара за неписмене.

Просвјета је издавала свој лист »Просвјету« за 12 година у 4.000 до 20.000 примјерака, уз који је додавала лист »Здравље«, Орган Друштва за Чување Народног Здравља у Београду за 11 година у истом броју примјерака. Ове листове дијелила је Просвјета својим члановима за чланарину. Свој »Гласник« издаје Просвјета 6 год. и шаље га својој организацији бесплатно.

Просвјета је издала 12 свезака своје Библиотеке до 5.000 примјерака.

Просвјета је издала 5 свезака Књига за Народ у 5.000 до 20.000 примјерака.

Просвјета има своје Књижнице: Централну Библиотеку у Сарајеву са 19.428 књиге, 11 филијала у Сарајеву са 4.307 књига, 100 Сталних Књижница у 100 мјеста са 21.388, 43 Покретне Књижнице у толико мјеста са 4.072 књиге; једну Дјечију Књижницу у Сарајеву са 200 књига. Укупно 156 Књижница у 144 мјеста са 69.833 књиге са дупликатом.

Просвјета је организовала 1.055 популарних предавања у 381 разном мјесту, на којима је било 125.204 слушаоца. Од тога је одржао Григорије Петров 549 предавања у 198 мјеста, илустрованих предавања одржао је 383 у 116 мјеста, предавања са кином 123 у 63 мјеста.

Просвјета је одржала 15 Школа за Сеоске Домаћице у којима је успјешно свршило 196 ученица.

* * *

Завршујући овај извјештај о разним пословима Просвјете на образовању одраслих, напомињемо да извјештај није подпун. Просвјета је, у току задњих 25 година, дјеловала културно још у многим правцима, и овај извјештај, и ако овако опсежан, није могао обухватити сав овај рад Просвјете. Разни културни радови које изложисмо означају самостално, систематско дјеловање Просвјете. Све наведене послове Просвјета је вршила, док нису добили своју самосталну организацију, као Срп. Зем. Задруге, или их и данас врши. Поред тога сви ови послови означају једну организовану цјелину, један систем, сви су као ланац међусе повезани. Прва карика тога ланца су течајеви за неписмене. То је заправо прво културно дјеловање у масама, или боље: припрема ма за какав културни рад. Иза тога долазе друга културна дјеловања: Просвјетина популарна издања књига као прва лектира алфаветима, који науче читати и писати. За тим долазе Просвјетине Покретне Књижнице с мањим бројем популарних књига забавне и поучне садржине. Иза тога долазе Просвјетине Сталне Књижнице у мјестима, гдје је писменост већ ухватила јачег корјена. Ово културно дјеловање допуњавало се је разним врстама Просвјетиних популарних предавања, а као завршетак цијелог овога културног дјеловања, задња карика у ланцу, биле су Просвјетине Школе (за посло-

вође зем. задруга, Школе за Сеоске Домаћице, други разни курсеви). Ове школе заправо означавају почетак директног, непосредног културног дјеловања, док је све оно прије било само предспрема за овакав и сличан рад Просвјете, Државе и разних културних организација.

На крају овога извјештаја напоменућемо још само да је Просвјета већом материјалном потпором помогла у првим почетцима њиховог рада: Српске Соколе, Побратимства, друштва против употребе алкохолних пића, Добротворне Задруге Српкиња, Српску Бачку Трпезу, коју је основала Добротворна Задруга Српкиња у Сарајеву, Српско Народно Позориште у Сарајеву и неколико година прије Ослобођења помагала је сваке године о Св. Сави најсиромашније српске школе.

Овом приликом не можемо а да бар не напоменемо још једно велико национално хумано дјело Просвјете. Просвјета је, уз помоћ свих других српских културних организација у Босни и Херцеговини, организовала и провела акцију за прикупљање добровољних прилога за Српски Црвени Крст за вријеме балканских ратова. Ово је сигурно највеће дјело Просвјете и по своме моралноме и националном ефекту и по материјалном успјеху. Просвјета је управо тада навршила 10-годишњицу свога успјешног националног и културног дјела. Овом акцијом управо је крунисала сав свој рад. Шта је ова акција значила у националном погледу у ово вријеме туђинске управе, не треба напомињати. А колики је био материјални успјех посвједочиће најбоље ова два податка. За првих 10 година Просвјета је укупила за своју акцију, за саму себе, укупно круна 761.939·19 у злату, а за три мјесеца, заједно са другим српским културним установама, прикупила је за Српски Црвени Крст у новцу и у рубљу, у вриједности од Круна 1,000.000— у злату. То је могла учинити само готова организација, кад је дјеловала непосредно за своју основну идеју — за српску мисао.

III. Организација Друштва Просвјете.

Просвјета је извршила своје велико културно дјело захваљујући свијести српскога народа, дарожљивости добрих људи и добро проведеној својој организацији. Прије Ослобођења Просвјета није имала никакве потпоре од стране туђинске управе. Били смо сретни, кад су нас само на миру оставили, да радимо своје послове, кад нас не би у томе ометали. Ни иза Ослобођења Просвјета није имала од Државе знатније помоћи. Није спочетка, ни тражила и ако је за то имала јака моралног ослонца, јер је њезина идеја победила, јер је и себе на жртву принијела за побједу те идеје. Није је тражила, што је била освједочена, да је увијек, па и у својој слободној Држави, самопомоћ најбоља помоћ. Није је тражила и из једног деликатног разлога, што се налази на терену, гдје би се ради тога могле изазвати суревњивости. Резоновала је у основи тачно: Кад је Просвјета могла под туђином, у сталној борби, успјешно национално и културно дјеловати само својом сопственом снагом, тим прије ће моћи давати позитивне резултате у својој Држави, не ослањајући се ни на кога, него поуздајући се само у се, у своју добру мисао, у своју јаку организацију. Од своје Државе Просвјета није ништа тражила, него што је већ борбом извојевано, а то је: слобода културног дјеловања. Тако је Просвјета и разумјела извојевану слободу. Тако би сигурно и остало да се није догодило, да је Држава почела давати помоћи другим друштвима. На тај је начин Просвјетин рад унеколико паралисан, не сопственом снагом других друштава, него помоћи које Држава даје тим друштвима. Тада се и Просвјета пуним правом обратила Држави за помоћ. И Просвјета рачуна на ову помоћ не ради тога, што се даје

другима, него ради свога преданог рада идеји Ослобођења у прошлости и ради свога обилног културног дјеловања.

Главна снага Просвјете треба да остане и остаће њезина здрава мисао, њезина добра организација. Све што је до сада Просвјета учинила, постигла је, што се је увијек залагала за једну велику идеју и што је умјела своју организацију развити и добро учврстити. Организацију Просвјете чине:

Главни Одбор Просвјете у Сарајеву, одбори Просвјете у мјестима гдје има бар 50 чланова, повјереници Просвјете у мјестима, гдје има мање од 50 чланова, скупштине одбора и повјереника и чланови Просвјете.

Овдје ћемо приказати рад Просвјете да проведе и ојача своју организацију прије Ослобођења у Босни и Херцеговини, а иза Ослобођења у цијелој Држави и то статистички у бројкама и графички.

1. Главни Одбор Просвјете.

Главни Одбор Просвјете, основан је 18. августа 1902-ге, и функционисао је прије Ослобођења до 11. јула 1914-те, кад је туђинска власт увела у Просвјету најприје комесаријат, да је 8. јула 1915-те потпуно растури. Главни Одбор се обновио 17. новембра 1918-те, одмах иза Ослобођења, чиме је учињен први корак обнови Просвјете. Главни Одбор Просвјете највећи је извршни орган друштвени. Сав посао Просвјете концентрован је код Главнога Одбора и прилози цијеле организације прикупљају се код Главнога Одбора. Директиве за вођење разних послова Просвјете дају сами чланови Просвјете преко редовних, годишњих скупштина: повјереничких, мјесних Одбора и самог Главнога Одбора.

И ако се је на овај начин рад Просвјете потпуно концентровао код Главнога Одбора Просвјете, остављен је и одборима и повјереницима Просвјете у другим мјестима велик дјелокруг рада и осигуран им је особито велик уплив на вођење свих послова. Тако одбори Просвјете, гдје има Просвјета Бачки Дом, одлучују у стварима истога и воде послове готово потпуно самостално. Све стипендије, помоћи, мјеста у Бачким Домовима дијеле се на препоруке одбора и повјереника оних мјеста, из којих су молитељи. Молбе се само преко ових и примају. Одборима је дато право у случају потребе да могу сарађивати пуноправно са члановима Гл. Одбора, јер, у свако доба могу делеговати по два члана у Гл. Одбор. То исто право дато је и Гл. Одбору у односу према свим другим одборима. Ова међу-

собна контрола рада дјеловала је, да је Просвјетина организација увијек функционисала особито добро и да у самоме друштву није било никад већих трзавица, и ако је врло ријетко примјењивана. Све се удешавало споразумно у складу, јер је свима увијек био главни и једини мотив дјеловања опће добро, добро Српскога Народа. И у најтежим часовима опће пометње Просвјета је увијек била сачувана од свега личног, локалног, страначког. То је могло бити ради тога, што је Просвјета увијек служила једној великој идеји, која нас је све одушевљавала и на окупу држала.

2. Одбори Просвјете.

У мјестима која имају бар 50 чланова оснива се, по потреби, одбор Просвјете. Дужност одбора Просвјете је да шире друштвену организацију, прикупљају Просвјети чланове и добровољне прилоге, да дјелују да се културно-просвјетни рад Просвјете врши: да се оснивају земљорадничке задруге, књижнице, течајеви за неписмене, да се одржавају популарна предавања, организују разни курсеви, да се распростиру књиге и листови издања Просвјете и т. д. Право је одбора да стављају предлоге Главном Одбору за све издатке друштва у своме мјесту: за стипендије и помоћи ђацима, за мјеста у домовима, за књижнице, течајеве за неписмене и други културно-просвјетни рад Просвјете. Тенденција је, што много помаже ширењу саме организације Просвјете, да се на свако мјесто изда бар толико новца, колико се из истога прими. Одбори у обласним мјестима су Обласни Одбори Просвјете са задатком, поред горњег, још да се брину за ширење организације друштвене, сваки у својој области.

Одбори Просвете.

Одбори Просвјете оснивали су се хронолошким редом, како приказује слиједећа Табела:

Број	Мјесто	Осно- ван	Престао радити	Обнов- љен	Обновљен иза Осло- бођења	Престао радити	Поново обнов- љен
1	Гл. Одбор Просвјете Са- рајево	18 /8. 1902.			17./11. 1918.		
	Обласни и мјесни одбор:						
2	Мостар	1 /9. 1902			16 /3. 1919.		
3	Бања-Лука	1./9. 1902.			20./2. 1919.		
4	Љубиње	20./10. 1902.	9 /2. 1912.	26./5. 1913.	23./3. 1919	31./5. 1921.	26./12. 1926.
5	Гацко	10./11. 1902.			3./2 1919.		
6	Приједор	24./11. 1902.			20 /6 1919.		
7	Бос. Градишка	2./12. 1902.			7./3 1919.		
8	Брчко	7./3. 1904	31./5. 1907.	12./11. 1909.	2./2. 1919.		
9	Зеница	20./3. 1904.	31./5. 1905.	24 /2 1908.	29 /5. 1919.		
10	Фоча	13/5. 1904.			9 /5. 1919.		
11	Јајце	5./6. 1904.	31./6 1906.	21./11. 1908.	24./3 1919.		
12	Б. Нови	6./6. 1904.			24./2. 1919.		
13	Тузла	6./6 1904.			7./3. 1919		
14	Невесинје	27./6. 1904.			27./7. 1919.		
15	Бијељина	26./7. 1904.			4./8. 1919.	31./5 1924.	15./5. 1927.
16	Требиње	31./8. 1904.			23 /6. 1919.		
17	Високо	1./9. 1904.	31./6. 1906.	21./5. 1909.	9 /9. 1922		
18	Дрвар (Б. Петровац) . .	9./7. 1906.			23./2. 1919.		
19	Б. Крупа	1./1. 1907.			30./3. 1919.		
20	Тешањ	1./4. 1907			27./1. 1919.		
21	Еминовци (С. Мост) . .	5./7. 1907.	31 /5. 1910.				
22	Зворник	18 /7. 1907.			30./3. 1919.	31./5. 1923.	

Број	Мјесто	Осно- ван	Престао радити	Обнов- љен	Обновљен иза Осло- бођења	Престао радити	Поново обнов- љен
23	Бихаћ	2./10. 1907.			6./1. 1919.		
24	Сребреница	25./11. 1907.			28./19. 1919.		
25	Возућа (Маглај)	30./11. 1907.			8./2 1920.	31./5. 1923.	
26	Бродац (Бијељина)	10./3. 1908.	31 /5. 1912.	8./4. 1913.			
27	Велика Рујишка (Крупа)	10./3. 1908.	31 /5. 1911.	6 /1. 1914.	17./8. 1919.	31./5. 1922.	
28	Коњиц	20./4. 1908.			31./3. 1919	31./5. 1922.	
29	Осиње (Тешањ)	11./5. 1908.					
30	Бос. Петровац	15./5 1908.			29./12 1918.		
31	Модрич (Градачац)	16./5. 1908.	31./5. 1912.		11./2. 1919.		
32	Жупањац (Дувно)	22./5. 1908.			27 /7. 1920.		
33	Столац	1./6. 1908.			3./2. 1919.		
34	Лијевно	15./6. 1908.			19./3. 1919.		
35	Бос. Дубица	24./6. 1908.			16./4. 1919.		
36	Бугојно	20./7. 1908.			8./12. 1918.		
37	Чапљина (Столац)	7./9. 1908.			12 /8. 1919.		
38	Лушци Паланка (С. Мост)	10./10. 1908.	1./7. 1910.		15./5. 1919.	31./5. 1924.	
39	Билећа	27./12. 1908.	25./2. 1912.	27./1. 1914.	22./2 1919.	31./5. 1925.	
40	Чикаго	22./1. 1909.			1916.		
41	Гламоч	8 /3. 1909.			24 /2. 1919.		
42	Вишеград	21 /5. 1909.			30 /12. 1918.		
43	Чечава Теслић (Тешањ)	24 /5. 1909.	31./5. 1912.	19./1. 1914.			
44	Тавна (Зворник)	24./5. 1909.			15./8. 1920.	31./5. 1925.	
45	Факовићи (Сребреница)	24./5. 1909.	31./5. 1912.				
46	Грачаница	7./6. 1909.			5./2. 1920.	31./5. 1923.	

Број	Мјесто	Осно- ван	Престао радити	Обнов- љен	Обновљен иза Осло- бођења	Престао радити	Поново обнов- љен
47	Љубушки	14./6. 1939			1./6. 1919.		
48	Власенице	8 /7 1909.					
49	Травник	15./8. 1909.	31./5. 1912.		7./3. 1919.		
50	Козлук (Зворник)	30./8. 1909.	19 /11. 1911.		30./1. 1919.	31./5. 1921.	
51	Гојаковац (Дервента)	14 /9. 1909.	31 /5. 1912.				
52	Дервента	19./10. 1909.			16./2. 1919.		
53	Прибој (Зворник)	1./11. 1909.	31./5. 1912.		24./6. 1919.	31./5. 1921.	
54	Варцар Вакуф сада Мркоњић Град	1./11. 1909.	31./5. 1910.		5./10. 1919.		
55	Кључ	3./11. 1909.			19 /2. 1919.		
56	Порембрице (Градачац)	11./11. 1909	31./5. 1910.				
57	Прњавор	15 /11. 1909.					
58	Сански Мост	15 /11 1909.			10 /2. 1919.	31./5. 1925.	
59	Котор Варош	18./11 1909			3./3. 1919.	31./5. 1923.	
60	Прекраја (Глабоч)	20./12. 1909.	31./5. 1912.				
61	Јања (Бијељина)	22./12. 1909.	30./1 1911.	7./7. 1913.	6./1. 1920.	31./5. 1926.	
62	Подновље (Дервента)	14 /2. 1910.	31./5. 1912.		25 /6. 1919.		
63	Мајевац (Дервента)	14./2 1910					
64	Дрињача (Зворник)	16./5. 1910.	11./5. 1911.		5./8. 1919.	31./5. 1921.	
65	Трново (Сарајево)	30./5. 1910.	31./5. 1912.				
66	Рујница (Цазин)	30./5. 1910.					
67	Раковац (Маглај)	11./7. 1910.	27./11. 1911.				
68	Мачковац (Брчко)	8 /9. 1910.	31./5. 1912.				
69	Рогатица	20./9. 1910.			21./5. 1920.		
70	Соколац (Рогатица)	26 /9. 1910.	31 /5 1912.				

Број	Мјесто	Осно- ван	Престао радити	Обнов- љен	Обновљен иза Осло- бођења	Престао радити	Поново обнов- љен
71	Купрес (Лијевно)	10 /10. 1910.	31 /5. 1912.				
72	Б. Грахово (Лијевно) . . .	17./10. 1910.			9./6. 1919.		
73	Градачац	21./11. 1910.			1./6. 1922.		
74	Пале (Сарајево)	14./1. 1911.	31./5. 1912.				
75	Герзово (Мркоњић Град)	14./1 1911.			8./8. 1920.	31./5. 1922.	
76	Рељево (Сарајево)	30./1. 1911.					
77	Цазин	2./2. 1911.			10./3. 1919.	31./5. 1924.	
78	Бос. Костајница	17./5. 1911.			25./3. 1919.		
79	Хрге (Маглај)	15./6. 1911.					
80	Блажуј (Сарајево)	31./7. 1911.	31./5. 1912.		8./18. 1922.		
81	Платице (Гацко)	6 /8. 1911.	31 /5. 1912.				
82	Нишић (Сарајево)	29./8. 1911.	31./5. 1912.				
83	Бјут-Монтана	24./9. 1911.					
84	Глоговац (Јајце)	25./9. 1911.			5 /3. 1922.		
85	Борика (Рогатица)	2./10. 1911.	31./5. 1912.	21./5. 1915.			
86	Бијело Поље (Мостар) . . .	8./10. 1911.			10 /5. 1919.	31 /5. 3923.	
87	Јасеница (Тузла)	9./10. 1911.					
88	Ластва (Требиње)	16./10. 1911.					
89	Бољанић (Грачаница)	14./1. 1912.			6./8. 1919.	31./5. 1922.	
90	Благај (Мостар)	20./4. 1912.			8./5. 1921.		
91	Анаконда (Америка)	5./5. 1912.				31 /5. 1924.	
92	Забрђе (Бијељина)	22./6. 1912.					
93	Човић-Поље (Брчко)	29./7. 1912.					
94	Драгаљевац (Бијељина) . . .	6 /8. 1912.					

Број	Мјесто	Осно- ван	Престао радити	Обнов- љен	Обновљен иза Осло- бођења	Престао радити	Поново обнов- љен
95	Плива (Јајце)	2./9. 1912.					
96	Окланд (Америка)	30./9. 1912.		1./9. 1916.			
97	Вршани (Бијељина)	10./8. 1913.			1.4. 1923.	1/5. 1924.	
98	Пожарница (Тузла)	30./9. 1913.					
99	Књежине (Власенице)	17/11. 1913.			22./5. 1919.		
100	Штрпци (Вишеград)	21./11. 1913.					
101	Рудо (Вишеград)	23./11. 1913.			5./10. 1919.	31./5. 1926.	
102	Добој (Тешањ)	25./11. 1913.			20./11. 1920.		
103	Милићи (Власенице)	30./11. 1913.			26./9. 1921.	31./5. 1926.	
104	Нови Град (Дервента)	10./12. 1913.					
105	Доња Дубица (Дервента)	10./12. 1913.			22./12. 1919.	31./5. 1923.	
106	Бос. Свињар (Прњавор)	21./12. 1913.			28./10. 1919.	30./5. 1922.	30./10. 1924.
107	Блашко-Слатина (Бањалука)	26./12. 1913.			22/11. 1919.	31./5. 1921.	
108	Пискавице-Ивањска (Бањалука)	27./12. 1913.			1./12 1925.	31./5. 1926.	
109	Добрљин (Бос. Нови)	30./12 1913.			2./12. 1921.	31/5 1925.	
110	Слабиња (Бос. Нови)	31./12. 1913.					
111	Међеђа (Б. Дубица)	5/1. 1914.					
112	Дабар (Столац)	16./1. 1914.					
113	Граб-Зупци (Требиње)	20./1. 1914.					
114	Љубомир (Билећа)	23./1. 1914.			15./2. 1920.	31./5. 1925.	
115	Фатница (Билећа)	28./1. 1914.					
116	Врањска (Билећа)	29./1. 1914.					
117	Добрићево (Билећа)	30./1. 1914.			23./1. 1920.	31./5. 1922.	
118	Автовац (Гацко)	2./2. 1914.			31./7. 1920.		

Број	Мјесто	Осно- ван	Престао радити	Обнов- љен	Обновљен иза Осло- бођења	Престао радити	Поново обнов- љен
119	Врба (Гацко)	4./2. 1914.			31./8 1921.	31./5. 1923.	
120	Степен (Гацко)	6./2. 1914.			2./2. 1922.	31./5. 1923.	
121	Кифино Село (Невесинје)	7./2. 1914.					
122	Чађавица (Б. Нови) . . .	13./4. 1914.			30./3. 1919.		
123	Ражљево (Брчко)	20./4. 1914.			3./10. 1921.	31./5. 1925.	
124	Срп. Гранска (Грачаница)	3./5. 1914.					
125	Самобор (Гацко)	25./5. 1914.					
126	Ст. Паул (Америка)	1./9. 1916.	31./5. 1921.				
127	Ст. Луис (Америка)	10./9. 1916.	31./5. 1924.				
128	Лос Ангелос (Америка) . .	15./9. 1916.	3./5. 1924.				
129	Ред Леђ (Америка)	25./9. 1916.	1920.				
130	Хан Пијесак (Власеница)	12./2. 1919.					
131	Добромани (Требиње) . . .	15./2. 1919.	13./5. 1922.				
132	Маглај	15./2. 1919.					
133	Дољани (Бихаћ)	2./3. 1919.	31./5. 1921.				
134	Илиџа (Сарајево)	30./3. 1919.					
135	Завидовић (Жепче)	19./4. 1919.					
136	Никшић (Црна Гора)	30./4. 1910.	31./5. 1922.				
137	Стројице (Јајце)	15./5. 1919.	31./5. 1922.				
138	Ман. Озрен (Грачаница)	18./5. 1919.	31./5. 1922.				
139	Липље (Тешањ)	23./5. 1919.					
140	Будимић Јапра (С. Мост)	29./5. 1919.	31./5. 1922.				
141	Ситница (Кључ)	1./6. 1919.	31./5. 1921.				
142	Вел. Кладуша (Цазин) . .	2./6. 1919.					

Број	Мјесто	Осно- ван	Престао радити	Обнов- љен	Обновљен иза Осло- бођења	Престао радити	Поново обнов- љен
143	Горанско (Црна-Гора) .	9./6. 1919.					
144	Де-Калб (Америка) . . .	9./6. 1919.	31./5. 1924.				
145	Минеаполис (Америка) .	9./6. 1919.	31./5. 1923.				
146	Хегвић (Америка) . . .	9./6. 1919.	31./5. 1920.				
147	Разбој (Б. Градишка) .	14./6. 1919.					
148	Ск. Вакуф (Котор Варош)	15./6. 1919.	31./5. 1921.				
149	Глиница (Цазин) . . .	18./6. 1919.	31./5. 1922.				
150	Пурачић (Тузла) . . .	22./6. 1919.	31./5. 1925.				
151	Прибинић (Тешањ) . . .	28./6. 1919.	31./5. 1922.				
152	Подгорица (Црна-Гора) .	17./8. 1919.	3./5. 1924.				
153	Какмуж (Грачаница) . . .	1./9. 1919.	31./5. 1921.				
154	Пријebљези (Прњавор) .	11./9. 1919.	31./5. 1922.				
155	Мартинац (Прњавор) .	28./9. 1919.	31./5. 1921.				
156	Вел. Буковица (Тешањ) .	28./9. 1919.	31./5. 1921.				
157	Осјечани (Тешањ) . . .	26./10. 1919.	31./5. 1921.				
158	Клашнице (Бањалука) .	10./11. 1919.	31./5. 1925.				
159	Београд (Студ. Одбор) .	10./11. 1919.	31./5. 1921.	30./10. 1925.			
160	Илијаш (Сарајево) . . .	21./11. 1919.	31./5. 1922.				
161	Чардачани (Бањалука) .	21./11. 1919.	31./5. 1921.	21./12. 9 24.		31./5. 1925.	
162	Габела (Столац) . . .	22./11. 1919.	31./5. 1920.	13./3. 1923.		31./5. 1925.	
163	Маглајани (Бањалука) .	20./12. 1919.	31./5. 1921.				
164	Б. Шамац (Градачац) .	8./1. 1920.					
165	Семизовац (Сарајево) .	11./1. 1920.	31./5. 1924.				
166	Загреб (Грађански) . . .	22./1. 1920.					

Број	Мјесто	Осно- ван	Престао радити	Обнов- љен	Обновљен иза Осло- бођења	Престао радити	Поново обнов- љен
167	Б. Кобаш (Дервента)	22./1. 1920.	31./5. 1924.				
168	Пријеполје (Стари Влах)	24./1. 1920.	31./5. 1922.				
169	Медна (Мркоњић Град)	27./1. 1920.	31./5. 1925.				
170	Ножичко (Прњавор)	27./1. 1920.	31./5. 1924.				
171	Прибој (Стари Влах)	1./2. 1920.					
172	Тасовчићи (Столац)	1./2. 1920.	31./5. 1922.				
173	Пребиловци (Столац)	8./2. 1920.	31./5. 1921.				
174	Врановац (Дубица)	29./2. 1920.	31./5. 1926.				
175	Загреб (Студентски)	1./5. 1920.					
176	Срп. Моравице (Прњавор)	10./4. 1920.	31./5. 1922.				
177	Вареш (Високо)	21./4. 1920.	31./5. 1924.				
178	Карловац (Хрватска)	25./4. 1920.	31./5. 1924.				
179	Ходбине (Мостар)	2./5. 1920.	31./5. 1924.				
180	Јабланица (Тузла)	30./5. 1920.	31./5. 1923.				
181	Шарл-Сити (Америка)	1920.	31./5. 1922.				
182	Гери-Индиана (Америка)	1920.	31./5. 1922.				
183	Њу-Јорк (Америка)	1920.					
184	Ловел-Аризона (Америка)	1920.	31./5. 1921.				
185	Самаревац (Градачац)	8./6. 1920.	31./4. 1922.				
186	Бијело Поље (Стари- Влах)	9./6. 1920.	31./5. 1921.				
187	Стари Мајдан (С. Мост)	29./8. 1920.	31./5. 1922.				
188	Глина (Хрватска)	29./9. 1920.	31./5. 1922.				
189	Петриња (Хрватска)	29./9. 1920.	31./5. 1922.				
190	Пожега (Славонија)	16./1. 1921.	31./5. 1923.				

Број	Мјесто	Осно- ван	Престао радити	Обнов- љен	Обновљен иза Осло- бођења	Престао радити	Поново обнов- љен
191	Ламинци (Б. Градишка) .	27./1. 1921.	31./5. 1924.				
192	Б. Брод (Дервента) . . .	6 /2. 921.					
193	Пазарић (Сарајево) . . .	9./2. 921.					
194	Близна (Подгорица) . . .	9./4. 921.	31./5. 1923.				
195	Врбљани (Кључ)	5 /5. 1921.					
196	Крека (Тузла)	8./5. 1921.					
197	Чисхолм (Америка)	1921.	31./5. 1923.				
198	Тенопах (Америка)	1921.	31./5. 1924.				
199	Купертино (Америка)	1921.	31./5. 1923.				
200	Пулман (Америка)	1921.	31./5. 1925.				
201	Новаковићи (Црна Гора)	27./6. 1921.	31./5. 1923.				
202	Наденићи (Гацко)	3 /7. 1921.					
203	Бреза (Високо)	3./7. 1921.	31./5. 1923.				
204	Казанци (Гацко)	20./7. 1921.	31./5. 1924.				
205	Сан-Педро (Америка)	24 /7. 1921.	31 /5. 1924.				
206	Фојница (Невесиње)	30./9. 1921.	31 /5. 1925.				
207	Теслић (Тешањ)	20./9. 1921.					
208	Риље (Невесиње)	27./9. 1921.	31 /5. 1924.				
209	Биоград (Невесиње)	1./1. 1922	31./5. 1925.				
210	Сплит (Далмација)	26./1. 1922.					
211	Крстац (Гацко)	2 /2. 1922.	31./5. 1923.				
212	Милошевац (Градачац) Одбор Земљорадника	18./2. 1922.	31./5. 1925.				
213	Крушевице (Бока)	20./2. 1922.	31./5. 1923.				
214	Бенковац (Далмација)	9./4. 1922.					

Број	Мјесто	Осно- ван	Престао радити	Обнов- љен	Обновљен иза Осло- бођења	Престао радити	Поново обнов- љен
215	Нова Варош (Стари- Влах)	1./5. 922.					
216	Шибеник (Далмација) .	29./4. 1922.					
217	Дужи (Требиње) . . .	14./5. 1922.	31./5. 1924.				
218	Међеђа (Вишеград) . .	21./5. 1922.	31./5. 1925.				
219	Грачац (Лика)	28./5. 1922.					
220	Милошевац (Градачац) .	6./6. 1922.	31./5. 1925.				
221	Будимци (Славонија) . .	2./7. 1922.	31./5. 1923.				
222	Доњи-Вакуф (Травник) .	10./8. 1922.	31./5. 1925.				
223	Скрадин (Далмација) . .	8./8. 1922.	31./5. 1924.				
224	Ђуно (Америка)	21./8. 1922.					
225	Мртвице (Брчко)	3./9. 1922.	31./5. 1923.				
226	Вел. Обарска (Бијељина)	15./9. 1922.	31./5. 1926.				
227	Доња Чађавица (Брчко)	27./9. 1922.	31./5. 1924.				
228	Бравско (Б. Петровац) .	28./9. 1923.	31./5. 1924.				
229	Обровац (Далмација) . .	13./5. 1923.	31./5. 1925.				
230	Цетиње (Црна-Гора) . .	17./5. 1923.	31./5. 1925.				
231	Ерцег-Нови (Бока) . . .	22./5. 1923.	31./5. 1926.				
232	Завала (Љубиње)	24./5. 1923.					
233	Дубровник	23./5. 1923.	31./5. 1926.				
234	Дрниш (Далмација) . . .	12./6. 1923.	31./5. 1924.				
235	Плевље (Стари-Влах) . .	8./7. 1923.	31./5. 1924.				
236	Коренита (Брчко)	18./8. 1923.	31./5. 1924.				
237	Смоковић (Далмација) . .	23./10. 1923.	31./5. 1924.				
238	Врдник (Срем)	11./11. 1923.					

Број	Мјесто	Осно- ван	Престао радити	Обнов- љен	Обновљен иза Осло- бођења	Престао радити	Поново обнов- љен
239	Пађине (Далмација)	29./3. 1924.	31./5. 1925.				
240	Србобран (Бачка)	21./4. 1924.	31./5. 1925.				
241	Винковци	2/6. 1924.					
242	Горњи-Рибник (Кључ)	18/5. 1924.					
243	Прилеп (Јужна Србија)	12./10. 1924.	31./5. 1926.				
244	Лопаре (Брчко)	26./10. 1924.	31./5. 1925.				
245	Лепеница (Прњавор)	29/10. 1924.					
246	Јошавка (Бањалука)	6/11. 1924.					
247	Скопље (Јужна Србија)	8./11 1924.	31/5. 1926.				
248	Џумајлије (Јужна Србија)	13./2. 1925.					
249	Друговићи (Прњавор)	13./6 1925.					

Просвјета је, према табелама које доносимо, имала за сво вријеме свога дјеловања свој одбор у 249 мјеста. Мало је мјеста гдје се одбор Просвјете одржао стално за сво вријеме од како је основан. Одбори су се оснивали, престајали радити и опет оснивали, како су кад биле прилике у коме мјесту за рад Просвјете, како је гдје у које вријеме било радника Просвјете. Свакако много је радника овдје дјеловало и велик је посао свршен, јер су одбори Просвјете за сво вријеме били увјек главна снага Просвјете. Било је на многим странама дугог, истрајног и марљивог рада, коме Просвјета има да захвали за успјехе, које је постигла.

Одбори су били: у градовима 116 у селима 136. По покрајинама било је Одбора: у Босни и Херцеговини 98, у Далмацији са Боком 10, у Хрватској и Славонији 9, у Србији (Моравској и Вардарској) 7, у Црној Гори 6, у Војводини 2, у Америци (у Сједињеним Државама) 17.

Како су се одбори оснивали по годинама, приказаће најбоље слиједећа табела:

Стање Одбора Просвјете по годинама.

Године	Основано Одбора	Престало радити	Концем године радило	Године	Основано Одбора	Престало радити	Концем године радило
1902.	7	—	7	1914.*)	18	—	102
1903.	7	—	7	1916/1917.	6 у Аме- рици	—	6
1904.	10	—	17	1918.	4	—	10
1905.	—	1	16	1919.	86	—	96
1906.	1	2	15	1920.	37	3	130
1907.	7	1	21	1921.	24	20	134
1908.	16	—	37	1922.	24	23	135
1909.	24	2	59	1923.	13	20	128
1910.	12	2	69	1924.	11	28	111
1911.	15	5	79	1925.	4	22	93
1912.	8	20	67	1926.	2	9	86
1913.	17	—	84	1927.	2	—	87

*) Почетком рата престали су радити сви одбори.

Према горњој табели број одбора Просвјете за 12 година прије Ослобођења, може се рећи опћенито, стално расте. За прве двије године, кад је требало 100 чланова да се може одбор основати, број одбора је 7, треће године расте на 17, јер је требало само 50 чланова за одбор. За слиједеће двије године смањивао се број одбора за по један, сваке године, а тада се за осам година нови одбори нагло оснивају и достижу број 102. Иза Ослобођења првијех пет година број одбора стално расте и године 1922-ге достиже кулминацију 135 одбора. Још идуће године држи се број одбора на знатној висини 128 а онда задње четири године почиње нагло опадати све до 87, колико има сада Просвјета активних одбора, одбора који раде, који нису само мртво слово на хартији. Растурање одбора прије Ослобођења није било велико него једино у години 1912-ој. Иза Ослобођења, како су се одбори нагло подизали, исто се тако нагло и растурали, особито иза године 1923-ће. Растурању ових одбора главни је разлог, да је, особито од 1923-ће, почео нагло опадати број чланова помагача и прилагача, да је Просвјета у многим мјестима спала на саме добротворе и утемељаче којих укупно није било 50. Ради тога, су одбори престали дјеловати и рад је прешао на повјеренике. Чланови помагачи почели су опет у масама напуштати Просвјету из разлога, што се престо дијелити овим члановима лист Просвјета.

Кретање одбора по мјестима.

Обласни и мјесни одбори основали су се и престајали радити по мјестима слиједећим редом:

Године 1902-ге основало се 6 одбора и то у мјестима: Бања-Лука, Бос. Градишка, Гацко, Љубиње, Мостар, Приједор.

Године 1903-ће није основан ни један нови одбор Просвјете.

Године 1904-те основано је 10 одбора и то у мјестима: Брчко, Бос. Нови, Бијељина, Високо, Јајце, Зеница, Невесиње, Требиње, Тузла, Фоча.

Године 1905-те није основан ни један нови одбор а престао је радити у Зеници.

Године 1906-те основан је одбор у Дрвару. Престали су радити одбори у Високом и Јајцу.

Године 1907-ме основано је 7 одбора и то у мјестима: Бихаћ, Б. Крупа, Возућа, Еминовци, Зворник, Сребреница, Тешањ. Престао је радити Одбор у Брчком.

Године 1908-ме основано је 16 одбора и то у мјестима: Бродац, Б. Петровац, Б. Дубица, Бугојно, Билећа, Вел. Рујишка, Жупањац, Зеница, Јајце, Коњиц, Лијевно, Лушци-Паланка, Модрић, Осиње, Столац, Чапљина.

Године 1909-те основана су 24 одбора и то у мјестима: Брчко, Високо, Вишеград, Власенице, Варцар-Вакуф, Гламоч, Грачаница, Гојаковац, Дервента, Јања, Кључ, Котор, Варош, Козлук, Љубушки, Прњавор, Прекаја, Прибој, Пореврице, Сански-Мост, Тавна, Травник, Чикаго, Чечава-Теслић, Факовићи. Престали су још исте године радити Одбори у Вар. Вакуфу и Пореврицама.

Године 1910-те основано је 12 одбора и то у мјестима: Бос. Грахово, Градачац, Дрињача, Мајевац, Мачковац, Купрес, Поднавље, Рогатица, Раковац, Рујница, Соколац, Трново. Престали су радити одбори у мјестима: Еминовци, Лушци-Паланка.

Године 1911-те основано је 15 одбора и то у мјестима: Костајница, Бјут-Монтана, Бијело Поље, Борика, Блажуј, Герзово, Глоговац, Јасеница, Ластва, Нишић, Пале, Платице, Рељево, Хрге, Цазин. Престали су радити одбори у мјестима: Велика Рујишка, Козлук, Јања, Дрињача, Раковац.

Године 1912-те основано је 8 одбора и то у мјестима: Анаконда, Бољанић, Благај, Драгољевац, Забрђе, Окланд, Плива, Човић-Поље. Престали су радити одбори у мјестима: Блажуј, Борика, Бродац, Билећа, Гојаковац, Купрес, Љубиње, Модрич, Мачковац, Нишић, Поднавље, Платице, Прекаја, Пале, Прибој, Соколац, Трново, Травник, Факовићи, Чечаво-Теслић.

Године 1913-те основано је 17 одбора и то у мјестима: Бос. Свињар, Блашко-Слатина, Бродац, Вршани, Доња-Дубица, Добој, Добрлин, Јања, Кнежине, Љубиње, Милићи, Нови-Град, Пискавице-Ивањско, Пожарница, Рудо, Слабиња, Слатина.

Године 1914-те основано је 15 одбора и то у мјестима: Автовац, Билећа, Вел. Рујишка, Врба, Врањска, Граб, Дабар,

Добрићево, Кифино-Село, Љубомир, Међеђа, Ражљево, Срп. Грапска, Самобор, Степен, Фатница, Чађавица, Чечава-Теслић.

Ове године почетком свјетскога рата престали су радити сви одбори; њих 102 на броју.

Године 1916-те основано је 6 одбора у Америци и то у мјестима: Лос-Анђелос, Ред-Леђ, Ст. Паул, Ст. Луис, Окланд, Чикаго.

Под крај године 1918-те, са Ослобођењем, почињу се поново оснивати одбори Просвјете.

Године 1918-те основана су четири одбора и то у мјестима: Бос. Петровац, Бугојно, Вишеград, Сарајево.

Године 1919-те основано је 87 одбора и то у мјестима: Бања-Лука, Брчко, Б. Нови, Бијељина, Б. Крупа, Билећа, Београд, Б. Дубица, Билећа, Б. Грахово, Бијело-Поље, Б. Костајница, Бољанић, Б. Свињар, Блашко-Слатина, Б. Градишка, Будимлић-Јапра, Вел. Буковица, Вар. Вакуф, Вел. Кладуша, Вел. Рујишка, Гацко, Горанско, Глинице, Габела, Гламоч, Дрвар, Добромани, Довљани, Де-Калб, Дервента, Дринача, Зеница, Зворник, Завидовићи, Илица, Илијаш, Јајце, Кључ, Коњиц, Какмуж, Клашнице, Кнежине, Котор-Варош, Козлук, Љубушки, Љубиње, Лијевно, Липље, Лушци-Паланка, Маглај, Ман. Озрен, Мостар, Модрић, Минеаполис, Мартинац, Маглајани, Никшић, Невесиње, Осјечани, Приједор, Пурачић, Прибинић, Подгорица, Пријебљеши, Прибој, Поднавље, Разбој, Рудо, Сребреница, Стројице, Ск. Вакуф, Ситница, Столац, С. Мост, Тузла, Требиње, Тешањ, Травник, Фоча, Хан-Пијесак, Хегвић, Чардачани, Чапљина, Чађавица, Цазин.

Године 1920-те основано је 37 одбора и то у мјестима: Автовац, Б. Шамац, Бијело-Поље, (С. Влах), Вареш, Возућа, Врановац, Гери-Индијана, Герзово, Глина, Грачаница, Добој, Добрићево, Жупањац, Загреб, Загреб (студенски) Јабланица, Јања, Кобаш, Карловац, Љубомир, Ловел-Аризона, Медна, Ножичко, Њу-Јорк, Пријеполје, Прибој, Прибиловци, Петриња, Рогатица, Семизовац, С. Моравице, Самаревац, Стари-Мајдан, Тасовчићи, Тавно, Шарл-Сити, Ходвина. Престали су радити одбори у мјестима: Габела, Ред-Леђ, Хегвић.

Године 1921-ве основано је 24 одбора и то у мјестима: Б. Брод, Близна, Бреза, Благај, Врба, Врбљани, Добрлин, Крека, Купретино, Козанци, Каминци, Милићи, Наденићи, Новаковићи, Пазарић, Пулман, Пожега, Рожљево, Риља, Сан-Педро, Тенопах, Теслић, Фојница, К.Г. Чисхолм. Престали су радити одбори у мјестима: Београд, Бијело-Поље (С. Влах), Вел. Рујишка, В. Буковица, Блашко-Слатина, Дринача, Дољани, Козлук, Какмуж, Ловел-Аризона, Љубиње, Мартинац, Маглајани, Осјечани, Прибој, Пребиловци, Ст. Паул, Ситница, Ск. Вакуф, Чардачани.

Године 1922-ге основано је 24 одбора и то у мјестима: Биоград, Бенковац, Блажуј, Будимци, Високо, Вел. Оборска, Градачац, Глоговац, Грачац, Доња-Чађавица, Доњи-Вакуф, Дужи, Ђуно, Крстац, Крушевице, Међеђа, Милићи, Милошевац, Мртвице, Нова-Варош, Степен, Сплит, Скрадин, Шибеник. Престали

су радити одбори у мјестима: Будимлић-Јапра, Бољанић, Бос. Свињар, Глиница, Гери-Индиана, Герзово, Глина, Добричево, Добромани, Илијаш, Коњиц, Ман. Озрен, Никшић, Прибинић, Пријебљези, Пријепоље, Петриња, Срп. Моравице, Самаревац, Стројице, Ст. Мајдан, Тасовчићи, Шарл-Сити. Укупно 23.

Године 1923-ће основано је 13 одбора и то у мјестима Вршани, Врдник, Габела, Дубровник, Дужи, Ерцег-Нови, Завала, Коренита, Плевље, Обровац, Смоковић, Цетиње. — Престали су радити одбори у мјестима: Близна, Будимци, Бијело-Поље, Бреза, Врба, Возућа, Грачаница, Д. Дубица, Зворник, Јабланица, Крушевице, Купертино, Крстац, Котор-Варош, Минеаполис, Мртвице, Новаковићи, Пожега, Степен, Чисхолм. — Укупно 20.

Године 1924-те основано је 11 одбора и то у мјестима: Б. Свињар, Винковци, Горњи Рибник, Јошавка, Лопаре, Лепенице, Прилеп, Пађине, Скопље, Србобран, Чардачани. Престали су радити одбори у мјестима: Анаконда, Бравско, Бијељина, Б. Кобаш, Вареш, Вршани, Дужи, Доња-Чађавица, Дрниш, Де-Калб, Коренита, Казанци, Карловац, Лос-Ангелос, Ламинци, Лушци-Паланка, Ножичко, Плевље, Подгорица, Риљи, Смоковић, Сан-Педро, Ст. Луис, Семизовац, Скрадин, Тешањ, Цазин, Ходбина. Укупно 28.

Године 1925-те основано је 4 одбора и то у мјестима: Београд (студентски) Друговићи, Писканиве-Ивањска, Цумајлије. Престали су одбори радити у мјестима: Билећа, Биоград, Габела, Доњи-Вакуф Добрљин, Клашнице, Лопаре, Љубомир, Међеђа, Милошевац, Медна, Обровац, Пурачић, Пулман, Пађине, Рожљево, С. Мост, Србобран, Тавна Фојница, К/Г. Чардачани, Цетиње. — Укупно 22.

Године 1926-те основан је један одбор и то у Љубињу и Чајничу. Престали су радити одбори у мјестима: Врановац, Вел. Оборско, Ерцег-Нови, Јања, Милићи, Прилеп, Пискавице-Ивањска, Рудо, Скопље. — Укупно 10.

Године 1927-ме основали су се два одбора и то у Бјељини и Требињу.

3. Повјереници Просвјете.

У мјестима гдје Просвјета има мање од 50 чланова раде повјереници Просвјете. Њих по правилима именује само први пут Главни Одбор Просвјете у свој Држави, или срески и опћински Одбор у своме срезу или опћини. На првој редовној годишњој скупштини чланова Просвјете, које сви одбори и повјереници одржавају редовно у мају сваке године, скупштина чланова бира повјереника за идућу годину. Дужност и права повјереника су иста као и одбора Просвјете.

Просвјета је за цијело вријеме свога дјеловања имала повјереника у мјестима како је наведено у слиједећем прегледу.

Повјереници Просвјете.

ОКРУГ САРАЈЕВСКИ.

Срез Високо: Илијаш, Какањ - Згошћа, Подлугови Семизовац.

Вареш, Љубина, Чевљановићи.

Срез Вишеград: Бијело-Брдо, Жлијиб.

Варда, Вардиште, Влаховићи, Добрун, Мијоче, Ораховица.

Срез Рогатица: Прача, Сјетлина.

Месићи, Подградина.

Срез Сарајево: Вучја-Лука, Кобиљ-До, Кошево, Мокро, Пале, Рељево, Трново.

Алипашин-Мост, Вогошта-Горња, Вогошта-Доња, Војковићи, Горња-Просјека Долац, Доња-Пресјеница, Забрђе, Јабланица, Калаузовићи, Которац, Кијево, Крбљине, Крива-Ријека, Лужани, Лукавица, Ледићи, Младице, Нишић, Мокро, Нахорево, Небочај, Осијек, Рајловац, Рјечица, Романија, Раковица, Ракова-Нога, Средње, Тарчин, Тврдинићи, Хаџићи, Црна-Ријека, Црнотина. Шабанци.

Срез Фојнички: Бусовача и Кисељак.

Срез Фоча: Калиновик, Чејотина.

Челебић.

Срез Чајниче: Горажде.

Заборак.

ОКРУГ БАЊАЛУЧКИ.

Срез Бања-Лука: Алексићи, Гомјеница, Кола, Слатина.

Блашко, Бистрице, Бочац, Бошковићи, Добрња, Ивањска, Јаворани, Јаружани, Крупа, Кабатовци, Лакташи, Пискавице, Ребровац, Шљивно.

Срез Б. Дубица: Драксенић, Двориште, Јеловац, Међувође, Пуцари.

Бијаковац, Брекиња, Лужани, Међеђа, Моштаница, Читлук.

Срез Б. Градишка: Драгаљи, Кукуљи, Машићи, Романовци.

Јабланица, Косијерево, Крнете, Кабатовци, Милошево-Брдо, Предградци, Петрово-Село, Разбој, Рогољи, Стапари.

Срез Б. Нови: Сводна, Слабиња.

Агићи, Ведовци, Деветци, Лешњани.

Срез Дервента: Винска, Дуго-Поље, Календаровци, Лужани, Лупљеница, Нови-Град, Оџак.

Барице, Гнионица, Дервента, Датлак, Костреж, Клакари, Которско, Лијешће, Мишковци, Осојци, Поље, Сочаница Трстеници.

Срез Котор-Варош: Влатковићи, Врбњаци, Грабовица, Забрђе, Имљани, Котор-Варош, Крушево-Брдо, Масловаре, Ободник, Перчин, Радохово, Шкаљари, Шипраге.

Срез Приједор: Верићи, Драготиња, Козарац, Љубија.

Јелићи, Јеловац, Ламовита, Мирковац, Марићка, Палачковци, Ракељићи, Срп. Волари.

Срез Прњавор: Брашеница, Прњавор, Поповићи, Поточани, Хрваћани, Штрпци, Шешковци.

Бос. Кобаш, Виочани, Гор. Смртићи, Кокори, Каљани.

Срез Тешањ: Блатница, Велика Буковица, Гојаковац. Комушина, Масловаре, Прибинић, Станари, Чечава.

Бушлетићи (Добој), Блажевци, Витковци, Гор. Радња, Доња Радња, Остружња, Осиње-Планина, Појезна, Руданка, Церовица.

ОКРУГ БИХАЋКИ.

Срез Бихаћ: Рипач.

Врточе, Врета, Грмуша, Гојаковац, Гата, Грабеж, Дољани, Запољац, Липа, Лахово, Притока, Притоци, Теочак, Угљевик, Хргари.

Срез Б. Крупа: Јасеница, Хашани.

Будишевић, Бравско, Вел. Радић, Вел. Руишка, Врањска, Радић, Глодина, Добро Село, Дубовик, Двориште, Збориште, Отока, Пученик, Суваја.

Срез Б. Петровац: Буковача, Бјелај, Вођеница, Грмеч, Кулен-Вакуф, Крњеуша, Колунић, Оштрељ, Срнетица, Трубар.

Бастаси, Брестовац, Вел. Цвијетнић, Доњи-Унац, Јањила, Осредци, Потоци, Рашиновац, Рмањ-Ман, Смољани.

Срез Кључ: Соколово, Ситница.

Вел. Пољана, Граци, Гор. Ратково, Доње Ратково, Копјеница, Сеница.

Срез С. Мост: Будимић-Јапра, Мајкић-Јапра, Стари-Мајдан, Томина.

Адраповци, Добрун, Еминовци, Јелашиновци, Липник, Мала-Рујишка, Оштра-Лука.

Срез Цазин: Вел. Кладуша, Глиница.

Врело, Пишталина, Рујница.

ОКРУГ МОСТАРСКИ.

Срез Билећа: Билећа, Баљци, Врањска, Дивин, Моско-Плана, Фатница.

Звјерина, Добрићево, Љубомир, Мека-Груда.

Срез Гацко: — Бодежишта, Вратковићи, Вртли, Жањевица, Изгори, Јасеник, Корита, Срђевићи, Улиње, Чемерно, Шипачно.

Срез Коњиц: Коњиц, Брадина, Јабланица.

Бијела, Борци, Главатичево, Острожац.

Срез Љубиње: Неум-Кула, Поцрње, Струјићи.

Влаховићи, Драчево, Жегуља, Убоско.

Срез Љубушки: — Клобук, Посушје.

Срез Мостар: — Баћевићи, Житомислић, Жељуша, Пијесци, Потоци, Преграђани, Равно, Ровчићи, Раштани, Хум, Широки-Бријег.

Срез Невесиње: Биоград, Зови-До, Лукавац, Улог. Бјељина, Бијења, Гребак, Дрмашево, Залом, Крушевљани, Оцак-Раст.

Срез Столац: Дабар-Поље, Драчево, Домановићи, Опличићи, Пребиловци.

Берковићи, Гор. Храсно, Доњи-Шоплат, Доње-Храсно, Ротимље, Тријебањ, Тасовчићи.

Срез Требиње: Јасеница, Крушевице, Луг, Ускопље. Бобани, Добромани, Жупа, Зупци, Загори, Јасен, Куртовићи, Крушевљани, Месари-Луг, Месари-Кочела, Мрконићи, Мићијевићи, Орах, Пољице, Суторина, Ускопље, Чићево.

ОКРУГ ТРАВНИЧКИ.

Срез Бугојно: Гор. Вакуф, Доњи Вакуф, Чипулић. Благај, Главице, Доње Вуковско, Доњи-Малован, Зијамет, Јагодићи, Сковци.

Срез Гламоч: Видово-Село, Вагањ, Вел. Жупа, Зајаруге, Камен, Љесковац, Мокроноге, Мрђе, Преодац, Подић, Рори, Старо-Село, Црни-Влах.

Срез Дувно:

Срез Жепче: Жепче.

Срез Зеница:

Срез Јајце: — Волари, Грабовица, Драгнић, Језеро, Млиниште, Пецка, Прибељци, Трново, Црепањска, Шипово, Шединци.

Срез Ливно: Купрес.

Видовићи, Врбица, Гор. Вуковско, Губин, Зебе, Маринковци, Малешевци, Мрчај, Обљај, Пећи, Печенци, Расановци, Тишковац, Угарци, Црни Луг.

Срез Мркоњић-Град: — Билајац, Густоваре.

Срез Прозор: Прозор. — Рама.

Срез Травник: Гостиљ.

ОКРУГ ТУЗЛАНСКИ.

Срез Бијељина: Амајлије, Бијељина, Вршани, Загони, Јоховац, Црњелово, Тутњевац.

Бродац-Горњи, Батковић, Бобетно-Брдо, Батар, Богutowo-Село, Балатун, Вилени-Село, Глоговац, Горњи-Драгољевац, Дворови, Даздарево, Доњи-Бродац, Доња-Чађавица, Модрани, Међаши, Оборска, Обриња, Попови, Пиперци, Сухо-Поље, Свињаревац, Тур, Јањари, Угљевик, Чађавица, Ченгићи.

Срез Брчки: Брезово-Поље, Ражљево.

Бијела, Брка, Батковићи, Буквик, Бучиловац, Доњи-Жабор, Копаница, Коренита, Крепшић, Лончари, Миросавци, Мртвице, Марковац, Сандићи, Човић-Поље.

Срез Власенице: Папрача.

Јеремићи, Крам, Краљево-Поље, Ловница, Мало-Поље, Осмаци, Стрмница, Цикоте.

Срез Градачац: — Брвник, Врњак, Горња-Толиса, Горњи-Жабар, Горњи-Скугрић, Зелиње, Кречане. Копривна, Леденице, Слатина, Срп. Срнице, Самаревац, Толиса, Турић, Црквине.

Срез Грачаница: — Бољанић, Васиљевци, Грачаница, Кожухе, Кртов, Какмуж, Крстова, Озрен, Поречина, Петрово-Село, Пелов-Бријег, Скиповац, Сочковац.

Срез Зворник: Зворник, Срп. Трнова.

Баљковица, Витиница, Гуштери, Доњи-Паљковци, Дрињача, Бевање, Зелиње, Јадран, Калесија, Коракаја, Китовница, Кусоња, Лијешањ, Поточани, Прибој, Рашево, Рачевић, Ројчевић, Скочић, Снагово, Тршић, Табанци-Тобут, Цапарде, Челопек.

Срез Кладањ: Кладањ.

Срез Маглај: — Баре, Бучје, Вуковине, Васовине, Васићи, Возућа, Врачевац, Гор. Пакленица, Гаре, Доња-Пакленица, Жежеваће, Јеличићи, Јеллах, Лозна, Миљевићи, Наранчићи, Ораховица, Осојница, Предражићи, Стријежице, Тумаре Трбук.

Срез Сребреница: Кравица, Скелани.

Височник, Жљебци, Обод, Поллом, Топлица, Црквице.

Срез Тузла: Букиње, Калесија, Пожарница.

Гор. Бријесница, Доња Бријесница, Карачић, Луковац, Милино-Село, Марина-Глава, Мичијевићи, Обудовац, Петерци, Смолуча, Сижје, Трштенци, Тумаре, Трњаци.

ЦРНА ГОРА:

Борковићи, Боан, Буковица, Бирани, Баљевић, Врела, (Жабљак), Вилимље, Гор. Поље, (Никшић), Голија, Горанско, Гор. Рудине (Никшић), Данилов-Град, Дужи (Шавник), Жупа Никшића, Жабљак, Колашин, Љуботињ, (Ријека Црнојевић) Новаковићи, Његуши, Пишче (Шавник), Полимље (Андријевица), Руданка (Жабљак), Стари Бар, Стабна (Горанско), Тепци (Жабљак), Црквице (Горанско), Чево, Шавник.

ДАЛМАЦИЈА:

Брибир (Ђеврске), Врлика, Жегар, Имотски, Книн, Кистање, Метковић.

Брочанац (Книн), Бјелина Кистање, Бискупија (Книн), Врбник (Книн), Врпоље (Книн), Грохоте (Оток Шолта), Груж, Голубић (Книн), Добропаључ (Ђеврске), Ђеврске, Ислам, Јагодиња, (Бенковац), Кољани, (Врлика), Кула-Атлагића, Лишани,

(Бенковац), Отишће, (Врлика), Ожестово, (Книн), Плавно, (Книн), Полаче, (Книн), Радучић, (Книн), Стрмница, (Книн), Смиљчић, Тепљуси, (Дрниш).

БОКА:

Баошић, Крушевице, Котор, Кривошије, Поди, Рисан,
Бијела, Будва, Грахово, Главати, (Грбаљ), Градиште, Драгаљ, (Рисан), Дуљево, Ђеновић, Забрђе, Зеленика, Камен, Клинци, Кути, Кумбор, Каменари, Доње-Леденице, Маина-Горња, Мишићи, Мојдеж, Мокриње, Петровац, Праскавци, Пријеради, Радовићи, Ражевић, Ратишевина, Росе, Ратишево, Топло.

СРБИЈА:

Београд, Баста, (Крупань), Бабушкинци (Пирот), Бела-Црква, Крушево, Вел. Поповић, Врање, Ваљево, Галичник, Драгињац (Лозница), Жучка (Крушево), Јагодина, Крагујевац, Лесковац, Љубовија, Ниш, Острини (Крушево), Пасјача (Ниш), Скупљен, Словиња (Цариброд), Трешњевица (Јагодина), Трстеник, Цариброд, Шабац.

ЈУЖНА СРБИЈА:

Битољ, Приштина.

Берово, Брод (Призрен), Вел. Хоџа (Призрен), Вучитрн, Гостивар, Дебар, Качаник, Лисичје (Велес), Љубодраг (Куманово), Крушево (Јединковац), Призрен, Охрид, Пећ, Прилеп, Радовиште, Село-Ново (Струмица), Тетово, Урошевац, Чичево, Штип.

СТАРИ ВЛАХ:

Бучје, Бања-Манастир, Нови Пазар, Повин-Поље, Сјеница, Шаховићи, (Бијело Поље).

ХРВАТСКА:

Госпић, Дарувар.

Водоточ (Огулин), Вргин-Мост, Врховине, Војнић (Карловац), Вељун (Слуњ), Гор. Дубрава (Огулин), Глина, Градишка, Добротин (Двор), Дубица, Двор, Доње-Будочко (Карловац), Јасеновац, Копривица, Крстиња, Крњак, Небљуси, Новосељани, Окучани, Оточац, Петриња, Пакрац, Плашко, Скакавац, Стари-Пазар, Хрв. Костајница, Шушиловић, Шкаре.

СЛАВОНИЈА И СРЕМ:

Буђеновци, Ириг, Стара-Полача, Сухо-Поље.

Бановци (Шид), Бечмен, Батајница, Будимци, Вуковар, Градина, Дарувар, Даљ, Јазак, Јамена (Шид), Краљевци (Рума), Кленак, Лежимир, Мала Ремета, Осијек, Привина-Глава (Шид), Погановац, Рума, Срем-Рача, Славонски Брод, Шид, Шуљам (Срем. Митровица), Черевећ.

БАНАТ:

Вардиште, Велика-Кикинда, Велики-Бечкерек.

Велики Гај (Вршац), Велики-Шимлун, Елимир, Жарковац, Камена, Парта, Сухо-Поље (Елимир), Стари Бечеј, Срп. Црна.

БАЧКА:

Сомбор, Суботица.

Бачко-Градиште, Бачка Топола, Мали Иђош, Пригр, (Св. Иван), Ст. Моравице, Чуруг.

СЛОВЕНИЈА:

Марибор.

ИНОСТРАНСТВО:

Беч, Брно, Праг, Петроград, Пшибрам, Тријест.

АМЕРИКА:

Бизбе (Аризона), Милвоке, Чикагоф (Аласка), Буно.

Ангелос (Калифорнија), Вотсонвил (Калифорнија), Ворднер (Идахо), Гери (Индиано), Етна Пов. К. (Индиана), Јаксон (Калифор.), Конти (Калифор.), Клервиј (Охио), Лед (С. Дакота), Минеаполис (Мин.), Питсбург (Па.), Портланд (Орд.), Ред-Леђ (Монт.), С. Луис, Сан-Франциско, Тенопах (Невада), Фресно (Калифор.), Хегвић (Или.), Хамонд (Инд.), Хобарт (Мил.), Ђисхолм (Мин.).

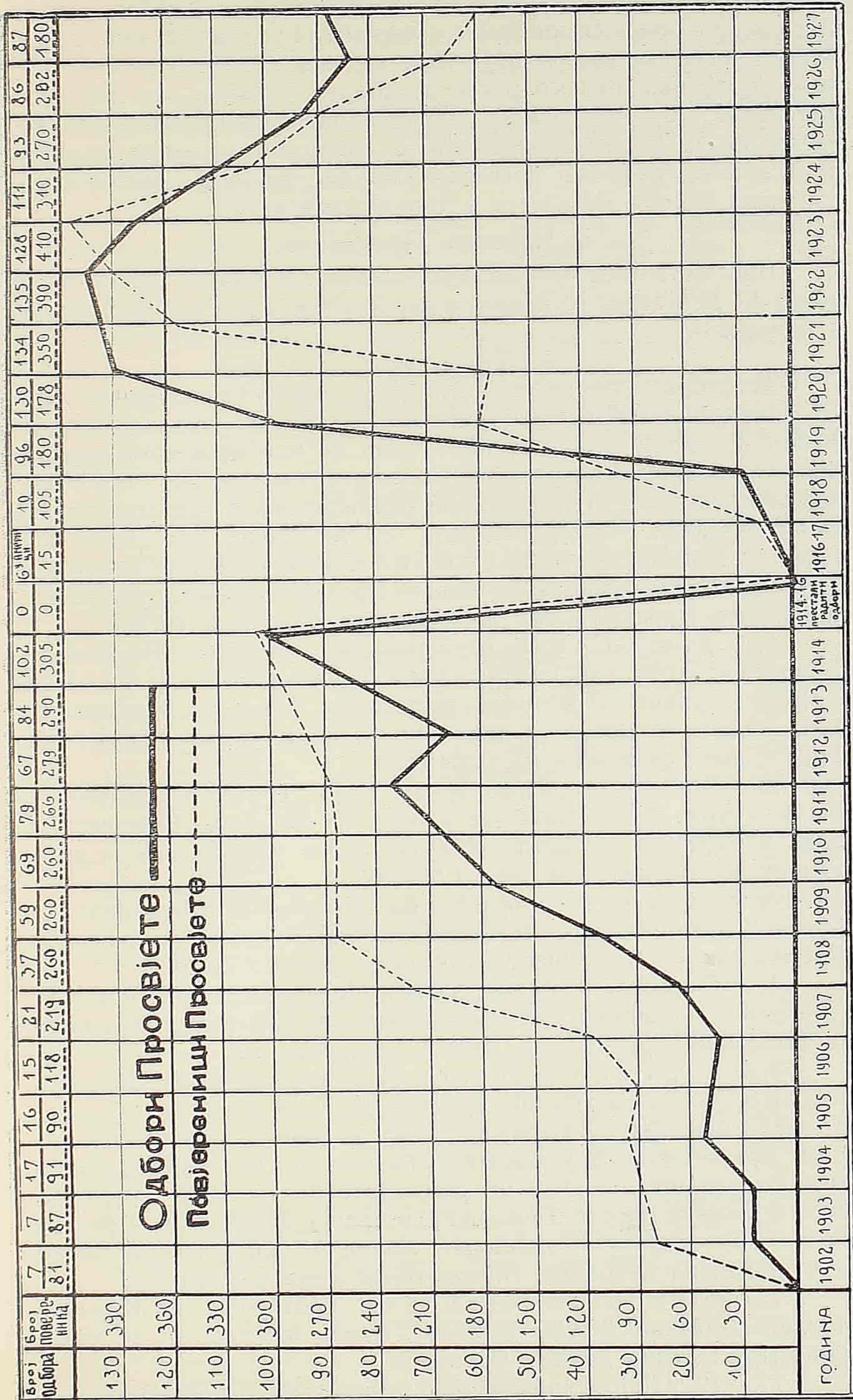
Подвучена су мјеста, у којима су повјереници били активни у току задње двије године, гдје се је нешто радило за Просвјету. Сва друга неподвучена мјеста означају, да је само ту био негда повјереник Просвјете. У многим од ових неподвучених мјеста радило са негда особито интензивно за Просвјету. Просвјета је према томе имала свога повјереника у 841 мјесту. Од ових и сада раде њих 180 док су остали престали радити. По годинама број повјереника био је слиједећи:

Стање повјереника Просвјете по годинама.

Г о д и н а	Број повјереника	Г о д и н а	Број повјереника
1902.	81	1914*)	305
1903.	87	1916/17.	15
1904.	91	1918.	105
1905.	90	1919.	180
1906.	118	1920.	178
1907.	219	1921.	350
1908.	260	1922.	390
1909.	260	1923.	410
1910.	260	1924.	310
1911.	266	1925.	270
1912.	279	1926.	202
1913.	290	1927.	180

*) Почетком рата престали су радити сви повјереници.

Одбори Просвјете

Повјереници Просвјете

Одбори и повјереници Просвјете.

И код повјереника, како се види из приложене табеле, као и код одбора прије Ослобођења, тенденција је, да их има сваке године више. Задње године 1914-те има их 304. Иза Ослобођења број повјереника расте до године 1923-ће, кад постиже максимум 410. Иза ове године број повјереника сваке године нагло пада. Овоме извјештају о одборима и повјереницима додајемо графички преглед истих по годинама. Дебља црта означава одборе Просвјете а танка повјеренике.

3. Чланови Просвјете.

Просвјета има четири врсте својих чланова. Ти су чланови: А) Легатори, Б) Добротвори, В) Утемељачи и Г) Помагачи и прилагачи.

А. Легатори.

Легатором Просвјете постао је прије Ослобођења онај, ко је приложио Просвјети најмање у готовом своту од Круна 20.000 у злату или у реалитетима те или веће вриједности. Иза Ослобођења легатором Просвјете постаје, ко приложи најмање своту у готовом или реалитетима у вриједности од Динара 20.000. Новац легатора се не троши, него се истим оснивају код Просвјете Задужбине, које носе име легатора. Приходи легата троше се на циљеве Просвјете према друштвеним правилима. Просвјета има до сада легатора 47, а ти су:

1. † Даша Савић, служавка из Сарајева. Поклонила је Просвјети сав свој иметак, кућу са земљиштем у Сарајеву у Чеицик улици. Приликом регулације кућа је продана за Дин. 80.000 и новац уложен на књижицу као: Задужбина Даше Савић, служавке из Сарајева.

2. † Тодор Анчић, трговац из Трста. Поклонио у злату Круна 20.000. Новац је уложен за подизање Просвјетина Дома у Сарајеву у Симе Милутиновића улици, чија је вриједност процијењена на Дин. 1,500.000.

3. † Јованка Фуфић, из Травника. Поклонила је Круна 20.000 у злату. Новцем је купљена кућа у Сарајеву у Деспића улици. Вриједност куће данас Динара 200.000.

4. † Пахомије Николајевић, игуман, Манастира Житомислића. Поклонио је Круна у злату 20.000. Новац је уложен за Подизање Просвјетина Дома у Сарајеву.

5.—7. † Нико Бесаровић, трговац из Сарајева, † Перо Н. Бесаровић, студент, † Константин Бесаровић, рентијер у Сарајеву, отац и синови. Поклонили су један дио земљишта у Сарајеву, на коме је сазидан Просвјетин Дом. Вриједност поклоњеног земљишта Круна 40.000 у злату.

8.—9. † Васо Јакшић, трговац у Дервенти и † Мара Јакшић, супруга. Поклонили Круна 20.000 у злату. Новац је утрошен за подизање Просвјетиног Дома у Сарајеву.

10. † Димирије Јовановић, протојетер из Коњица. Поклонио Круна 20.000 у злату. Новац је утрошен за подизање Просвјетина Дома у Сарајеву.

11.—12. † Пајо Смољановић и † Марица П. Смољановић, рођ. Бањац, супруга. Поклонили реалитете у Прачи. Вриједност Д. 50.000.

13. † Љубо Р. Крсмановић, рентијер у Београду. Поклонио земљиште у Тузли у вриједности од Динара 45.000.—.

14. † Аделина-Паулина Ерби из Бојлон-Хола, у Енглеској племенита Енглескиња, велика добротворка Српскога Народа. Просвјети поклонила у реалитетима у Сарајеву у вриједности од Динара 450.000.—.

15.—16. † Стево Остојић, трговац из Прњавора и Јованка Остојић, супруга. Поклонили три куће у Прњавору у вриједности од Динара 500.000.—.

17. † Ана Сератлић у Сарајеву. Поклонила кућу у Сарајеву у Патке-Чикма улици у вриједности од Дин. 30 000.—.

18.—19. † Васо С. Краљевић, трговац из Сарајева и † Кристина В. Краљевић, рођ. Бесаровић, супруга. Поклонили кућу у Сарајеву у Краља Петра улици. Вриједност Динара 1,500.000.—.

20. † Марко Добројевић, трговац у Бос. Крупи. Поклонио кућу у Бос. Крупи у вриједности од Дин. 50.000.—.

21. Шпиро Давидовић-Докић, трговац у Мостару. Поклонио кућу у Мостару на Суходолини у вриједности од Дин. 135.000.—.

22.—23. † Симо Дакић, трговац у Бос. Шамцу и † Јелена Дакић, супруга. Поклонили двије куће у Босан. Шамцу у вриједности од Динара 65.000.—.

24. Васо Л. Ђуковић, трговац родом из Рисна у Боки, сада у Денверу, држава Колорада (С. А. Д.). Поклонио је Дин. 25.000.— у готовом.

25. Сока уд. Андрић из Требиња. Поклонила Дин. 20.000.— у готовом.

26. † Митар Калајџић, трговац у Скопљу. Поклонио Просвјети кућу у Скопљу у Цара Уроша улици у вриједности од Динара 150.000.—.

27. † Живојин Мишић, војвода. Уписали га грађани Бихаћа са улогом од Дин. 22.000.—. Новац уложен у Просвјетин Бачки Дом у Бихаћу.

28.—29. Стојка Ковачевић, рођена Гаић из Бос. Градишке и † Ђорђе Ковачевић, трговац супруг. Поклонили Просвјети кућу у вриједности од Динара 300.000.— у Бос. Градишки.

30.—32. † Ацо М. Деспич, трговац и индустријалац из Сарајева и † Вера М. Деспич, супруга и Даринка М. Деспич, сестра. Поклонили Дин. 1.200.000.— у реалитетима — двије куће у Београду и Дин. 20.000.— у готовом.

33.—34. Илија Лазић, трговац из Сарајева и Мара И. Лазић рођ. Докић, супруга. Поклонили кућу у Новом Сарајеву у вриједности од Дин. 132.000.—,

35. Симо Прњатовић, трговац из Сарајева. Поклонио у готовом Дин. 20.000.—.

36.—37. Гоша уд. Шљивић и † Душан Шљивић, инжењер. Мати и син обоје из Сарајева. Поклонили кућу у Сарајеву у Кошеву улици у вриједности од Дин. 150.000.—.

38. Др. Божидар Черовић из Требиња. Поклонио Динара 20.000.— у готовом.

39. Срп. Добротворно Друштво Св. Сава. Број 31. Српски Савез Свјесне Србадије у Ст. Паулу у Држави Минеаполис (С. А. Д.). Положило Динара 50.000.— 7⁰/₀ Држ. зајма.

40. Српска Централна Привредна Банка у Сарајеву. Поклонила Динара 20.000.— у готовом

41. Американско-Српска Банка у Сарајеву. Поклонила Динара 20.000.— у готовом.

42. Земаљска Банка за Босну и Херцеговину у Сарајеву. Положила Динара 20.000.— у готовом.

43. Нико Фуџић, посједник у Травнику. Положио Дин. 100.000.— у готовом.

44. Перо Стокановић трговац из Тузле. Положио Динара 20.000.— у готовом.

45. Др. Васо Рундо, адвокат у Сарајеву, Поклонио 5.000 књига своје Библиотеке у вриједности од Дин. 250.000.—.

46. Задужбина Благодарних Просвјети. Уписано до 1. јула 1927-ме Дин 30.000. Уписаше Просвјетини стипендисти.

47. Др. Хамид Сврзо из Сарајева. Поклонио Дин. 20.000.

Сви легати чине неприкосновену главницу Просвјете, која се ни у ком случају не може окрњити. Од кућа поклоњених као легат, ако се продају, добивени новац сачињава легат и исти се такођер не смије трошити. Просвјета има у легатима: у готовом новцу Динара 437.000. У реалитетима у вриједности Динара 5,057.000, и Круна у злату 140.000.

Б. Добротвори утемељачи, прилагачи-помагачи.

Добротвори су Просвјете, који су прије Ослобођења приложили најмање Круна 500.— у злату, а утемељачи најмање Круна 150 у злату. Иза Ослобођења била је чланарина добротворска и утемељачка у истој висини у динарима. Од године 1923-ће добротворска је чланарина Дин. 1.000.—, а утемељачка Дин. 300.— најмање. Помагачи прије Ослобођења плаћали су 0 70 хелера, а иза Ослобођења 1 Динар мјесечно. Од године 1923-ће уведена је чланарина прилагача, који плаћају Динара 3 мјесечно. Кретање Просвјетиних чланова приказате најбоље табела коју доносимо. Концем сваке године било је чланова: (Види табелу стр. 151.)

Како се из табеле (стр. 151.) види, број чланова свих врста стално расте за свих 12 година прије Ослобођења. Прве их је године укупно било 3.251, а задње дванесте 8.407. Иза Ослобођења број добротвора и утемељача, према податцима које смо навели, стално расте. Ови су податци потпуно тачни до године 1921/22., јер се до ове године водила евиденција, не само о новим придошлим члановима добротворима и утеме-

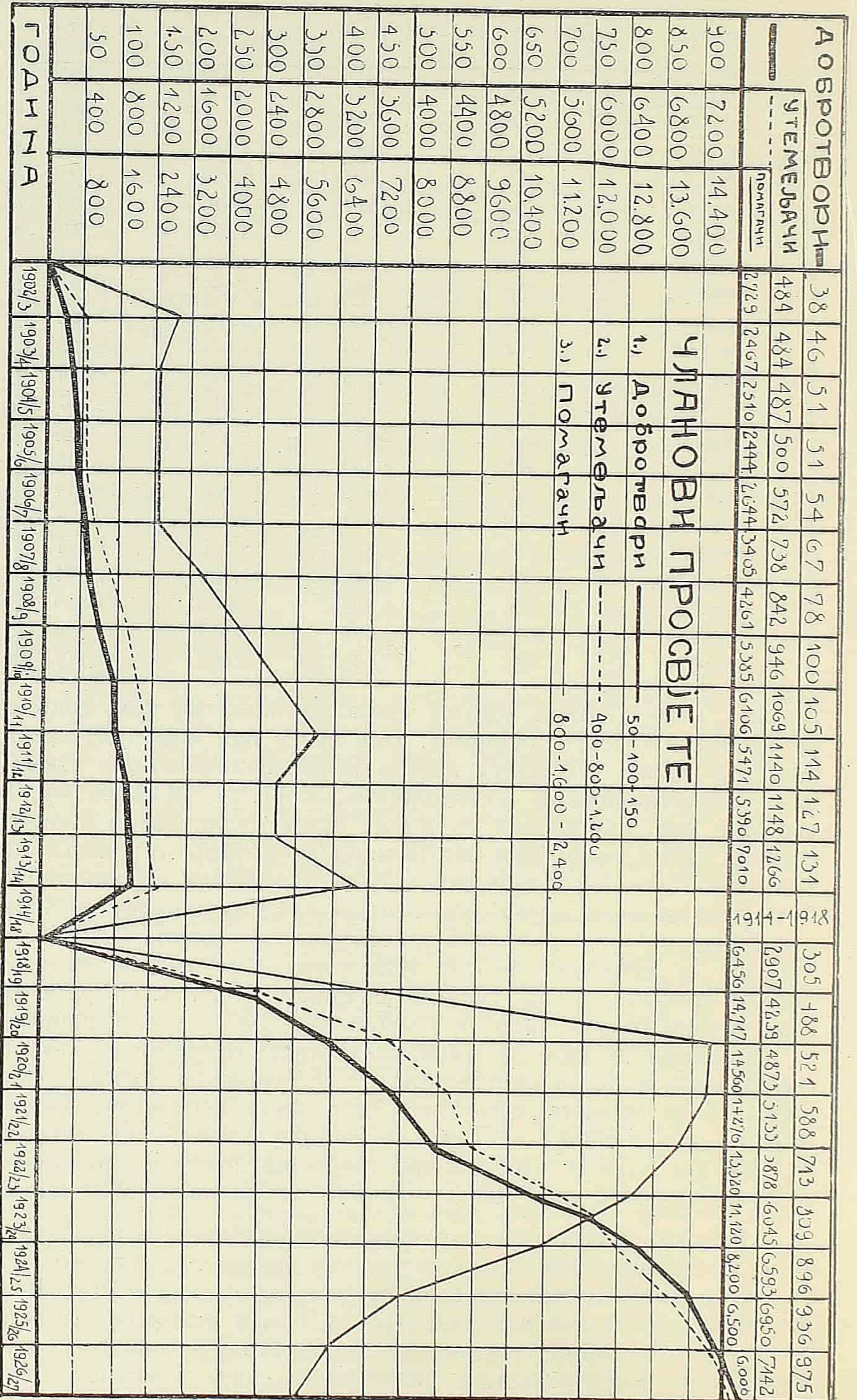

Година	Добротвора	Утемељача	Помагача прилагача	Свега
1902/03.	38	484	2.729	3.251
1903/04.	46	484	2.467	2.997
1904/05.	51	487	2.510	3.048
1905/06.	51	500	2.444	2.995
1906/07.	54	572	2.644	3.268
1907/08.	67	738	3.405	4.210
1908/09.	78	842	4.261	5.181
1909/10.	100	946	5.385	6.331
1910/11.	105	1.069	6.106	7.280
1911/12.	114	1.140	5.471	6.725
1912/13.	127	1.148	5.399	6.674
1913/14.	131	1.266	7.010	8.407
1918/19.	305	2.907	6.456	9.668
1919/20.	488	4.239	14.717	19.444
1920/21.	521	4.873	14.560	19.954
1921/22.	588	5.133	14.276	20.018
1922/23.	713	5.878	13.320	19.911
1923/24.	809	6.045	11.120	17.974
1924/25.	896	6.593	8.200	15.689
1925/26.	936	6.950	6.500	14.386
1926/27.	975	7.142	6.000	14.117

љачима, него и онима, који су престали плаћати у току године, не исплативши сву чланарину, који су се при обрачуна одбијали. Од године 1921/22-ге вођена је евиденција само о члановима добротворима и утемељачима, који су придлазили и овај смо број прибројали укупноме броју чланова из прошле године. Према томе биће нешто мање добротвора и утемељача иза 1921/22-ге, него ли је то у табели назначено. Разлика неће бити сувише велика, јер ови чланови нису онако покретљиви као помагачи. Број помагача растао је до године 1919/20. и највише је исказано 14.717. Иза тога двије године почиње полако опадати, а од 1923-ће опадање је нагло. Сигурно је томе главни разлог, што је Скупштина 1923-ће одредила, да се члановима не даје за чланарину лист Просвјета; што је уопће закључила да се престане са штампањем овога листа. Ово је била грјешка, коју треба што прије исправити. Тачан именик свих чланова израђује се и биће штампан ове године у посебној књизи. Приложени графички преглед приказаће најбоље кретање свих врста чланова за прошлих 25 година.

Из свих извјештаја о кретању, како одбора и повјереника, тако и чланова, види се, да се њихов прираст и опадање по годинама креће готово подједнако. Прве године, кад је Просвјета основана, друштвена организација се одмах развила особито добро и у Просвјету се уписало, за почетак, велик број чланова 3.251. Број одбора и повјереника, као и укупан број чланова, за првих пет година остаје готово исти и то: број

Чланови Просвејете.

одбора 16, повјереника 85, а чланова 3.000. Прве двије године забиљежено је да је одбора било 7. То је из разлога јер је тад требало 100 чланова да се оснује одбор. Мјеста са преко 50 чланова било је и тада преко 15. Иза тога, за даљих 7 година прије Ослобођења, готово стално расте и број одбора и повјереника и број чланова. Иза Ослобођења расте стално, како број одбора и повјереника, тако и број чланова за првих пет година, до године 1922-1923-ће. Највећи број одбора је био 135, повјереника 410, а чланова 20.018. Од године 1923-ће у опадању је читава организација Просвјете. Смањује се из године у годину и број одбора и повјереника као и укупан број чланова. Придоласком нових добротвора и утемељача повисује се једино број ових чланова, док број чланова помагача и прилагача нагло опада. Као један важнији разлог овом слабљењу укупне организације Просвјетине ми смо већ навели, што Просвјета не даје члановима од 1923-ће за чланарину свој лист, што од ове године уопће овај лист не излази. Али ово није једини разлог. Има их још. Ми ћемо само главније напоменути, не улазећи у детаљнија разлагања о појединим. Ти су: слабије интересовање иза Ослобођења уопће за културне установе, као да нам тобоже у својој Држави нијесу онако потребне као некада, кад смо били под туђином; оснивање нових друштава — особито шпортских — и других културних организација, чиме је интересовање подијељено; — све тежи положај средњег, грађанског сталеза — особито чиновника — на који се у главnome и ослањају сва ова друштва. На све ове разлоге долази један најглавнији, што је увијек пријетио и што сада пријети и развиту Просвјете, као и развијању сваког заједничког опћег дјела: Ми још сви скупа у главном радимо на парче, на махове. И тад често веома много свршимо, особито ако је погођен добар час. Али у раду брзо малакшемо. Мало још имамо истрајних, марљивих радника. То је најбоље осјетила Просвјетина организација. Прираст нових чланова из године у годину је увијек био особито велик. Негда је достигао и 10.000 у једној години. Али како је год прираст нових чланова увијек велик, исто су тако у великоме броју стари чланови престајали плаћати чланарину. То ће рећи: Просвјета је увијек налазила нових радника, који су енергично повели рад за друштво и показали одмах велике резултате. Али док су нови радници повећавали организацију друштвену, стари су малаксавали и организација се расипала. И тако су кроз Просвјету пролазиле хиљаде чланова задржавајући се само краће или дуже вријеме. Да није ове несталности Просвјетина организација од 149 одбора и 410 повјереника, колико их је свега имала, и 50.000 до 60.000 чланова, колико их је на број кроз Просвјету прошло, била би далеко јача, него ли је данас. У посебној књиги, коју ћемо још ове године штампати, изнијећемо укупну организацију Просвјете, све одборе, повјеренике и чланове, у колико нам о томе стигну извјештаји.

4. Скупштине Просвјете.

Воља чланова Просвјете долази до изражаја на скупштинама Просвјете. Ове су скупштине уједно главна контрола свега Просвјетина рада. Скупштине су редовне и ванредне. Редовне су скупштине: а) Повјереничке скупштине, б) Скупштине одбора Просвјете, в) Скупштина Главнога Одбора Просвјете.

а) Повјереничке скупштине. Сви чланови који су уписани код повјереника држе годишњу скупштину у мјесецу мају. Повјереници на скупштинама извијесте о своме раду а скупштина преко два члана прегледа рачуне повјереника, који о томе одмах дају извјештај скупштини. Скупштина тада бира повјереника за идућу годину. Сваки члан има право на овој скупштини примједбе своје ставити на рад повјереника и на рад Главнога Одбора Просвјете. Сваки члан има право послати своје предлоге за Главну Годишњу Скупштину.

б) Скупштине Одбора Просвјете. Сви чланови који су уписани код појединих одбора Просвјете држе годишњу скупштину такођер у мјесецу мају. На овој скупштини Управни и Ревизиони Одбор изнесу извјештај о годишњем раду на претрес и одобрење скупштине. Скупштина по правилима бира нове чланове одбора. Као и на повјереничким скупштинама сваки члан има право на овој скупштини ставити своје примједбе на рад свога Одбора и Главнога Одбора и своје предлоге послати за Главну Скупштину Просвјете.

в) Скупштина Главнога Одбора. Кад дођу записници свих скупштине одбора и повјереника Просвјете и сви извјештаји о укупном раду истих Главноме Одбору, држи Главни Одбор своју Редовну Главну Скупштину. Та се скупштина редовно држи о Видов-дану највећем српском националном празнику који пада сваке године 28. јуна. Сваки члан Просвјете има право приступа и право говора на овој Главној Скупштини.

Главна Скупштина Просвјете даје смјернице читавоме раду Просвјете. Попуњује и мијења правила друштвена, одређује годишњи прорачун. Главни Одбор дужан је овој скупштини поднијети извјештај о цјелокупном раду Просвјете на претрес и одобрење. Ова Скупштина бира нови Главни Одбор.

Осим чланова Просвјете, који имају контролу над радом Гл. Одбора, одборâ и повјереникаâ на годишњим скупштинама, Главни Одбор може по правилима вршити контролу над радом одборâ одредивши из мјеста сваког одбора 4 члана у одбор. Одбори опет могу вршити контролу над радом Главнога Одбора именујући сваки по два члана у Главни Одбор из мјеста Главнога Одбора, из Сарајева. Најбољу контролу над свим радом друштва врши орган друштва Просвјете, који све забиљежи, што се у друштву учини и штампа сваке године опширан извјештај Главне Редовне Годишње Скупштине Просвјетине,

IV. Укупни приходи и расходи Просвјете.

1. Приходи.

Просвјета има двије разне врсте прихода а то су: редовни годишњи приходи и приходи легата. Први се приходи редовно троше за остварење друштвенога циља и сачињавају разна редовна примања по буџетским ставкама. Други приходи: легати сачињавају сталну, неприкосновену главницу, друштвену, која се, ни у коме случају, не може трошити. Само приходи од легата троше се на редовне друштвене издатке. Новац или имање легата чини Задужбину, која носи име легатора.

А. Приходи од Легата.

Просвјета има у свему 46 легатора, који покло-нише друштву у новцу или у реалитетима најмање у вриједности од Динара 20,000.—. У готовоме новцу од ових легатора има Динара 437.000, зл. кр. 140.000.— уложених у реалитете, и у реалитетима у вредности Дин 5,057.000.—. Приходи од легата долазе у редовне годишње буџете: као приходи од некретнина, или као интерес на уложени новац.

Б. Редовни годишњи приходи.

Редовни приходи по буџетским ставкама износили су у свему Круна у злату 1,169.619.53 и Динара 14,766.380.71. То је просјечно годишње за 12 година прије Ослобођења Круна 97.468.— и за 9 година иза Ослобођења Динара 1,640.709.—.

Укупни приходи Просвјете осим легата.

а) Прије Ослобођења. Од год. 1902. до 1914.

Године	К	х	Године	К	х	Године	К	х
1902/03.	79.803	83	1906/07.	52.311	15	1010/11.	127.970	35
1903/04.	46.840	81	1907/08.	64.763	70	1911/12.	124.728	51
1904/05.	55.682	96	1908/09.	83.284	88	1912/13.	127.612	02
1905/06.	45.534	95	1909/10.	105.720	76	1913/14.	170.166	71

Укупно је прикупљено за првих 12 година Круна 1,084.420.53. За вријеме од 1914-те до 1918-те, када је Просвјета била у ликвидацији, било је прихода, највећим дијелом од имања друштвенога, Круна 85.199.—.

б) Иза ослобођења. Од год. 1918. до 1927.

Година	Динара	п	Година	Динара	п	Година	Динара	п
1918/19.	156.941	09	1921/22.	893.314	43	1924/25.	2,272.431	02*
1919/20.	489.188	56	1922/23.	1,631.702	53*	1925/26.	3.462.574	55*
1920/21.	1,440.750*		1923/24.	1,786.116	88	1926/27.	2,633.361	65**

* Вишак прихода према приходима по ставкама буџета исте године тиче се прихода од легата и других ванредних прихода.
** Вишак примитка према ставкама буџета исте године односи се на виша примања од питомца у домовима.

Укупно прикупљено иза Ослобођења Динара 14,766.380·71

2. Р а с х о д и.

Просвјета је прије Ослобођења на остварење свога задатка потрошила укупно Круна у злату 1,322.044·91, а иза Ослобођења Динара 14,486.754·76. То је просјечно годишње за 12 година Круна 110.170.— и просјечно за 9 година Динара 1,609.639.—. Како су се кретали ови приходи и расходи приказате најбоље слиједеће табеле:

Укупни расходи Просвете.

а) Прије Ослобођења. Од 1902. до 1914. године.

Година	К	х	Година	К	х	Година	К	х
1902/03.	26.378	65	1906/07.	48.354	90	1910/11.	122.684	68
1903/04.	46.744	35	1907/08.	57.950	01	1911/12.	159.990	—
1904/05.	60.415	20	1908/09.	79.290	64	1912/13.	166.039	49
1905/06.	60.043	56	1909/10.	94.577	11	1913/14.	163.672	31

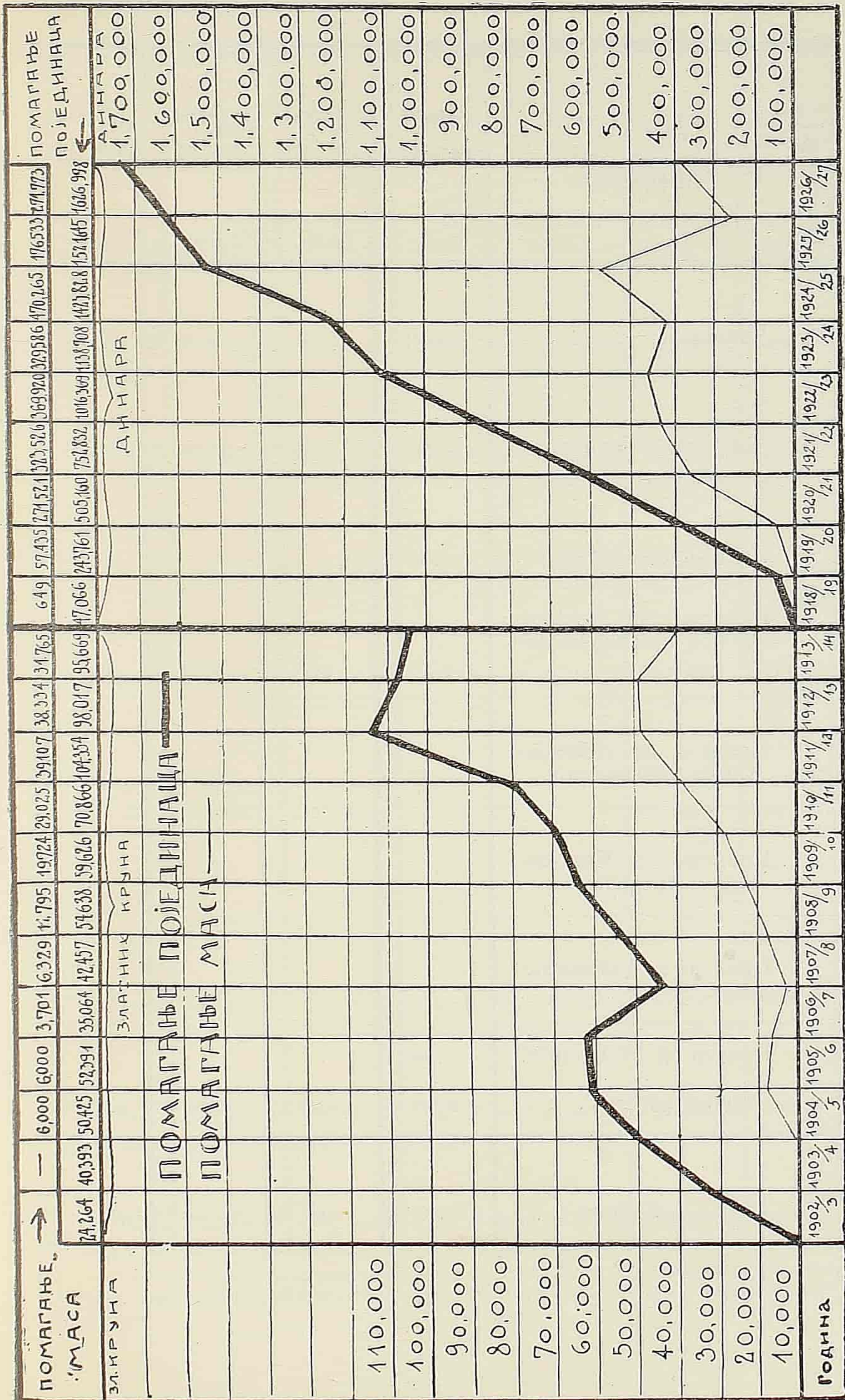
Укупно је издано за првих 12 година Кр. 1,086.140·99. За вријеме од 1914-те до 1918-те издано је, највећим дијелом на некретнине и плате, Кр. 101.781·78. За Бачке Домове у Мостару и Бихаћу и за Бачку Трпезу у Сарајеву издато свега Кр. 134.122·14. Укупно свега Кр. 1,322.044·91.

б) Иза ослобођења. Од год. 1918. до 1927.

Година	Динара	п	Година	Динара	п	Година	Динара	п
1918/19.	123.999	15	1921/22.	1,536.130	59	1924/25.	2,488.956	28
1919/20.	391.344	22	1922/23.	1,859.924	48	1925/26.	2,680.129	30
1920/21.	971.795	04	1923/24.	1,982.840	61	1926/27.	2,441.635	09

Укупно издано иза Ослобођења по ставкама буџета Динара 14,486.754·76.

Подјела расхода на појединце и народне масе.

А. Приходи по

Редни број	ВРСТА ПРИХОДА	Година 1902.-1914.		Година 191 .-1919.		Година 1919.-1920.		Година 1920.-1921.	
		Круна	х	Динара	п	Динара	п	Динара	п
1.	Чланарина	456.894	41	43.882	18	220.159	49	353.709	66
2.	Добровољни прилози .	308.340	28	16.893	29	211.718	21	295.363	37
2.	Просвјетини артикли .	172.949	55	—	—	—	—	37.500	—
4.	Приходи од некрет- нина и интерес на но- вац	81.575	74	3.677	17	4.851	—	24.818	03
5.	Приходи од Просвје- тиних публикација . .	41.780	58	—	—	2.967	58	22.330	47
6.	Приходи од Просвје- тиних предавања . .	—	—	—	—	—	—	—	—
7.	Приходи од ђачких до- мова	—	—	—	—	9.242	12	30.794	75
	Приход од 1914.—1918.	85.199							
8.	Разни приходи	20.279	67	92.488	62	40.350	16	609.843	49
	Укупно	1,167.019	23	156.941	26	489.188	56	1,374.359	77

ставкама буџета.

Година 1921.-1922.		Година 1922.-1923.		Година 1923.-1924.		Година 1924.-1925.		Година 1925.-1926.		Година 1926.-1927.		Укупно од годнке 1913.-1927.	
Динара	п	Динара	п	Динара	п	Динара	п	Динара	п	Динара	п	Динара	п
298.092	47	269.612	35	297.156	—	217.653	31	157.862	20	141.247	15	1,999.374	81
271.871	90	810.811	50	756.743	41	788.575	40	664.019	97	472.595	21	4,288.592	26
41.246	12	42.500	—	50.500	—	98.267	25	88.733	90	155.963	—	514.710	27
65.899	10	18.260	80	100.938	25	100.228	—	220.529	66	269.489	47	808.691	48
83.404	73	62.250	45	87.024	93	48.781	45	64.521	30	81.064	44	452.245	35
—	—	—	—	41.234	45	39.900	—	—	—	—	—	81.134	35
31.245	50	173.439	45	213.311	20	586.581	25	808.363	36	851.371	60	2,704.349	23 *)
101.564	61	112.675	26	209.857	42	362.796	36	1,420.671	52	565.888	64	3,450.197	31
893.324	43	1,489.549	81	1.756.765	66	2,242.783	02	3,424.701	91	2,537.619	51	14,299.295	15

*) Разликује се од уплате питомаца на табели стр. 59 из разлога што уплате ђака првих година нијесу уношене ни као приходи ни као расходи у Буџете Главног Одбора.

Расходи по

Редни број	ВРСТА РАСХОДА	Година 1902.-1914.		Година 1918.-1919.		Година 1919.-1920.		Година 1920.-1921.	
		Круна	х	Динара	п	Динара	п	Динара	п
		1.	Штипендије и помоћи	691.410	12	32.276	75	100.701	55
2.	Ђачки Домови	134.122	14	12.289	50	143.059	69	364.252	77
3.	Помоћ шегртима . .	29.759	12	—	—	—	—	12.500	—
4.	Српске Земљораднич- ке Задруге	40.903	51	—	—	—	—	—	—
5.	Просвјетине публика- ције	108.513	55	268	80	40.717	65	220.124	89
6.	Просвјет. књижнице .	16.074	01	606	10	16.718	05	38.749	07
7.	Течајеви за неписмене	9.637	68	—	—	—	—	13.789	67
8.	Трошкови управе . .	102.224	03	27.219	56	63.621	78	108.286	82
9.	Издатци за некретни- не и интерес на но- вац и друго	82.671	15	1.529	88	11.938	61	52.191	62
10.	Просвјет. предавања .	—	—	—	—	—	—	—	—
11.	Школе домаћица . .	—	—	—	—	—	—	—	—
12.	Издано од 1914.—1918. Разно	106.729	60	49.808	56	14.586	89	20.992	95
	Укупно	1,322.044	91	123.999	15	391.344	22	971.795	04

ставкама буџета

Годна 1921.-1922.		Годна 1922.-1923.		Годна 1923.-1924.		Годна 1924.-1925.		Годна 1925.-1926.		Годна 1926.-1927.		Укупно од годне 1918.-1927.	
Динара	п	Динара	п	Динара	п	Динара	п	Динара	п	Динара	п	Динара	п
122.512	50	110.144	—	121.986	50	114.720	50	85.315	—	103.405	—	931.969	05
605.319	60	896.225	93	996.721	92	1,294.107	88	1,392.158	35	1,447.908	60	7,152.044	24*
25.000	—	10.000	—	20.000	—	15.000	—	44.172	—	45.412	50	172.084	50
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
169.028	04	204.733	11	58.775	80	30.008	30	21.840	05	112.324	55	857.821	19
99.119	38	98.080	90	125.940	05	127.826	40	88.374	—	115.483	90	710.897	85
33.019	—	8.255	20	7.940	60	39.795	20	6.035	75	7.587	75	116.423	17
158.443	72	284.178	60	351.405	94	374.777	39	309.981	85	285.812	29	1,963.727	95
170.509	16	119.425	93	56.100	86	122.418	85	133.222	34	174.370	03	841.707	28
22.360	10	43.772	36	114.767	90	249.302	07	16.724	60	10.863	30	457.790	33
—	—	15.078	64	26.161	65	23.333	40	43.559	15	25.514	30	133.647	14
130.819	09	70.029	81	113.039	39	97.666	29	538.746	21	112.952	87	1,148.642	06
1,536.130	59	1,859.924	48	1,982.840	61	2,488.956	28	2,680.129	30	2,441.635	09	14,486.754	76

*) Разликује од исте ставке на табели стр. 59 из разлога, што у Буџете Главног Одбора нијесу уношени издатци, који су се подмиривали уплатама питомаца и приходима мјесних одбора.

Просвјета као друштво.

Забиљежисмо у најглавнијим потезима рад Просвјете за првих 25 година. Овај извјештај надопунићемо са неколико ријечи о самој Просвјети као друштву. Ово чинимо, поред тога што желимо у овој књизи дати прегледну слику Просвјете, и из слиједећег разлога. Још приликом прославе 10-годишњице Просвјете, 1912-те, закључен је кооперативан рад на просвјећивању одраслих између главнијих тадањих српских културних установа. Велики догађаји, који су непосредно слиједили, запријечили су тај посао. Иза Ослобођења покушала је Просвјета, још 1920-те, да помакне ову акцију напријед, ступивши у контакт са културним радницима око Матице Српске у Новом Саду и бивше Културне Лиге у Београду. Покушај је остао без успјеха, у колико се тиче саме кооперације рада на просвјећивању одраслих између наших највећих културних друштава. О овоме кооперативном раду на просвјећивању одраслих и данас се говори и претреса. Главни Одбор Просвјете и прије је у овоме питању заступао мишљење, да треба провести јединствену организацију рада приватне иницијативе за просвјећивање одраслих, које и сада заступа. Та организација треба да буде по узору на друштво Просвјету ради многих добрих особина, које Просвјета има. Те ћемо добре особине организације Просвјете овдје на крају овога извјештаја навести.

1. П р о с в ј е т а, поред тога што је била хумано, културно-просвјетно друштво, била је увијек друштво живе акције за једну велику идеју. Та је идеја у прошлости била српска. За мисао српску, што је значило за ослобођење испод туђина, настојали смо задобити сав народ, јер смо били освједочени, да ћемо тиме најосјетније рушити позиције завојевача. Ова мисао, као црвена нит, провлачи се и види у цијеломе дјеловању Просвјете. То је била и најјача привлачна снага Просвјете у народу српскоме Босне и Херцеговине.

И. нова Просвјета, Просвјета иза Ослобођења, наставила је своје велико културно дјело, а остала је и даље друштво акције једне нове велике идеје. У својој Држави ми треба да израдимо своју културу — нова је мисао, нова идеја Просвјете. Прије је Просвјета тежила и све

силе употребила, да би што прије створили своју Државу, како би могли сад у истој створити своју културу. Ово је прва и најосновнија карактеристика друштва Просвјете, што је увијек била друштво акције за једну велику идеју, која је могла окупити и окупљала је сав народ.

2. Програм рада Просвјете најшири је што се даде замислити. Циљ је друштва Просвјете: културно-просвјетно подизање народа. Управо ради тога, што је програм рада Просвјете овако опсежан, потпун, организација овога друштва може успјешно да дјелује свагдје, у свим крајевима наше Државе. Рад ће се увијек прилагођивати културноме нивоу и посебним приликама сваке покрајине, свакога краја. Ради тога друштво, организовано по узору Просвјете, може бити на свима странама активно.

3. Са овако широким програмом Просвјете стоји у вези да друштво овога типа може у свако доба покренути културно-просвјетне акције, које су савремене, за које се појаве извјесне предиспозиције, извјесна воља за радом у некоме крају. Ово је и у прошлости особито чинило увијек Просвјету симпатичном, јер је увијек била савремена, увијек млада и својом организацијом увијек довољно јака, да задовољи прве културне и просвјетне потребе, које се појаве. Просвјета је у исто вријеме била позната на разним крајевима: као друштво за дијељење штипендија и потпора ђацима, као друштво које шаље шегрте на занате, подиже земљорадничке задруге, подиже библиотеке и т. д.

Како се год гдје пробудила воља код народа за извјесним културним радом, Просвјета је одмах знала употријебити ово расположење и дјеловати у томе правцу да се нешто учини.

4. Задња консеквенција овако широкога рада Просвјете била је у прошлости, да се организација овога друштва могла употријебити за сваки културно-просвјетни рад у народу. Шта више: организација Просвјете могла се у прошлости употријебити и употребљава се за сваки национално-политички рад. Шта значи једна добро проведена организација особито се осјетило, кад су се прикупљали прилози за Српски Црвени Крст приликом Балканскога Рата. Акцију је водила Просвјета. За три мјесеца рада, Просвјета је, како смо већ навели, тада више учинила за Српски Црвени Крст, него је за 10 година учинила за саму себе, за просвјетне потребе српскога народа у Босни и Херцеговини.

5. За успјешан рад Просвјете у масама народа особито је много учинила организација друштва Просвјете помоћу чланова помагача и помоћу ситних прилога. Овај начин организовања прикупио је Просвјети доста прихода и прокрчио је пут овоме друштву у дубље масе народа. Чланови помагачи, који су прије плаћали 70 хелера и ситни добровољни прилози чинили су, у прошлости, прије Ослобођења, у главном сав културно-просвјетни рад Просвјете могућим. Учинили су га могућим а да нико није осјетио тежину пореза, који је

Просвјета себи тражила. Иако су редовно прикупљане прилично велике своте од 70—200.000— круна годишње, нико се није притужио на Просвјету да узима. Особито добра страна ове врсте организације са члановима помагачима налази се у томе, што је то готово једини начин, да се народу пружи добра књига за јефтину цијену. Као што је познато једна књига може се јефтино продавати, ако је број накладе веома висок. У десетине и стотине хиљада могле би се књиге штампати само онда, ако би прођа била унапријед осигурана. Ову сигурност може пружити само једна јака просвјетно-културна организација са десетинама и стотинама хиљада редовних чланова.

Типом друштва Просвјете са члановима помагачима постижава се, да се добре књиге могу штампати и да одмах могу бити растурене у народ у више десетина хиљада примјерака, а да не чекају на продају. На овај начин друштво овакога типа одмах непосредно дјелује у масама народа на просвјетно-културном подизању. Ово је најглавнија добра страна типа друштва Просвјете, која се не може довољно нагласити. Задње неколике године Просвјета не обраћа особиту пажњу раду на прикупљању ових чланова са малим улогом и осјетиле су се већ штетне пошљедице, тако, да ће се требати враћати старим путевима.

6. Ова добра страна организације са члановима малог улога, особито искаче, кад се уочи још ова околност. У Просвјети се настоји и готово је било постигнуто, да се овим члановима са најмањим улогом даје толико листова и књига, колико износи њихова чланарина. На овај начин Просвјета је постала еминентно просвјетно друштво и својих чланова и све околине, на којој се ширио њезин рад. Најсолиднију основу ширењу организације Просвјете управо смо видјели у томе, да сви чланови помагачи за свој улог добију у једнакој висини цијене, добрих књига и листова. Како смо назначили, у прошлости чланови помагачи плаћали су само 70 хелера мјесечно. За ово су добивали бесплатно лист Просвјету и Здравље, Орган Друштва за Чување Народног Здравља. Ова два листа стајала су у претплати појединачно 8 круна годишње, а члан помагач Просвјете требао је да плати К 8'40 чланарине. То је само 40 хелера више. За Просвјету саму није исти омјер. Како је Просвјета издавала свој орган у 5—8.000 примјерака, а исто толико добивала и слала лист »Здравље«, оба листа Просвјету су стајала много јефтиније, готово у пола цијене. На овај се начин постигло — и то опет само организацијом помоћу чланова са малим улогом — и да су чланови добили добре листове уз исту цијену, као да су их куповали, и да је Просвјети опет остало 40—50% од њихове чланарине, да може културно дјеловати у другим правцима. Добра страна ове организације појачава се управо једнако, како се повећаје број чланова друштва. Што већи број чланова, то се више постотака од њихове чланарине може упо-

тријебити на други културно-просвјетни рад, осим листова које добивају, јер свака нова десетина хиљаде једнога листа стаје јефтиније.

Како је Просвјета на овај начин у масама настојала задовољити своје чланове дајући им онолико добрих књига, колико износи њихова чланарина, Просвјета је радила да задовољи све одборе и повјеренике. Стална је тенденција код Главнога Одбора Просвјете била, да по могућности свагдје даде онолико, колико је примио, ако не и више. Ово се готово свагдје до сада провело. Дијељење штипендија ђацима и шегртима, издатци на течајеве за неписмене, земљорадничке задруге и т. д. уопће сва давања друштва Просвјете, вршена су сагласно са друштвеном организацијом. Одбори и повјереници имали су увијек главну ријеч. Тачно су се водили рачуни, колико је из кога среза дошло прихода и настојало се, да се на тај срез изда бар толико, колико се примило. У главном је ово постигнуто, изузевши неке богате срезове, гдје није било ни потребе. И Просвјета је могла рећи готово увијек до сада свакоме Одбору, свакоме повјеренику: више сам издала на ваш срез, него сам примила од вас. Ово веома много значи. Ово највише дјелује. Просвјета прима само ради тога, да може у равној мјери и још више дати.

8. Ово је могло бити само ради тога, што је Просвјета, као јака организација са хиљадама чланова, имала прихода који су јој само ради тога долазили и који се не могу сврстати као приходи из народа. То је нова добра особина друштва типа Просвјете. Како је Просвјета имала своју организацију: одборе и повјеренике и чланове прије Ослобођења до 8.000 а иза Ослобођења до 20.000, на свима странама многи трговци склопили су са Просвјетом уговоре, да на своје артикле могу метнути друштвену фирму. И за ово плаћали су високе цијене. Само од цигар-папира под Просвјетином заштитном марком Просвјета је примала прије годишње до 20.000 круна, а сада је овај приход изашао на Дин. 200.000. Просвјета је давала само на солидне артикле своју фирму. Произвођач је рачунао само са већом прођом. И могао је на то рачунати. За то се бринула велика организација друштва. Осим тога, како је Просвјета водила јаку контролу над артиклима под својом марком, то је долазила само добра роба у промет. Артикли под Просвјетином заштитном марком били су увијек најбољег квалитета.

9. Још једна добра особина организације типа Просвјете састоји се у томе, што Просвјета нема мртвих капитала. Чланарина добротвора, утемељача и помагача може се одмах трошити на просвјетно-културне потребе. А ни сами легати који су завештани Просвјети, нијесу ничим везани. Просвјета је примала и прима само такве легате, од којих се приходи могу одмах трошити на циљеве самога друштва Просвјете. Сви легати Просвјете нису ничим везани, него само тим, да приходе

истих треба трошити на културно-просвјетне потребе Српскога Народа. Како се ове потребе временом мијењају, Просвјета мијења правац свога рада и ти капитали не могу бити никада умртвљени, не могу дјеловати само у једном правцу, гдје можда више нема никакве потребе. Ова околност, и у опће начин организације рада Просвјете, омогућили су овоме друштву, да може много успјешније вршити културно-просвјетни рад у народу, него друга друштва, која имају далеко веће капитале, са назначеним дјеловањем, на шта се ти капитали имају употријебити. Легаторима је потпуно доста, кад су освједочени, да ће се њихово име чувати за вјекове у Просвјети и да ће се приходи њихових легата трошити на акутне културно-просвјетне потребе Народа Српскога у сва времена.

10. Једна особито добра страна друштва Просвјете састоји се још у томе, што се стално настоји, да се са што мање материјалних жртава постигну што већи резултати. У исто вријеме, кад Просвјета започне које културно дјело у народу, настоји се одмах, да се нађу и материјална сретства за тај посао и то, ако је икако могуће, вршењем самога тога културнога дјела. Један ће примјер најбоље доказати, како се то ради. Просвјета је више него и једно друштво у Држави учинила за сузбијање неписмености. Организовала је сама или преко других организација 1.064 течаја за неписмене, гдје се научило читати и писати до 62.000 аналфабета, а раздијелила је укупно 81.000 буквара за неписмене. Овим је сигурно свршено једно велико културно дјело. Сав овај посао Просвјета је свршила утрошивши на то само Дин. 36.404·19. — То је могло бити само ради тога, што се одмах, чим је започет овај рад, настојало, да се у исто вријеме нађу и сретства, која ће долазити самим вршењем овога дјела. Та су сретства долазила са двије стране: Од буквара Просвјетиних које су требали платити они аналфабети који нису сиромашни, и од добровољних прилога, прикупљених на испитима аналфабета. И тако, док је Просвјета на овај свој рад утрошила укупно Дин 116.423·14, вршећи сама тај посао од истога је прикупила Дин. 80.018·95.

На овај начин свршено је једно велико култ. дјело, а да се за то учинише веома незнатни издатци. То се могло постићи једино, што је читав посао имала у руци једна културна организација, која је могла штампати у десетине хиљада примјерака јефтин буквар и што је својом организацијом дјеловала, да се свагдје само најпречи неопходно потребни издатци учине. Као овај примјер у маломе, проводи се стално сваке године све јаче у великом код Просвјетиних Бачких Домова, о чему смо опширно говорили на 60-тој страни ове књиге. Вршећи и друге културне послове као: популарна предавања, организовање књижница итд., Просвјета увијек настоји, да ти послови по могућности себе финансирају. Код предавања на пр. улазницама на предавања, код организовања књижница, да се Одбори потичу на рад за прикупљање материјалних сретстава

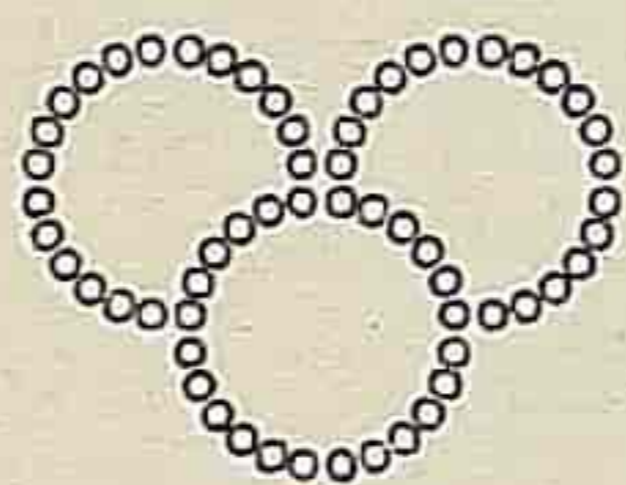

Просвјети: одржавањем забава, прикупљањем чланова и добровољних прилога итд.

Просвјета, вршећи на овај начин готово све своје послове, могла је једино свршавати многа своја култ. дјела која је започела.

Ово су у главном добре особине организације друштва Просвјете, које је у овој мјери имало мало које друштво код нас. Хоћемо ли, да са што мање утрошена рада постигнемо што веће резултате, потребно је, да у нашој ослобођеној Отаџбини дадемо маха свакоме друштву да ради у ономе правцу, у коме има највише спремности и искуства.

Желимо ли организовати рад на просвјећивању одраслих приватном иницијативом у већем стилу, потребно је, или да проширимо организацију Просвјете што јаче у свим крајевима наше Државе, или да створимо посебне покрајинске организације по узору Просвјете, које ће послије ступити у заједницу, у што ужу колаборацију.

Исправак грешака:

Страна	Ред	Стоји :	А треба да стоји:
19.	35.	према новима	према новим
27.	17.	Дин. 131.083	Дин. 131.082
35.	23.	укупно 275	276
55.	14.	највећим дјелом	највећим дијелом
57.	3.	Овим установама	Овом установом.
65.	16.	годишње 238	годишње 142
65.	25.	К. 885.532·21 Дин. 9,023.504·75	К. 825.532·21 Дин. 9,023.504·25
104.	29.	за успијешан	за успјешан
110.	14.	Велики Људи	Великих Људи
115.	2.	Ламници	Ламинци
138.	31-39.	Поднавље, Драгољевац	Подновље, Драгаљевац
138.	43-46.	Чечаво, Кнежине	Чечава, Кнежина.
139.	35.	Тавно, Ходвина	Тавна, Ходбина
139.	39-40.	Козанци, Рожљево, Риља	Казанци, Ражљево, Риље
140.	15-23-31.	Пађине, Писканиве, Вел. Оборско	Пађани, Пискавице, Вел. Обарска
142.	24.	Будимић-Јапра	Будимлић-Јапра
143.	14-37-38.	Чићево, Бобетно, Драго- љевац	Чичево, Бобетино, Дра- гаљевац
144.	5-23-32.	Папрача, Жежеваћа, Би- рани	Папраћа, Жежевача, Бе- ране.
119.		Дин. 128.294·14	Дин 133.647·33

Страна 41 бројке у задњој рубрици: Изказано крајем године, погрешне.

Страна 74 бројке: издато за течајеве, непотпуне. Издато је у свеме Дин 116.423·17, а не Динара 103.179·50.

Страна 102 задња бројка 69.833 треба 69.773.

Страна 131: 136 Никшић 30/4 1910, треба 30/4 1919.

Друге мање грешке штампарске и при сабирању исправиће читаоци сами.

